

В.Ф. Падстаўленка

**БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА
ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ XX ст.**

Вучэбна-метадычны комплекс

2010

УДК 821.161.3.0(075)
ББК 83.3(4Бел)6я73
П12

Аўтар: дацэнт кафедры беларускай літаратуры УА «ВДУ імя П.М. Машэрава», кандыдат
філалагічных навук **В.Ф. Падстаўленка**

Рэцэнзенты:

прарэктар па вучэбнай рабоце ДУА «ВА ІРА», кандыдат філалагічных навук *Ю.У. Маханькоў*;
загадчык кафедры літаратуры УА «ВДУ імя П.М. Машэрава», кандыдат філалагічных навук,
дацэнт *В.М. Паклонская*

Вучэбна-метадычны комплекс прызначаны студэнтам-філолагам дзённага і завочнага
аддзяленняў для вывучэння курса «Беларуская літаратура першай паловы XX ст.».

Вучэбнае выданне можа быць цікавым для настаўнікаў-філолагаў і школьнікаў старэйшых
класаў.

УДК 821.161.3.0(075)
ББК 83.3(4Бел)6я73

© Падстаўленка В.Ф., 2010
© УА «ВДУ імя П.М. Машэрава»

З М Е С Т

Уводзіны	4
Праграма курса	6
Кароткі курс выбраных лекцый	47
Тэматычны змест лекцый	71
Літаратура	76
Спіс мастацкай літаратуры для абавязковага прачытання	78
Тэматыка практычных заняткаў	80
Тэставыя заданні	100
Пытанні да экзаменаў	116

У В О Д З І Н Ы

Курс «Беларуская літаратура першай паловы XX ст.» тэматычна і сэнсава працягвае курс «Гісторыя беларускай літаратуры».

Сучасны погляд на літаратурны працэс як цэласную сістэму вымагае ад даследчыкаў якасна новага падыходу ў справе вывучэння і інтэрпрэтацыі ўзораў прыгожага пісьменства. Адносна неабходнай пераацэнкі гісторыі беларускай літаратуры вельмі слушна зазначыў вучоны М. Лазарук: «Рэчаіснасць жа аказалася настолькі непрадказальнай і такой бязлітасна патрабавальнай да ранейшых «фундаментальных» тэорый, канцэпцый, здавалася б, такіх ужо стабільных, устойлівых, апрабаваных і правяраных, што размова павінна ісці не пра ўдакладненне асобных момантаў літаратурнага развіцця, а пра глыбокае пераасэнсаванне ўсяго, што было зроблена ў галіне нашай літаратуразнаўчай навукі ўвогуле».

І ў працэсе стварэння аб'ектыўнай карціны развіцця нацыянальнага літаратурнага працэсу, думаецца, мэтазгодна асабліваю ўвагу акцэнтаваць на першай палове XX стагоддзя. Бо гэты ўнікальны прамежак гісторыі быў не толькі часам кардынальнай трансфармацыі поглядаў на шляхі фармавання беларускага мастацтва слова, але і вылучыўся плённымі жанрава-стылёвымі і праблемна-тэматычнымі пошукамі.

Унікальнасць літаратурнага працэсу першай паловы XX стагоддзя звязана і з дыскрэтнасцю, супярэчлівасцю яго існавання. Хаатычнасць дынамікі тагачаснай сацыякультурнай сітуацыі на Беларусі прадвызначыла шэраг «культурных выбухаў» («нашаніўскі» перыяд, мастацтва першай паловы 20-х гг.), якія папярэднічалі працягламу перыяду стагнацыі творчай думкі і мастацкіх эксперыментаў.

Варта таксама ўлічваць, што ва ўмовах жорсткай вульгарызатарскай крытыкі творы шматлікіх аўтараў, чые ідэалагічна-эстэтычныя пазіцыі ў многім разыходзіліся з агульнымі канонамі, трактаваліся тэндэнцыйна (напр., як апалагетыка савецкай явы), часам замоўчваліся альбо

беспадстаўна ганьбаваліся ў друку. Такого кшталту сэнсавыя трансфармацыі ці «выпадзенні» твораў з нацыянальнага кантэксту істотна паўплывалі на канструяванне неадэкватнага сапраўднасці, штучна змадэляванага айчыннага літаратурнага працэсу.

У выніку сучасных пазітыўных тэндэнцый у літаратуразнаўстве імёны таленавітых беларускіх пісьменнікаў (М. Гарэцкага, В. Ластоўскага, А. Мрыя, Л. Калюгі і інш.) становяцца ўсё больш вядомымі шырокай грамадскасці, а плён іх мастацка-эстэтычнага светаўспрымання дачакаўся ўдумлівага, аб'ектыўнага прачытання і надання статусу актуальных здабыткаў творчай спадчыны нацыі.

Мэта выкладання курса заключаецца ў паглыбленні і сістэматызацыі ведаў пра сутнасць і спецыфіку беларускага літаратурнага працэсу першай паловы XX стагоддзя.

Асноўныя задачы курса наступныя:

- аб'ектыўна інфармаваць аб вызначальных фактах жыцця і творчасці лепшых айчынных аўтараў дадзенага перыяду;

- на падставе сучасных метадалагічных падыходаў прааналізаваць найбольш значныя мастацкія творы 1900–1950-х гадоў.

Матэрыял вучэбна-метадычнага комплексу структураваны наступным чынам. Спачатку змешчана праграма вучэбнага курса, пасля прыводзіцца кароткі лекцыйны блок, а таксама тэматычны змест лекцый, пералік падручнікаў, асноўнай і дадатковай навуковай літаратуры па дадзеным вучэбным курсе, прапануецца спіс абавязковых для прачытання мастацкіх твораў, акрэсліваюцца пытанні для семінарскіх заняткаў, змяшчаюцца тэставыя заданні і пытанні да экзаменаў.

Вучэбна-метадычны комплекс прызначаны студэнтам-філолагам і складзены ў адпаведнасці з патрабаваннямі базавай вучэбнай праграмы «Беларуская філалогія», «Руская філалогія».

ПРАГРАМА КУРСА

УВОДЗІНЫ

XX стагоддзе як гістарычная эпоха. Галоўныя гістарычныя падзеі. Першая і Другая сусветныя войны; рускія рэвалюцыі (1905, 1917 гг.); ліквідацыя трох еўрапейскіх імперый (Германскай, Аўстра-Венгерскай і Расійскай); утварэнне і распад СССР (1922–1991); знікненне сусветнай каланіяльнай сістэмы; аднаполюсны свет на мяжы стагоддзяў.

Нацыянальныя беларускія архетыпы, народны ідэал справядлівага і шчаслівага грамадства і яго скажэнне гісторыяй.

Савецкая гісторыя: знакавыя падзеі, вынікі і ўрокі. Праблемы развіцця заходняй цывілізацыі ў момант найвышэйшай дасягнутай ёю фізічнай магутнасці.

Эпоха і творчая асоба. Надзеі на прагрэс у дзеячаў культуры пачатку XX ст. і разбурэнне ілюзіі ў яго канцы. Адсутнасць у XX ст. адзінага творчага кірунку, што характарызуе эпоху. Паралельны (а не паслядоўны) рух рэалізму і авангардызму. Гуманістычныя традыцыі савецкай культуры. «Вялікі стыль» у мастацтве СССР.

Тып мастацтва і мастацкая мова. Чалавек і розныя формы соцыуму – цэнтральная праблема мастацкай культуры XX ст.

Правамернасць розных інтэрпрэтацый аднаго і таго ж мастацкага твора.

Суадносіны традыцый і наватарства ў розных напрамках літаратуры XX ст. (рэалізм, мадэрнізм, постмадэрнізм). Прынцыпы постмадэрнісцкай эстэтыкі.

Паскарэнне развіцця мастацкага працэсу – і сусветнага, і ўласнабеларускага. Спецыфіка паскоранасці развіцця беларускай літаратуры. Нарастанне інтэнсіўнасці ўзаемадзеяння нацыянальных культур. Глобалізацыя – і дабро, і зло.

РАЗДЗЕЛ 1. БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА ПЕРЫЯДУ НАЦЫЯНАЛЬНАГА АДРАДЖЭННЯ (1900–1930)

Перыядызацыя беларускай літаратуры XX ст. Яе нацыянальна-гістарычныя і мастацка-эстэтычныя асновы. Літаратурнае XX стагоддзе як цэласная гісторыка-культурная з’ява.

Беларуская літаратура і нацыянальна-вызваленчы рух. На мяжы стагоддзяў – XIX і XX: нацыянальныя традыцыі і мастацкае наватарства. Дынамічны малюнак лёсавызначальных момантаў развіцця беларускай літаратуры новай і навейшай гісторыі – ад ідэі мясцовага, рэгіянальнага патрыятызму да ідэі нацыянальнага духоўна-культурнага адраджэння. Ф. Багушэвіч, Я. Лучына, А. Гурыновіч,

А. Абуховіч, Ф. Тапчэўскі, М. Косіч, К. Каганец, Ядвігін Ш. як выразнікі глыбіннага імкнення народа да свабоды і прадвеснікі навейшай беларускай літаратуры, якая стваралася пісьменнікамі-прафесіяналамі. Прадмовы Ф. Багушэвіча ў якасці гісторыка-літаратурных маніфестаў і іх роля ў актывізацыі беларускага сацыякультурнага руху.

Беларуская літаратура на фоне агульнаеўрапейскага гістарычнага працэсу як натуральнае выяўленне нацыянальнага духу. Агульначалавечае і нацыянальна-самабытнае ў змесце, характары і напрамку ідэйна-эстэтычнага станаўлення беларускай літаратуры. Унікальнасць «нацыянальнай сітуацыі», элементы «крызіснай свядомасці» і парадоксы творчага пошуку, якія выявіліся ў ідэі паскоранага грамадска-культурнага і мастацка-літаратурнага, «традыцыйнага» і «наватарскага», «аптымістычнага» і «песімістычнага», «трагікамічнага».

Літаратурацэнтрызм беларускага вызваленчага руху і роля творчай інтэлігенцыі ў абуджэнні нацыянальнай і чалавечай годнасці беларусаў. Багацце творчых індывідуальнасцей, шматстайнасць ідэйнага і эстэтычнага пошуку. Асноўныя філасофска-мастацкія ідэі, архетыпы і вобразы, міфалагемы і лейтматывы беларускай літаратуры XX стагоддзя. Жанрава-стылёвы абсяг мастацкай літаратуры, міжродавыя формы і дыфузія жанраў.

а) Літаратура пачатку XX стагоддзя

«Ліхаманкавы попыт на ідэалагічныя каштоўнасці» (М. Багдановіч) у перадрэвалюцыйныя і рэвалюцыйныя гады. Масавая папулярнасць ідэй сацыялізму, сацыял-дэмакратычных партый (Беларуская сацыялістычная грамада, эсэры, Польская партыя сацыялістаў, Бунд, РСДРП) і грамадскіх рухаў (пецярбургскі гурток польскай, літоўскай і беларускай моладзі, маскоўская студэнцкая арганізацыя, мінскі гурток па вывучэнні Беларусі, «Круг беларускай народніцкай прасветы», Беларускі настаўніцкі хаўрус). Рэвалюцыя 1905 г. і яе ўплыў на літаратуру.

Асветніцка-выдавецкая і грамадска-палітычная дзейнасць Каруся Каганца, Браніслава Эпімах-Шыпілы, братоў Івана і Антона Луцкевічаў, Аляксандра Уласава, Алаізы Пашкевіч (Цёткі), Антона Лявіцкага (Ядвігіна Ш.), Вацлава Ластоўскага, Алеся Бурбіса і інш. Першы часопіс на беларускай мове «Свабода» (1902). Газета «Голос Белоруссии» (1903). Літаратурныя зборнікі на гектографе «Калядная пісанка» (1903), «Велікодная пісанка» (1904), зборнікі вершаў Янкі Лучыны «Вязанка» (1903), зборнік «Песні» (1904), «Беларускі лемантар, або Першая навука чытання» (1906), укладзены Цёткай і аформлены Карусём Каганцом, «Першае чытанне для дзетак беларусаў» (1906), укладзенае Цёткай,

«Другое чытанне для дзяцей беларусаў» (1909), укладзенае Якубам Коласам і аформленае Карусём Каганцом.

Беларускі рух і рускамоўная прэса («Белорусский вестник», «Голос провинции», «Жизнь провинции», «Окраина», «Северо-Западный край», «Минский курьер», «Минский листок», «Минское эхо», «Минская речь», «Минское слово», «Минское русское слово», «Отклики Белоруссии»).

Царскі маніфест «Аб свабодзе слова, друку, сходаў, партый» (ад 17 кастрычніка 1905 года) і яго ўплыў на беларускі культурны рух. Выдавецкая суполка «Загляне сонца і ў наша ваконца» (Пецяўбург), таварыства «Наша хата» (Вільня), прыватнае выдавецтва А. Грыневіча (Пецяўбург).

Штотыднёвік «Наша доля» (1906) – легальная «першая беларуская газета для вясковага і месцацковага рабочага люду». Асветніцка-публіцыстычныя і літаратурна-мастацкія матэрыялы штотыднёвіка. Вершы і апавяданні Алаізы Пашкевіч (Цётка, Мацей Крапіўка), вершы і апавяданні Якуба Коласа («Наш родны край», «Асенні вечар», «Беларусам», «Слабода»), апавяданне Ядвігіна Ш. «Суд», мастацкія творы, падпісаныя псеўданімамі.

Газета «Наша ніва» (1906–1915) і яе клопат аб усебаковым духоўным развіцці беларусаў. Роля газеты ў абуджэнні нацыянальнай самасвядомасці народа, абгрунтаванні адраджэнскай ідэалогіі, у збіранні маладых літаратурных талентаў, стварэнні кола нацыянальнай інтэлігенцыі. Дэмакратычная атмасфера ў рэдакцыі газеты, талерантныя адносіны паміж прадстаўнікамі розных палітычных плыняў, рухаў, творчых стыляў.

Газеты «Гоман», «Светач», «Дзянніца», часопісы «Саха», «Маладая Беларусь», «Лучынка».

Антон Луцкевіч, Вацлаў Ластоўскі, Янка Купала, Якуб Колас, Сяргей Палуян, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля, Алесь Гарун, Максім Гарэцкі, Язэп Лёсік, Лявон Гмырак, Янка Журба, Рамуальд Зямкевіч як стваральнікі нацыянальна-культурнай і мастацка-эстэтычнай праграмы «нашаніўства»: 1) адраджэнне гістарычнай самасвядомасці беларусаў; 2) змаганне за дзяржаўную і нацыянальную незалежнасць; 3) адраджэнне беларускай мовы і культуры; 4) уваходжанне беларускай літаратуры ў еўрапейскі культурны кантэкст; 5) стварэнне літаратурнага класічнага («вялікага») стылю.

Дыскусіі на старонках «Нашай нівы» па нацыянальным пытанні (сцвярджэнне права беларусаў на дзяржаўную самастойнасць, на сваю мову і культуру, спрэчкі з мясцовымі шавіністамі і чарнасоценцамі, з ідэалогіяй «западнаруссизма», станоўчая ацэнка вялікай рускай класічнай літаратуры, адносіны да тэорыі «малых спраў», маральна-

асветніцкая пропаведзь ідэй свабоды, роўнасці і братэрства, праблемы правапісу кірыліцай і лацініцай).

Дыскусія 1913 года аб шляхах развіцця беларускай літаратуры і яе рэха ў літаратурна-крытычным працэсе XX стагоддзя (Власт, Адзін з парнаснікаў, Л. Гмырак, М. Багдановіч, З. Бядуля, М. Гарэцкі, Я. Лёсік, А. Луцкевіч і інш.).

Эстэтычная шматграннасць беларускай літаратуры гэтага перыяду. Мадэрнісцкія тэндэнцыі. Дынаміка мастацкіх плыняў: рамантызм, рэалізм, сімвалізм, імпрэсіянізм і інш.

Сузор'е талентаў («нашаніўцаў», «адраджэнцаў», «парнасцаў»). Пісьменнікі-самавукі, якія друкавалі свае творы пад псеўданімамі: Мікіта Чашчавік, Баўтрук, Юзя Шчупак, Паўлюк Жыбуля, Дзяніс Валынец, Ілля Дзяжко, Зоська Верас (Людвіка Войцік), Дзед Дзяніс (Мікалай Савасцюк), Дзядзька Пранук (Франц Умястоўскі), Стары Улас (Уладзіслаў Сівы-Сівіцкі), Пётра Просты (Ільдэфонс Бобіч) і інш. Ядвігін Ш. (Антон Лявіцкі) як адзін з пачынальнікаў беларускай мастацкай прозы. М. Гарэцкі пра творчасць гэтага пісьменніка.

Карусь Каганец (1868–1918) – паэт, празаік, мастак, грамадскі дзеяч. Радавод пісьменніка (сваяцтва з французскім паэтам Гіёмам Апалінэрам). Мастацкае ўзнаўленне беларускай тапанімікі ў літаратурных апрацоўках народных легендаў і паданняў («Навасадскае замчышча», «Прылукі» і інш.). Фальклорная аснова вершаў-песень («Нёман», «Згадка пра Галубка», «Кабзар», «Старажовы курган» і інш.). Камедыя «Модны шляхцюк» у кантэксце беларускай драматургіі. Публіцыстыка. М. Багдановіч пра творчасць К. Каганца.

Гальяш Леўчык (1880–1944) – паэт, перакладчык, аўтар народнай песні «Не шукай ты мяне...». Зборнік вершаў «Чыжык беларускі» (1912): арыентацыя на народную песеннасць, «нашаніўская» вобразнасць, рамантычны антураж, паэтычная экзальтацыя, вобраз паэта-вешчуна. Эсэ «Хараство» і «Чалавек». Загадкі, жарты, казкі. Пераклады. Апрацоўкі народнай творчасці.

Альберт Паўловіч (1875–1951) – аўтар гумарыстычных вершаў і падручніка «Бухгалтэрыя» (на беларускай мове). Вобраз беларуса ў яго лірыцы (дасціпнасць, кемлівасць, здаровы смех, высакародства, патрыярхальнасць). Сувязь яго паэзіі з народнай гумарыстычнай апавядальнай традыцыяй. Гарадскі фальклор у вясёлых фацэцыях, байках, жартах. М. Багдановіч і М. Гарэцкі пра лірыку і гумар А. Паўловіча.

Андрэй Зязюля (1878–1921) – пачынальнік беларускай духоўнай лірыкі. Зборнік вершаў на лацінцы «3 роднага загону» (1914). Біблейскія вобразы і матывы ў яго лірыцы. Хрысціянская канцэпцыя нацыянальнага характару беларуса.

Янка Журба (1881–1964) – паэт-«нашанівец». Пейзажная лірыка. Публіцыстыка («Лісты з Украіны»). Вершы для дзяцей.

Уладзіслаў Галубок (1882–1937) – драматург, празаік, акцёр, мастак, народны артыст Беларусі. Аўтар кнігі «Апавяданні» (1913), у якой выяўляецца ўплыў эмпірычна-побытавага рэалізму, спалучаны з элементамі сентыменталізму. Драматургія У. Галубка. Камедыя «Пісаравы імяніны». М. Гарэцкі пра п’есы драматурга.

Рысы «нашаніўскай» эстэтыкі і паэтыкі ў лірыцы Канстанцыі Буйло, Зоські Верас, Кандрата Лейкі, Алеся Гурло, Цішкі Гартнага. Літаратурна-крытычныя ідэі і канцэпцыі Сяргея Палуяна, Антона Луцкевіча, Лявона Гмырака, Альгерда Бульбы.

Беларуская літаратура «нашаніўскага» перыяду ў ацэнках М. Горкага, А. Пагодзіна, Я. Карскага, М. Караліцкага, В. Брусава, І. Свянцінскага, Е. Янкоўскага, С. Руднянскага, М. Янчука, Л. Гіры.

б) Літаратура 1920-х гадоў.

Беларуская адраджэнская ідэя і «нашаніўскія» літаратурныя традыцыі. Складанасць і супярэчлівасць гісторыка-палітычнай сітуацыі і цяжкасці драматычнага станаўлення нацыянальнай культуры і літаратуры. Жыццё, лёс і творчасць беларускіх пісьменнікаў у гэты перыяд.

Патрыятычная публіцыстыка Янкі Купалы, Цішкі Гартнага, Змітрака Бядулі, Максіма Гарэцкага, Антона Луцкевіча, Алеся Гаруна, Вацлава Ластоўскага, Язэпа Лёсіка, Ігната Канчэўскага, Уладзіміра Самойлы. Спробы здзяйснення «рэвалюцыі як лірычнага праекта» ў розных сферах жыцця беларускай культуры: вывучэнне гісторыі краю, станаўленне нацыянальнай адукацыі, выданне падручнікаў па розных школьных прадметах на беларускай мове. Стварэнне дзяржаўных і прыватных выдавецтваў. Разнастайнасць тагачаснай перыёдыкі («Гоман», «Дзянніца», «Вольная Беларусь», «Вольны сцяг», «Грамада», «Наша ніва», «Беларуская думка», «Беларускае жыццё», «Звон», «Беларусь», «Беларуская Рада», «Крыніца», «Беларускі шлях», «Родны край», «Беларуская ілюстраваная часопісь», «Варта», «Крывічанін»), праект стварэння літаратурнай суполкі беларускіх літаратараў «Вір». Беларускія нацыянальна-культурныя і мастацка-літаратурныя асяродкі за межамі Савецкай Беларусі (Вільня, Коўна, Дзвінск, Прага, Львоў, Варшава).

Палітыка «карэнізацыі» і беларусізацыі і яе ўплыў на працэс духоўна-культурнага адраджэння. Збіранне асноўных літаратурна-творчых сіл у Мінску (Янка Купала, Якуб Колас, Цішка Гартны, Максім Гарэцкі, Кандрат Крапіва, Міхась Чарот, Міхась Зарэцкі, Міхась Лынькоў і інш.). Дзейнасць выдавецтва «Адраджэнне», часопісаў «Вольны сцяг», «Зоркі», «Полымя», «Маладняк», «Росквіт»,

«Узвышша», «Адраджэнне», «Беларускі піянер», «Наш край», «Рунь», «Чырвоны сейбіт» (ілюстраваны літаратурна-мастацкі дадатак да газеты «Беларуская вёска»). Стварэнне літаратурных аб'яднанняў «Маладняк», «Узвышша», «Полымя», «Пробліск», «Камуна», «Звенья», «Мінскі перавал», «БелАПП», «ТАВіЗ» (вясёлая пародыя на аматараў ствараць суполкі).

Паэзія 1920-х гадоў. Публіцыстычны пафас лірыкі Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Вацлава Ластоўскага, Цішкі Гартнага, Міхася Чарота (ранні перыяд), Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы, Уладзіміра Жылкі, Паўлюка Труса, Уладзіміра Хадыкі, Тодара Кляшторнага, Валерыя Маракова, Алеся Дудара, Анатоля Вольнага, Андрэя Александровіча і інш. Прыход у літаратуру маладой генерацыі (Сяргей Дарожны, Пятро Глебкі, Максім Лужанін, Аркадзь Куляшоў, Пятрусь Броўка, Юрка Лявонны, Змітрок Астапенка, Аркадзь Моркаўка, Алесь Звонак, Сяргей Астрэйка, Віктар Казлоўскі, Янка Бобрык, Міхась Багун, Янка Туміловіч, Паўлюк Шукайла, Сяргей Фамін, Зінаіда Бандарына, Наталля Вішнеўская, Яўгенія Пфляўмбаум). Паэтычнае асэнсаванне рэвалюцыйнай эпохі і падвядзенне «рахункаў з мінулым». Ідэйна-мастацкая і жанрава-стылёвая разнастайнасць лірыкі 1920-х гадоў. Авангардысцкія тэндэнцыі і «рэвалюцыя ў паэзіі» «Маладняка» і «Узвышша». Уплыў мадэрнісцкіх плыняў і рэформа верша.

Традыцыйнае і наватарскае, эпічнае і лірычнае ў паэмах Якуба Коласа, Міхася Чарота, Міхайлы Грамыкі, Паўлюка Труса, Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы, Уладзіміра Жылкі, Андрэя Александровіча, Алеся Дудара, Алеся Звонака, Тодара Кляшторнага і інш. Узмацненне сатырычных інтанацый у травестацыі «Біблія» і антыўтопіі «Хвядос – Чырвоны нос» Кандрата Крапівы. Сатырычны пафас, спалучэнне гераічнай рамантыкі, фальклорнай казачнасці і іроніі ў паэмах Міхайлы Грамыкі, Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Пушчы, Андрэя Александровіча, Алеся Дудара, Пятра Глебкі, Тодара Кляшторнага.

Проза 1920-х гадоў. Жанрава-стылёвае станаўленне і развіццё беларускай прозы 1920-х гг. Творчы росквіт апавядання як жанру. Матывы развітання з мінулым у апавяданнях Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Максіма Гарэцкага. Пафас мастацкага абнаўлення жанравай формы апавядання ў творчасці Кузьмы Чорнага, Міхася Зарэцкага, Кандрата Крапівы, Міхася Лынькова, Рыгора Мурашкі, Васіля Каваля, Платона Галавача, Яна Скрыгана, Янкі Нёманскага, Міколы Нікановіча. «Маладнякоўскае апавяданне» як феномен беларускай прозы 1920-х гг. (героіка, рамантычныя эфекты, вобразна-метафарычная квяцістасць, прыгодніцкі сюжэт). Лірычнае і псіхалагічнае, засваенне новай тэматыкі. стылістыка, вобразнасць у апавяданнях другой паловы дзесяцігоддзя. Сатыра ў творах «малога жанру» Якуба Коласа, Кандрата Крапівы, Кузьмы Чорнага, Платона

Галавача, Міколы Нікановіча. Паэтычная проза Міхася Лынькова, Васіля Каваля, Сымона Баранавых, Барыса Мікуліча, Рыгора Мурашкі, Янкі Нёманскага, Хвёдара Шынклера.

Жанравае станаўленне беларускай аповесці і рамана. Аўтабіяграфізм, дакументалізм, псіхалагізм, філасафізм як прыкметы буйных твораў Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Максіма Гарэцкага, Цішкі Гартнага, Кузьмы Чорнага, Міхася Зарэцкага, Янкі Нёманскага, Рыгора Мурашкі. «Маладнякоўская аповесць» Міхася Чарота, Анатоля Вольнага, Андрэя Александровіча, Алеся Дудара, Міколы Нікановіча, Янкі Нёманскага. Ідэйна-мастацкая эвалюцыя і жанрава-стылёвыя асаблівасці аповесцей і раманаў маладых празаікаў (Сымон Баранавых, Васіль Каваль, Лукаш Калюга, Ян Скрыган, Сямён Хурсік, Хвёдар Шынклер), пераадоленне хвароб творчага росту (рэпартажнасць, фактаграфізм, бытапісальніцтва, сюжэтная аморфнасць), пашырэнне тэматычных абсягаў, прыкметы літаратуры сацыялістычнага рэалізму.

Творчыя дасягненні сатырычнай прозы Якуба Коласа, Цішкі Гартнага, Змітрака Бядулі, Кандрата Крапівы, Кузьмы Чорнага, Міхася Зарэцкага, Міхася Лынькова, Андрэя Мрыя, Лукаша Калюгі, Васіля Каваля.

Драматургія 1920-х гадоў і станаўленне беларускага прафесійнага тэатра. Агляд творчасці Я. Купалы, Ф. Аляхновіча, У. Галубка, М. Гарэцкага, Е. Міровіча, М. Грамыкі, Я. Дылы, М. Чарота, Л. Родзевіча, В. Шашалевіча, В. Гарбацэвіча, В. Сташэўскага, Р. Кобеца, Я. Раманоўскага.

Літаратура для дзяцей (Я. Купала, Я. Колас, З. Бядуля, Я. Маўр, А. Якімовіч).

Літаратурна-крытычныя дыскусіі (з нагоды выхаду ў свет паэмы Міхася Чарота «Босыя на вогнішчы», паэмы Міхайлы Грамыкі «Гвалт над формай», трэцяга тома фундаментальнага даследавання акадэміка Яўхіма Карскага «Беларусы» і інш.). Беларуская крытыка і літаратуразнаўства (М. Гарэцкі, І. Замоцін, А. Вазнясенскі, Я. Барычэўскі, М. Піятуховіч, А. Луцкевіч, А. Бабарэка, Ант. Адамовіч, У. Дзяржынскі). Палеміка «маладнякоўцаў» і «ўзвышэнцаў» па праблеме стварэння «пралетарскай літаратуры», традыцый і наватарства, «старых формаў – спадчыны аўтарытэтаў-нашаніўцаў». «Тэатральная» дыскусія 1928 года «аб нацыянальным рэпертуары», Пастанова ЦК КПБ (б) «Аб працы сярод інтэлігенцыі» (1926).

Крызісныя з’явы эпохі «вялікага пералому», праявы палітызацыі і ідэалагізацыі ў дзейнасці літаратурных суполак, у жыцці і творчасці класікаў беларускай літаратуры. Трагедыя пісьменнікаў, асуджаных на выгнанне за межы Беларусі і адарваных ад літаратурнай творчасці. Справа аб «Саюзе вызвалення Беларусі».

Пастанова ЦК ВКП(б) ад 23 красавіка 1932 года «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый» і яе роля ў ідэйнай і творчай пераарыентацыі беларускіх савецкіх пісьменнікаў на стварэнне літаратуры сацыялістычнага рэалізму.

1.1. ЯНКА КУПАЛА (1882–1942)

Янка Купала (Іван Дамінікавіч Луцэвіч) – народны паэт Беларусі (1925), класік беларускай літаратуры. Глыбокая народнасць, адраджэнскі пафас, мастацкая арыгінальнасць, нацыянальная адметнасць яго творчасці. Філасофскае асэнсаванне ім сутнасці жыцця і чалавека, багацце і непаўторнасць выкарыстання жанрава-стылёвых формаў.

Радавод. Гісторыя роду Луцэвічаў і яе водгук у творчасці паэта. Сацыяльныя і нацыянальныя ўмовы фарміравання творчай асобы Я. Купалы. Роля З. Чаховіча, У. Самойлы, А. Бурбіса, Ядвігіна Ш., Б. Эпімах-Шыпілы, В. Іваноўскага ў літаратурным лёсе паэта. Вільня, Пецярбург, Акапы, Мінск у яго жыцці. Я. Купала як рэдактар «Нашай нівы». Роля ў беларускім літаратурна-грамадскім руху. Жыццё паэта ў савецкі час. Духоўныя пошукі ў 1920-я гады, драматызм і ўнутраная эміграцыя 1930-х, трагічная смерць у гады вайны.

Вершы на польскай мове. Творы Ф. Багушэвіча і В. Дуніна-Марцінкевіча ў станаўленні Я. Купалы як беларускага паэта. Раннія вершы 1904–1907 гг. Ідэі, вобразы і асаблівасці лірыкі Я. Купалы пачатку XX ст.

Мастацкая эвалюцыя Я. Купалы ў зборніках «Жалейка» (1908), «Гусляр» (1910), «Шляхам жыцця» (1913) ад канкрэтна-побытавага паказу жыцця, ад тэм і матываў пераважна сялянскіх, ад парадаксальна складанай прастаты да індывідуалізаванага, вытанчанага, артыстычнага, паглыбленага і энцыклапедычнага выяўлення асобы паэта і духоўнага вобліку яго героя. Эстэтычнае ўзбагачэнне беларускай паэзіі, шматграннасць і агульначалавечая каштоўнасць лірыкі Я. Купалы.

Цыклічная структура паэзіі Я. Купалы. Архетыпы і вобразы-сімвалы. Асноўныя матывы, танальнасць, іх трансфармацыя. Санаты, сімфоніі, трэны (плачы), гімны ў купалаўскай творчасці.

Я. Купала як прарок нацыянальнага Адраджэння. Паэтызацыя і адкрыццё праз вобраз мужыка беларускага народа, сцвярджэнне яго чалавечай годнасці і неўміручасці, імкненне абудзіць яго. Вобразы мужыка, народа, роднай старонкі і лірычнага героя ў паэзіі Я. Купалы («Мужык», «Грай, мая жалейка...», «З песень аб сваёй старонцы», «Я мужык-беларус...», «А хто там ідзе?», «Што ты спіш?...», «Там», «Ворагам Беларускай», «Мая малітва», «Наша мінуўшчына», «Гэй, наперад!», «Нашай ніве» («Не загаснуць зоркі ў небе...»), «Маладая Беларусь» («Вольны вецер напеў вольных песень табе...»), «Песня звана», «Над Нёманам», «Цару неба й зямлі», «Годзе...», «Выйдзі...», «Сярод раз'юшаных сатрапаў...», «Бацькаўшчына» і інш.).

Самаахвярнае служэнне роднай зямлі. Разнастайнасць у раскрыцці лірычнага пачуцця. Грамадзянскі пафас, трагічнае і жыццесцвярджальнае гучанне гэтых вершаў. Канцэпт Бацькаўшчыны як адзін з галоўных у творчасці Я. Купалы.

Філасофская («Мой дом», «Мая думка», «Песня сонцу», «Сон» («Не помню дня і той мінуты...»), «Прарок», «Дзве таполі», «Маё цяпенне», «На суд», «Увесь да дна...» і інш.) і пейзажная лірыка («Лета» («Лета ты, лета прыгожа-квяцістае...»), «Зімой у лесе», «Спека», «Снег» і інш.).

Міфалагічныя вобразы, сюжэты і матывы («Чорны Бог», «Ваўкалак», «Хохлік», «На Купалле», «У купальскую ноч», «Адцвітанне», «Ў вечным боры...», «У ночным царстве» і інш.). Імкненне паэта пераадолець бездань паміж ідэалам і быццём, захапленне прыгажосцю навакольнага свету і роздум пра трагічны лёс чалавека, сутнасць жыцця і смерці, добра і зла. Язычніцкае, пантэістычнае яднанне з прыродай і разлад у душы героя з прычыны таямнічасці і неспазнанасці гэтай прыроды, змагання ў ёй цёмных і светлых сіл.

Інтымная лірыка Я. Купалы: «Даўгажданая», «Явар і каліна», «Пакахай мяне, дзяўчынка...», «Як у лесе зацвіталі...», «З недацветаў», «Над ракою ў спакою», «Песня» («Зайшло ўжо сонейка, цень лёг на гонейка...»), «Мая жонка», «Гэй ты, дзяўчына, кветка-лілея...», «А яна...» і інш. Непаўторнасць, таямніца, сіла і глыбіня пачуцця, прыгажосць яго выяўлення. Меладычнасць вершаў, іх народна-песенная аснова.

Рамантычнае светаадчуванне і характар асобы ў лірыцы Я. Купалы. Крыніцы купалаўскага рамантызму (нацыянальнае Адраджэнне, гістарычная мінуўшчына, фальклор, славянская міфалогія, суровая рэчаіснасць). Праблемы волі і абавязку, суадносіны ідэалу і рэчаіснасці, сродкі ўвасаблення рамантычнага ідэалу. Драматызм пачуццяў, вольналюбівыя матывы і гераічны пафас купалаўскай лірыкі. Асаблівасці паэтыкі Я. Купалы, павышаная экспрэсіўнасць, надзвычайная музычнасць, метафарызацыя, увага да выключнага, прыхільнасць да паэтычнай умоўнасці, маштабных вобразаў. Рытміка-інтанацыйнае багацце верша.

Рамантычнае, сімвалічнае і рэалістычнае ў паэзіі Я. Купалы. Традыцыі фальклору. Літаратурныя традыцыі ў ёй. Адметнасць лірычнага таленту паэта-неарамантыка.

Антываенная лірыка («Песні вайны», «1914-ты», «Вясна 1915-ая»). Сатырычныя вершы і байкі «Дэпутаты і грамадзяне», «Чын», «Герб і лапаць», «Груган і салавей», «Селянін і конь» і інш.

Раннія паэмы Я. Купалы: «Зімою», «Нікому», «Калека», «Адплата кахання», «У Піліпаўку», «За што?» (1906–1908). Ідэі.

Жыццёвыя вытокі. Сацыяльны, рэалістычны, апавядальна-побытавы характар і рамантычныя прыкметы ў абмалёўцы герояў і абставін.

Рамантычныя паэмы 1910–1913 гг. Духоўная веліч героя, услаўленне непадкупнасці, свабоды мастака, чалавечай годнасці, фальклорны каларыт і непаўторнасць выяўленчых сродкаў у паэмах «Курган» (1910) і «Бандароўна» (1913). Роздум над сутнасцю беларускага нацыянальнага быцця, адметнасць асэнсавання і мастацкага ўвасаблення ніцшэанскай ідэі пра звышчалавека, трагедыя выключнай асобы, яе канфлікт з грамадствам і духоўнае падзенне, дэманічнае і гераічнае ў персанажах паэмы «Магіла льва» (1913). Услаўленне кахання, жанчыны і працы, гармонія і прыгажосць жыцця ў паэме-ідыліі «Яна і я» (1913), яе мастацкая асаблівасць. Твор у сусветным і нацыянальным літаратурным кантэксце («Песня песняў» Саламона, «Букаліка», «Георгікі» Вергілія, «Дафніс і Хлоя» Лонга, «Герман і Даратэя» Ё.-В. Гётэ, першы раздзел «Леснікова пасада» з паэмы «Новая зямля» Я. Коласа і інш.).

Гістарызм паэм «Курган», «На Куццю» (1911), «Гарыслава» (1912), «На Дзяды» (1912), «Бандароўна», «Магіла льва». Рамантычная ідэалізацыя мінуўшчыны ў іх і пошукі адказаў на балючыя пытанні сучаснасці. Асэнсаванне гісторыі праз народную песню і легенду. Гераіка-рамантычны і фальклорна-рамантычны характар паэм Я. Купалы, іх праблематыка, кампазіцыйная будова, мастацкая дасканаласць, вобразы і паэтыка.

Драматычныя паэмы. Праблематыка «Адвечнай песні» (1908). Міфалагічна-фальклорная сімволіка ў паэме. Твор у літаратурным кантэксце (п'есы «Жыццё чалавека» Л. Андрэева, «Адвечная казка» С. Пшыбышэўскага і інш.). Мастацкая адметнасць «Адвечнай песні». Кампазіцыя і вобразна-выяўленчыя сродкі. Імкненне чалавека да шчасця і трагізм яго жыцця. Увасабленне ў жыцці і смерці Мужыка універсальнасці людскога лёсу. Рэалістычна-побытавы і ўмоўна-сімвалічны план у паэме. «Адвечная песня» як містэрыя.

Мастацкія асаблівасці драматычнай паэмы «Сон на кургане» (1910). Міфалагічныя вобразы – увасабленне таямнічых, невядомых, злых і варожых чалавеку сіл, што ўплываюць на яго лёс. Галоўны герой Сам як праўдашукальнік і змагар, які хоча зразумець сэнс жыцця, даць волю і шчасце народу. Праблема канфлікту паміж прарокам і натоўпам. Сімвалічная шматзначнасць вобразаў, складанасць кампазіцыі, майстэрства Я. Купалы. Эстэтычныя адкрыцці Я. Купалы ў кантэксце сусветнай літаратуры (А. Міцкевіч, Ю. Славацкі, С. Выспянскі, Ё.-В. Гётэ).

Адметнасць купалаўскага сімвалізму ў драматычным абразку «На папасе» (1913). Драматычныя паэмы ў мастацкай эвалюцыі Я. Купалы.

Драматургія. Літаратурныя традыцыі і эстэтычныя вытокі драматургіі Я. Купалы. Камедыя «Паўлінка» (1912). Прататыпы дзейных асоб. Праблематыка і вобразы. Высмейванне дамастроеўскіх асноў засцяпковай шляхты і нацыянальна-культурны аспект у п'есе. Мастацкая змястоўнасць характараў. Нацыянальны каларыт, дух твора. Майстэрства Я. Купалы-камедыёграфа ў арганізацыі інтрыгі, разгортванні сцэнічнага дзеяння, стварэнні камічных сітуацый, індывідуалізацыі мовы персанажаў, увядзенні вакальных і харэаграфічных элементаў, звароце да гумару, іроніі, сатыры, шаржу, гратэску, буфанады. Гісторыя сцэнічнага ўвасаблення п'есы.

Сцэнічны жарт «Прымакі» (1913).

Драма «Раскіданае гняздо» (1913). Аўтабіяграфічная аснова, сацыяльна-філасофскі і сімвалічны характар. Сінтэз у творы мастацкіх набыткаў Я. Купалы. Роздум пра лёс чалавека, пошукі ім шчасця і волі. Нацыянальная адметнасць вобраза раскіданага гнязда як сімвала «раскіданай Беларусі» (М. Гарэцкі) і універсальнасць гэтага вобраза. «Раскіданае гняздо» як драма ідэй. Унутраная змястоўнасць персанажаў, іх сімвалізм, духоўныя пошукі кожнага з сям'і Зяблікаў.

Выяўленчая сутнасць сімвалаў-рэчаў (тапор у руках Сымона; крыж, які нясе Сымон на магілу бацькі; вянок на галаве ў Зоські; Данілкава скрыпка і інш.).

Цмок-упыр як увасабленне тыраніі, дэспатызму, цемры і зла. Эвалюцыя гэтага вобраза ў творчасці Я. Купалы. Сімваліка Вялікага Сходу. Пошукі шляху да Бацькаўшчыны. Глыбіня, шматграннасць, сіла і маштабнасць драмы «Раскіданае гняздо» ў выяўленні праблем беларускага нацыянальнага быцця. Традыцыі еўрапейскага сімвалізму (С. Выспянскі, Г. Ібсен, К. Гамсун і інш.) у п'есе і творчасці Я. Купалы. Гісторыя сцэнічнага ўвасаблення твора.

Роздум пра народнае жыццё, праблемы нацыянальнай свядомасці, асаблівасці і шляхі развіцця беларускай літаратуры ў публіцыстыцы («З Фінляндыі», «Чаму плача песня наша?», «Ці маем мы права выракацца роднай мовы?», «Вера і нацыянальнасць»).

Пераклады (з А. Міцкевіча, У. Сыракомлі, М. Канапніцкай, Т. Шаўчэнкі, М. Някрасава і інш.), іх значэнне для разумення асобы паэта.

Творчы ўзлёт Я. Купалы ў вершах 1918–1919 гадоў, іх патрыятычны, філасофскі і гуманістычны змест («Свайму народу», «На сход!», «Спадчына», «Час!», «Паязджане», «Забытая карчма», «Паўстань...» і інш.). Структура, праблематыка і мастацкія асаблівасці зборніка паэзіі «Спадчына» (1922).

Лёс Бацькаўшчыны ў пераломныя моманты гісторыі і шляхі духоўных пошукаў чалавецтва ў кантэксце часу, што выявіліся ў перакладах «Слова аб палку Ігаравым» (празаічны ў 1919 і паэтычны

ў 1921 г.), «Міжнароднага гімна» Э. Пацье (1921), драмы Е. Жулаўскага «Эрас і Псіха» (1921–1926) і інш.

Трагікамедыя «Тутэйшыя» (1922). Праблематыка і жанравая адметнасць. «Тутэйшасць» як вынік трагічнага гістарычнага лёсу Беларусі. Выкрыццё нацыянальнага нігілізму і рэнегацтва, польскага і рускага шавінізму. Сутнасць прыстасавальніцтва Мікіты Зноска. Янка Здольнік як выразнік патрыятычнага ідэалу Я. Купалы. Адметнасць вобразаў Ганулі Зносчыхі, Лявона Гарошкі, Усходняга вучонага, Заходняга вучонага і інш. Трагізм купалаўскага смеху, выяўленага праз іронію, сарказм, шарж і гратэск. Гісторыя сцэнічнага ўвасаблення твора.

Часовая радасць (вершы «Арлянятам», «Дзве сястры») і трывожны, балючы роздум пра ўласны лёс і лёс Беларусі ў паэзіі 1921–1926 гг. (вершы «А зязюлька кукавала...», «Перад будучыняй», «Пазвалі вас», «...О так! Я – пралетар!...», «Шляхам гадоў», «Акоў паломаных жандар...», «І прыйдзе», «Царскія дары», «За ўсё...», «У лесе» і інш.).

Паэма «Безназоўнае» (1924). Сімволіка і паэтыка паэмы. Увасабленне вобраза Беларусі ў творы.

Ілюстрацыйнасць і рыторыка ў паэзіі другой паловы 1920-х гадоў (паэма «3 угодкавых настрояў» (1927), вершы «Дыктатура працы», «Сыходзіш, вёска, з яснай явы...»).

Лёс Я. Купалы ў 1930-я гады і ў перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Даніна часу ў творах паэта той пары, духоўная апазіцыйнасць у атмасферы страху, рэпрэсій і яго патрыятызм, выкліканы падзеямі вайны. Паэма-рэпартаж «Над ракой Арэсай» (1933). Святочна-каляндарныя, рамантычна-ідэалізаваныя вершы («Я – калгасніца...», «На нашым полі», «Сыны», «Госці», «Лён», «Вечарынка», «Алеся»), і вершы задуменна-сцішаныя, філасофскія («Сосны», «Генацвале», «Шоў я пушчаю...»).

Нізка вершаў «На заходнебеларускія матывы». Паэма «Тарасова доля» (1939). Вылучэнне ў ёй трагічных матываў з жыцця Кабзара, паказ яго сувязяў з Беларуссю. Роздум аўтара пра агульнасць гістарычнага лёсу беларусаў і ўкраінцаў. Выкарыстанне ў паэме фальклорнай паэтыкі і сродкаў паэтычнай выразнасці, характэрных для Т. Шаўчэнкі.

Вершы («Беларускім партызанам», «Зноў будзем шчасце мець і волю...») і публіцыстыка («Кліч да беларускага народа») перыяду Вялікай Айчыннай вайны.

Значэнне паэта ў духоўным жыцці беларускага народа.

1.2. ЯКУБ КОЛАС (1882–1956)

Веліч постаці Якуба Коласа (Канстанціна Міхайлавіча Міцкевіча), народнага паэта Беларусі (1926), класіка нацыянальнай літаратуры. Нацыянальныя і сацыяльныя ўмовы ў фарміраванні яго творчай асобы. Вучоба ў Нясвіжскай семінарыі (1898–1902). Праца настаўнікам, удзел у нелегальным настаўніцкім з'ездзе (1906), турэмнае зняволенне (1908–1911), іншыя факты біяграфіі.

Вершы на рускай мове. Праблематыка нашаніўскай паэзіі Я. Коласа. Зборнік «Песні-жалбы» (1910).

Матывы грамадзянскага суму, балючага роздуму мастака над лёсам роднага краю і яго народа («Вёска», «Не пытайце, не прасеце...», «Наш родны край», «Родныя вобразы», «Каля акна ў астрозе») і радасць жыцця, захапленне прыгажосцю роднай зямлі, вера ў яе лепшую будучыню, думка пра ўласную знітанасць з яе лёсам («Я не знаю...», «Многа слаўненькіх куточкаў...», «Наша гуменца», «На полі вясною»).

Грамадска-публіцыстычныя вершы: «Беларусам», «Ворагам» («Багачы і панства...»), «Не бядуй!», «Мужык» («Я – мужык, бядак пахілы...»), «Будзь цвёрды».

Сатырычныя вершы «Асадзі назад!», «Канстытуцыя», «Вобразы самаўладдзя». Філасофская лірыка, яе ідэйна-мастацкая змястоўнасць. Сінтэз пачуцця і думкі ў вершах «Покліч» («Гэй, чуеце, хлопцы?...»), «Я хачу аб табе...». Я. Колас як майстар пейзажнай лірыкі. Паэтыка вершаў «Нёман», «Усход сонца», «Чыгунка», «Вясна» («Вясна, вясна...»), «Адлёт жураўлёў», «Ручэй», «Зіма» («Белым снегам замятае...»), «Першы гром», «Дуб», «Палескія вобразы» і інш. Міфапаэтычныя рысы ва ўспрыманні прыроды. Сістэма пейзажных вобразаў у паэзіі Я. Коласа як адлюстраванне нацыянальнага свету.

Вершы для дзяцей «Зіма» («Надышлі марозы...»), «На рэчцы зімою», «Песня аб вясне».

Мастацкія асаблівасці паэзіі Я. Коласа: мастацкая прастата, гарманічнасць, багацце матываў, элегічная песеннасць, лірычная ўсхваляванасць, роздумнасць, эпічнасць, адухоўленасць, рэалістычная вобразнасць, класічныя вершаваныя формы, нюансавасць, малюнкавасць.

Проза Я. Коласа. «Наша сяло, людзі і што робіцца ў сяле» (канец 90-х гг. XIX ст.) і праязныя творы з «Другога чытання для дзяцей беларусаў» (1909) у творчай спадчыне пісьменніка. Эвалюцыя Я. Коласа ад фальклорных, этнаграфічна-бытавых замалёвак, маралізатарска-дыдактычных імпрэсій, вершаў у прозе да апавяданняў сацыяльна-бытавых, сацыяльна-аналітычных, да псіхалагічна заглыбленай, прытчавай і філасофскай прозы з яе шматграннасцю і класічнай завершанасцю («Слабода», «Думкі ў дарозе», «Васіль Чурыла», «Бунт», «Нёманаў дар», «Малады дубок»). Мастацкая

змястоўнасць сатырычна-гумарыстычных апавяданняў («Соцкі падвёў», «Пісаравы імяніны», «Недаступны»).

Філасофская праблематыка і алегарычнасць «Казак жыцця» (1906–1956). Фальклорныя і літаратурныя вытокі, раскрыццё душы народа і асобы аўтара. Іх адметнасць і арганічнасць у мастацкім самавыяўленні аўтара. Характарыстыка «Казак жыцця» як унікальнага жанру, які пісаўся на працягу ўсяго творчага шляху пісьменніка.

Складанасць, драматызм жыцця і творчасці Я. Коласа ў гады Першай сусветнай і грамадзянскай войнаў. Характарыстыка «Казак жыцця», напісаных у гэты час («Супраць вады», «Стары лес», «Даль», «Чортаў камень», «Што лепей?»), у 1920-я («Гусі», «Што яны страцілі?», «Купальскія светлякі», «Ноч, калі папараць цвіце», «Залаты прамень», «На ўсё ёсць прычына») і ў 1950-я гады («Цвіркун», «Адзінокі курган», «Страказа»).

«Новая зямля» (1911–1923). Аўтабіяграфічнасць твора. Гісторыя яго напісання. Жанравыя асаблівасці і праблематыка. Ідэйны змест паэмы. Энцыклапедызм «Новай зямлі». Выяўленне ў паэме духоўнага багацця народа, яго этычнага, эстэтычнага свету, яго філасофіі.

Глыбінная народнасць вобразаў Міхала, Антося, Ганны. Маштабная і агульначалавечая змястоўнасць іх характараў. Іх пошукі сацыяльнай незалежнасці, сцвярджэння сваёй чалавечай годнасці. Выяўленне велічы беларускага народа праз вобразы галоўных герояў паэмы. Іх трактоўка ў крытыцы і літаратуразнаўстве.

Паэтызацыя сялянскага побыту, працы селяніна як сцвярджэнне народнай сілы, непераможнасці яго нацыянальнага духу. Прырода ў «Новай зямлі». Роля пейзажу ў абмалёўцы чалавечых характараў, паказе беларускага краю, выяўленні патрыястычных пачуццяў аўтара, філасофскіх глыбін твора. Прыёмы і сродкі мастацкай індывідуалізацыі вобразаў. Лірычныя адступленні і іх значэнне ў раскрыцці ідэйнага зместу паэмы, роздуму паэта пра лёс роднай зямлі і яе народа ў кантэксце гісторыі. Сюжэт і кампазіцыя. Адметнасць стылёва-выяўленчай сістэмы «Новай зямлі», яе рэалістычны характар, выключная разнастайнасць і дасканаласць, сувязь з народнымі традыцыямі, фальклорам.

Наватарства «Новай зямлі» і яе значэнне ў беларускай літаратуры, у развіцці жанраў шматпланавай эпічнай паэмы і рамана.

Паэма «Сымон-музыка» (1911–1925). Творчая гісторыя першай, другой і трэцяй рэдакцый твора. Адмоўны, сацыялагізатарскі ўплыў ідэалагічных устаноў 1920-х гадоў на змены ў мастацкай канцэпцыі новых рэдакцый паэмы, яе вобразнасці, сюжэта, канцоўкі. Жанр, ідэя, праблематыка. Гістарычны аспект у паэме, народныя вытокі яе філасафічнасці. Аўтабіяграфічнасць у творы. Асэнсаванне ў паэме праблемы мастака і народа. Шматграннасць і сэнсавая напоўненасць

вобраза Сымона. Яго адметнасць у кантэксце вобразаў мастакоў айчыннай і сусветнай літаратуры (Арфей у антычнай, героі твораў «Янка-музыка» Г. Сянкевіча, «Сляпы музыка» У. Караленкі, «Музыка» М. Багдановіча, «Курган» і «Раскіданае гняздо» Я. Купалы, «Казка пра Музыку» М. Танка і інш.).

Вобраз народа (дзед Курыла, парабак Яхім, дзед Даніла). Сімвалічнасць вобразаў Ганны і Сымона як увасабленне Беларусі і народнай інтэлігенцыі. Вобразы жабрака, карчмара, князя-магната. Лірычныя адступленні, філасафічнасць і патрыятычнае гучанне твора. Яго сімволіка (адметны ліст, адзінокі колас, чулівы звон, блукаючы прамень, дубок і інш.), паэтыка, ідэя. Ацэнка паэмы крытыкай і літаратуразнаўствам.

Зборнік вершаў «Водгулле» (1922). Роздум над лёсам Беларусі ў вершах 1917–1921 гг. («Да працы!», «На чужыне», «Покліч» («Гэй, чулыя сэрцамі»), «Беларускаму люду», «Крыж», «Звон шыбаў», «Цені-страхі» і інш.). Заклікі да абуджэння роднага краю і пачуццё разгубленасці ў творах.

Пратэст супраць вялікадзяржаўнага шавінізму і нацыянальнага нігілізму ў вершах 1926 г. «Свіная філасофія» і «Свінні пад дубамі».

Адлюстраванне Я. Коласам у апавяданнях 1920-х гадоў падзей рэвалюцыі, грамадзянскай вайны і савецкай рэчаіснасці («Сяргей Карага», «Крывавы вір», «У двары пана Тарбецкага», «Адукацыя», «Хатка над балотцам»). Рэалізм і гуманізм гэтых апавяданняў, псіхалагічная дакладнасць у абмалёўцы характараў, жыццёвых сітуацый, адносін людзей. Трапінасць мастацкіх дэталей, дасціпнасць гумару, з'едлівасць іроніі, моўнае майстэрства.

Трылогія «На ростанях» (1921–1954). Творчая гісторыя, кампазіцыя, жанравыя асаблівасці. Аўтабіяграфічнасць і прататыпы герояў. Праблематыка твора.

Андрэй Лабановіч як прадстаўнік перадавой часткі беларускай дэмакратычнай інтэлігенцыі, як асветнік і шукальнік сэнсу жыцця.

Праблема народа і інтэлігенцыі ў трылогіі. Умовы жыцця беларускага сялянства на пачатку XX ст. Вобразы бабкі Мар'і, Аксёна Каля і іншых сялян. Дэмакратычная інтэлігенцыя ў трылогіі (Садовіч, Тукала, Турсевіч).

Сістэма жаночых вобразаў. Вобразы Ядвісі, Людмілы, Вольгі Андросавай, Ліды Мураўскай.

Сатырычнае выкрыццё найбольш адыёзных прадстаўнікоў чыноўніцтва і духавенства (Дубейка, Бацяноўскі, Анцыпik і інш.). Асуджэнне мяшчанскай бездухоўнасці (сатырычныя вобразы «панямонскай» інтэлігенцыі).

Сюжэт і стыль трылогіі. Вобразна-выяўленчыя сродкі і мова. Псіхалагічнае майстэрства ў адлюстраванні персанажаў і жыццёвых

сітуацый. Роля партрэта ў характарыстыцы вобраза. Гумар у трылогіі. Дасканаласць мастацкай дэталі. Пейзажныя апісанні. Лірычнае, публіцыстычнае і філасофскае ў трылогіі.

Незакончаная паэма «На шляхах волі» (1926–1956). Падзеі і час у паэме.

«Юнацкая аповесць» «На прасторах жыцця» (1925–1926). Сцяпан Барута і Аленка Гарнашка – тыповыя прадстаўнікі моладзі новага сацыялістычнага грамадства. Пранікнёнасць мастака ў выкрыццё карыслівага фразёрства і пустазвонства (Марцін Шулевіч). Стыль аповесці. Яе паэтычнасць і лірызм. Сюжэт і мова твора.

Матывы лірыкі Я. Коласа 1930-х гадоў.

Аповесць «Адшчапенец» (1930–1931). Праблемы калектывізацыі сельскай гаспадаркі і іх мастацкае вырашэнне ў творы. Вобраз Пракопа Дубягі. Псіхалагічная глыбіня і дакладнасць у паказе «нехацімца» – селяніна-серадняка. Павярхоўнасць у адлюстраванні поспехаў калгаснага жыцця.

Аповесць «Дрыгва» (1933). Гісторыя напісання і фактычная аснова твора. Змест і праблематыка. Вобразы дзеда Талаша і яго баявых паплечнікаў. Раскрыццё партызанскай барацьбы на Палессі. Каларытнасць жаночых вобразаў (Аўгіння і іншыя). Вобразы абаронцаў старога свету, белапольскіх інтэрвентаў. Элементы спрашчэння і павярхоўнасці ў абмалёўцы адмоўных персанажаў. Характар і роля пейзажу. Алегарычны сэнс некаторых малюнкаў. Сюжэт і кампазіцыя. Рамантызацыя ў творы і яе выдаткі.

Драматургія Я. Коласа. П'есы «Вайна вайне» (1926–1938), «У пушчах Палесся» (1937). Іх праблематыка, героі, сцэнічнае жыццё.

Творчасць пісьменніка для дзяцей.

Творчасць Я. Коласа перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Публіцыстыка і паэзія. Пранікнёнасць патрыятычнага пачуцця ў вершах («Голас зямлі», «Чымган»). Выкрыццё фашызму.

Асаблівасці коласаўскай сатыры ваеннага часу.

Паэмы «Суд у лесе» (1943), «Адплата» (1945). Спрошчанае ў паказе партызанскай барацьбы.

Паэма «Рыбакова хата» (1939–1947). Кан'юнктурнасць зместу і праблематыкі. Псеўданародныя вобразы Сымона Латушкі, Данілы і Марыны, шаржыраванасць у абмалёўцы асадніка Богута. Павярхоўнасць у паказе барацьбы народа Заходняй Беларусі. Моц лірычных адступленняў у паэме. Паэтычнасць малюнкаў прыроды. Рытміка, строфіка і моўна-выяўленчыя сродкі паэмы.

Раскрыццё паэтычнага таленту Я. Коласа ў інтымнай і філасофскай лірыцы пасляваеннага часу («Ці дома я, ці ў паходзе...», «У бяссонне», «Я хворы. Спяшаецца сэрца...» і інш.).

Навуковая і грамадская дзейнасць. Падручнік «Методыка роднае мовы» (1926). Асветніцкія ідэі і погляды Я. Коласа. Публіцыстычная спадчына. Я. Колас – перакладчык («Палтава» А. Пушкіна, творы М. Лермантава, А. Міцкевіча, Т. Шаўчэнкі і інш.).

Крытычныя і літаратуразнаўчыя працы аб жыцці і творчасці пісьменніка.

1.3. МАКСІМ БАГДАНОВІЧ (1891–1917)

Феномен М. Багдановіча як творцы і дзеяча нацыянальнага Адраджэння. Біяграфія паэта.

Патрыятычны і гуманістычны змест яго творчасці. Наватарства паэта. Далучанасць да сусветнага культурна-гістарычнага вопыту. Імпрэсіянізм, сімвалізм і неакласіцызм у яго паэзіі.

Мастацкая канцэпцыя кнігі паэзіі «Вянок» (1913). Задума, гісторыя выдання, структура. М. Багдановіч як паэт «чыстае красы» (А. Луцкевіч) і адраджэнскае гучанне яго паэзіі. Фальклорныя матывы, найбольш значныя топасы, міфалагемы і сімвалы. Гістарызм мастацкага мыслення паэта (нізкі «Старая Беларусь», «Старая спадчына»). Нізка «Места» як выток мастацкага урбанізму. Свет кахання, матывы жыцця і смерці (нізкі «Мадонны», «Каханне і смерць» і інш.).

Мастацкі свет нізак «Эрас», «Лясун», вершаў «Прыйдзе вясна», «Дзед», «Народ, Беларускі Народ!», створаных у 1908–1913 гг. Рацыянальнае і эмацыянальнае ў эстэтычнай сістэме паэта («Ліст да п. В. Ластоўскага»).

М. Багдановіч як літаратуразнаўца і крытык. Артыкулы «Глыбы і слаі» (1911), «За тры гады» (1913), «Забыты шлях» (1915). Асэнсаванне мастацкіх набыткаў і праблем развіцця беларускай літаратуры, роздум пра яе народнасць, сусветную каштоўнасць, пра запачаткаванне ў ёй асноў рэалізму, рамантызму, сімвалізму і іншых мастацкіх кірункаў.

М. Багдановіч і ўкраінская літаратура. Артыкулы «Краса і сіла» (1914), «Памяці Т.Р. Шаўчэнкі» (1914).

Проза М. Багдановіча. Праблематыка і мастацкія асаблівасці апавяданняў «Музыка» (1907), «Апокрыф» (1913), «Апавяданне аб іконніку і залатару...» (1914). Біблейскія архетыпы і матывы. Роздум аб прызначэнні і эстэтычнай сутнасці мастацтва. Публіцыстыка М. Багдановіча.

М. Багдановіч – перакладчык.

Паэзія 1914–1916 гг. Адметнасць і філасафізм думкі ў вершах «Мяжы», «Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...», «Як Базыль у паходзе канаў...» і інш. Вершы беларускага складу «Бяседная», «У Максіма на кашулі вышыты галубкі...», «Лявоніха» і інш., іх сувязь

з фальклорам. Ліра-эпас паэта (паэмы «Максім і Магдалена», «Мушка-зеянушка і камарык-насаты тварык», апакрыфічная легенда «Страцім-лебедзь»).

Лірыка апошняга перыяду, канца 1916 – пачатку 1917 г. (вершы «Маладыя гады», «Пагоня», «Беларусь, твой народ дачакаецца...», «Ты не згаснеш, ясная зараначка...» і інш.).

Ацэнка асобы і творчасці М. Багдановіча ў беларускім літаратуразнаўстве.

1.4. ЦЁТКА (1876–1916)

Біяграфія. Творчая і грамадская дзейнасць. Традыцыі паэзіі Ф. Багушэвіча і наватарства лірыкі Цёткі. Зборнікі паэзіі «Скрыпка беларуская», «Хрэст на свабоду» (1906). Адраджэнскі і рэвалюцыйны пафас лірыкі, ахвярнасць у імя Бацькаўшчыны, вера ў лепшую будучыню роднага краю, паэтызацыя змагання, выкрыццё несправядлівасці грамадскага ладу, выкарыстанне рамантычнай сімволікі, алегорыі, маштабных вобразаў, прамоўніцкіх інтанацый («Вера беларуса», «Суседзям у няволі», «Хрэст на свабоду», «Мора», «Добрыя весці»).

Матывы грамадзянскага суму, выкліканыя расстаннем з радзімай і хваробай («На магіле», «З чужыны»), і ўзнёслыя парыванні («Арлы-брацці, дайце скрыдлы...») у вершах Цёткі. Роздум у вершах аб прызначэнні мастацтва, погляды на ўзаемадачынненні творцы і грамадства («Скрыпка», «Артыст грайка», «Музыкант беларускі»). Сувязь паэзіі Цёткі з фальклорам («Вясковым кабетам», «Сірацінка», «Гаданне» і інш.). Песенныя матывы ў яе творах. Пейзажная лірыка («Мой сад», «Лес»).

Праблематыка, вобразы, стылёвая адметнасць алегарычнага апавядання «Прысяга над крывавымі разорамі» (1906). Апавяданні для дзяцей («Сварба», «З прыску ды ў агонь», «Сірата») з «Першага чытання для дзетак беларусаў» (1906). Псіхалагізм, экспрэсіўнасць, драматызм і гуманістычны змест апавяданняў 1910–1914 гг. («Зялёнка», «Міхаська», «Асеннія лісты», «Лішняя»). Гумар, іронія ў апавяданнях «Навагодні ліст», «Зваротлівы».

Асветніцкая дзейнасць Цёткі. Кнігі для дзяцей «Беларускі лемантар, або Першая навука чытання», «Першае чытанне для дзетак беларусаў», «Гасцінец для малых дзяцей» (усе – 1906). Выхаваўчы пафас і мастацкія асаблівасці твораў для дзяцей.

Публіцыстыка Цёткі. Патрыятычны змест, навукова-пазнавальная і мастацкая каштоўнасць артыкулаў «Як нам вучыцца», «Шануйце роднае слова!», «Газа», «Наша народная беларуская песня», нарысаў «Аб душы маладзёжы», «Пералётныя птушкі» і інш. Маральна-выхаваўчая, гуманістычная скіраванасць публіцыстычных

твораў пісьменніцы. Уражанні Цёткі ад падарожжаў па замежных краінах («З дарогі», «Успаміны з паездкі ў Фінляндыю»).

Значэнне Цёткі для беларускай літаратуры і культуры.

1.5. ЯДВІГІН Ш. (1869–1922)

Ядвігін Ш. (Антон Іванавіч Лявіцкі) як адзін з пачынальнікаў беларускай мастацкай прозы. Біяграфія. Роля пісьменніка ў літаратурным і грамадска-культурным жыцці.

Ідэйна-мастацкі змест зборнікаў прозы «Бярозка» (1912) і «Васількі» (1914). Алегарычныя апавяданні з іх пранікнёным лірызмам («Бярозка», «Дуб-дзядуля»), лагодным гумарам («Сакатушка», «Важная фіга»), з'едлівай сатырай («Павук», «Падласенькі», «Сабачча служба», «Цырк»). Перапрацоўка народных анекдотаў і сюжэтаў («Вучоны бык», «З маленькім білецікам», «Заморскі звер»). Апавяданні рэалістычна-побытавыя, сацыяльна-псіхалагічныя («Гаротная», «З бальнічнага жыцця», «Зарабляюць», «Жывы нябожчык»), лірычна-філасофскія («Васількі», «Раны»), прытчава-дыдактычныя («Баба», «Чалавек»). Майстэрства пісьменніка-навеліста, мова твораў.

«Золата» (1920) як адзін з першых буйных твораў беларускай прозы, спроба стварэння псіхалагічнага рамана з напружаным драматычным сюжэтам, прыгодніцка-дэтэктыўнымі элементамі, псіхалагічна змястоўнымі характарамі.

Паэма «Дзед Завала», нарысы «Лісты з дарогі», «Думкі з падарожы», успаміны, артыкулы.

1.6. ЗМІТРОК БЯДУЛЯ (1886–1941)

Феномен творчай асобы Змітрака Бядулі (Самуіла Яфімавіча Плаўніка).

Біяграфія. Умовы фарміравання і асаблінасці таленту.

Лірычнае і рамантычнае ў паэзіі З. Бядулі «нашаніўскага» перыяду («На горне душы...», «Начлежнікі пяюць...», «Мары паэта» і інш.). Сувязь з паэтыкай сімвалізму, імпрэсіянізму і акмеізму. Захапленне прыгажосцю жыцця, сацыяльная і гістарычная тэматыка. Антываенны цыкл вершаў («Ад крыві чырвона...», «Юда жэніцца...», «Кат» і інш.).

Зборнік «Абразкі» (1913), яго месца ў гісторыі беларускай прозы. Рамантычны характар і матывы лірычных імпрэсій і мініячур З. Бядулі («Плач пралескаў», «Прытуліся ка мне», «Кветка»). Выяўленне ў іх фальклорных, біблейскіх, кніжных традыцый, раскрыццё ідэальнага, прыгожага. Імпрэсіянізм і алегарызм абразкоў.

Трагедыйнае, сацыяльнае і рэалістычна-побытавае, філасофскае і «змрочны гумар» (М. Багдановіч), псіхалагізм і праблема мастацкіх

талентаў з народа, вера ў лепшую будучыню Беларусі і асуджэнне рэнегацтва часткі нацыянальнай інтэлігенцыі ў апавяданнях 1912–1915 гг. («Ашчаслівіла», «Пяць лыжак заціркі», «Малыя дрывасекі», «Велікодныя яйкі», «На Каляды к сыну», «Летапісцы» і інш.).

Публіцыстыка З. Бядулі, яго ўдзел у грамадска-культурным жыцці.

Праблемы красы і беларускага Адраджэння ў творчасці З. Бядулі 1918–1922 гг. Паглыбленне філасафічнасці і майстэрства ў вершах і паэмах са зборніка «Пад родным небам» (1922).

Выяўленне духоўнага надлому ў лірыцы З. Бядулі першай паловы 1920-х гг. Фалькларызм, рыторыка, схематызм, дэкларатыўнасць у яго зборніках паэзіі «Буралом» (1925), «Паэмы» (1927).

Аповесць «Салавей» (1927). Тры рэдакцыі. Фальклорна-рамантычны характар у асэнсаванні падзей далёкай мінуўшчыны. Праблемы мастака і мастацтва. Сюжэт, кампазіцыя і мова твора.

Спрашчэнне пры паказе савецкай рэчаіснасці ў аповесцях «Год за годам», «Таварыш Мінкін», апавяданнях «Дэлегатка», «Тры крыжыкі», «Рунь».

«Язэп Крушынскі» (1928–1932) як сацыяльна-псіхалагічны раман пра складаны працэсы грамадскага жыцця 1920-х гадоў у Беларусі. Праблематыка, сістэма вобразаў. Мастацкія асаблівасці твора. Выдаткі ў змесце і форме. Моўна-выяўленчыя сродкі.

Аповесці З. Бядулі «Набліжэнне» (1935) і «У дрымучых лясках» (1939).

Паэма-казка «Мурашка-Палашка» (1940), паэма «Хлопчык з-пад Гродна» (1940), вершы для дзяцей.

Аповесць-казка «Сярэбраная табакерка» (1940), глыбіня яе філасофскага зместу. Праблематыка і алегарычнасць твора. Фальклорныя і міфалагічныя сродкі ў выяўленчым ладзе і стылі аповесці.

Месца і значэнне З. Бядулі ў гісторыі беларускай літаратуры.

1.7. МАКСІМ ГАРЭЦКІ (1893–1938)

Максім Гарэцкі як класік беларускай літаратуры. Значнасць і маштаб яго творчай асобы.

Біяграфія. Інтэлектуальна-філасофская і глыбока псіхалагічная проза М. Гарэцкага як новая ступень развіцця беларускай літаратуры. Тэматычнае і жанрава-стылёвае багацце творчасці пісьменніка.

Зборнік апавяданняў «Рунь» (1914). Патрыятычны, лірычна-аналітычны лад мыслення і высокая культура творчасці. Вобраз інтэлігента, выхадца з сялянскага асяроддзя, асветніка і філосафа (апавяданні «Рунь», «У лазні», «Роднае карэнне», «У чым яго

крыўда?»). Скіраванасць пісьменніцкай думкі да «патаёмнага», імкненне зразумець душу свайго народа (апавяданні «Страхацё», «У панскім лесе», «Што яно?»). Праблема інтэлігенцыі і народа. Асэнсаванне мінуўшчыны («Рунь», «Лірныя спевы»).

Гуманістычная скіраванасць у паказе чалавека на вайне і праблематыка апавяданняў 1915–1917 гг. («Літоўскі хутарок», «Рускі», «Генерал», «На этапе» і інш.). Майстэрства псіхалагічнага аналізу, эстэтычная дасканаласць твораў.

Дакументальна-мастацкія запіскі «На імперыялістычнай вайне» (1915–1919). Гісторыя напісання і аўтабіяграфізм твора. Аналітызм і псіхалагізм, рэалізм і гуманістычны, антываенны пафас. Мастацкія асаблівасці, традыцыі і літаратурны кантэкст (Л. Талстой, А. Барбюс, Л. Франк, Э.М. Рэмарк, Э. Хемінгуэй і інш.). Уплыў аповесці на развіццё дакументальнага жанру ў беларускай літаратуры.

Аповесць «Дзве душы» (1919). Сістэма вобразаў, жанр і стыль твора. Праблема духоўнай раздвоенасці і вырашэнне ў аповесці такіх пытанняў, як бацькаўшчына і рэвалюцыя, адносіны рэвалюцыі да нацыянальных праблем, стаўленне нацыянальнай інтэлігенцыі да рэвалюцыі.

Характарыстыка апавяданняў 1921–1922 гг. пра падзеі рэвалюцыі і станаўленне беларускай дзяржаўнасці («У 1920 годзе», «Фантазія», «Апостал», «Усебеларускі з'езд 1917-га года»).

Гістарычная тэматыка ў апавяданнях «Бітва на Уле», «Уцёкі Сярэбранага» (1921); «Прысяга», «Панская сучка», «Страшная музыкава песня» і інш. Іх мастацкая адметнасць і патрыятычная скіраванасць.

Пашырэнне тэматычных гарызонтаў беларускай літаратуры ў апавяданнях з кніг «Сібірскія абразкі» (1926–1928), «Люстрадзён» (1929–1930). Гісторыя напісання, праблематыка, выяўленчыя сродкі.

Непаўторнасць і шматграннасць таленту М. Гарэцкага-драматурга. Жанравая адметнасць яго п'ес. Драматычны абразок «Атрута» (1913), спецыфіка раскрыцця ў ім вобраза Рамана.

Драма «Антон» (1914). Шматпланаваасць і філасафічнасць твора, яго жанравыя асаблівасці. Трагізм і маральная чысціня, глыбокая духоўнасць галоўнага героя. Выяўленне ў ім істотных рыс нацыянальнага характару, «дваістасць» беларуса. Шматграннасць і сэнсавая напоўненасць іншых вобразаў. Канцэптуальнасць сцэны ў «Славянскай кафейні». «Драма чалавецкага духу» ў асэнсаванні М. Гарэцкага і адначасова жыццесцвярджальны і шматгранны фінал твора.

Праблема інтэлігенцыі ў п'есах «Гапон і Любачка» (1914, 1920), «Мутэрка» (1920).

Драматычны абразок «Жартаўлівы Пісарэвіч» (1922). Стварэнне яркага нацыянальнага тыпа пакутніка-беларуса. Паказ яго чалавечай годнасці і жыццялюбства.

Тэматычная разнастайнасць і псіхалагічная напоўненасць драматычных абразкоў «Салдат і яго жонка», «Свецкі чалавек», «Не адной веры» і інш. Пранікнёны погляд на лёс беларускага народа ад часу прыгону да восені 1917 г. у п'есе «Чырвоныя ружы» (1922).

Раскрыццё істотных граняў беларускага нацыянальнага жыцця ў аповесці «Меланхолія» (1916–1921, 1928). Трывожны, балючы роздум галоўнага героя пра долю роднай зямлі і вера ў яе лепшую будучыню. Аўтабіяграфізм і псіхалагічны аналітызм твора.

Погляд у аповесці «Ціхая плынь» (1917–1930) на родны край як на «забыты» і адначасова як на блізкі і дарагі. Глыбіня псіхалагічнага аналізу пры паказе вясковай рэчаіснасці і раскрыцці сацыяльна-грамадскіх праблем пачатку XX ст. Гуманізм пісьменніка ў разуменні антынароднага характару імперыялістычнай вайны. Стылёвыя асаблівасці твора.

Творчая гісторыя рамана «Віленскія камунары» (1931–1933). Яго жанрава-стылёвыя асаблівасці. Эпічная шырыня і гістарызм мыслення пісьменніка. Вобраз Мацея Мышкі, яго роля ў сюжэткампазіцыйнай структуры твора. Героі як носьбіты вопыту папярэдніх пакаленняў і мінулых эпох. Праўдзівае ўзнаўленне каларыту і духу часу ад прыгону да першай трэці XX ст. Аналітызм мастацкага мыслення аўтара. Асаблівасці гумару ў творы.

«Камароўская хроніка» (1930–1932, 1937) як эпапея, як унікальная з'ява ў творчасці пісьменніка і ў гісторыі беларускай літаратуры. Хранікальна-летапісны і дзённікавы характар твора. Спалучэнне аб'ектыўнага і суб'ектыўнага пачаткаў. Аўтабіяграфічнасць «Камароўскай хронікі». Сувязь твора з «Баркулабаўскім летапісам». Маштабнае і глыбока асабістае асэнсаванне М. Гарэцкім глабальных праблем быцця і лёсу свайго народа ў кантэксце часу і гісторыі. Праблематыка і асноўнае кола вобразаў у творы.

Падарожныя нататкі-дзённікі «Кіпарысы» (1929) і алегарычная аповесць «Лявоніус Задумекус» (1931–1932).

«Скарбы жыцця» (1932–1935, 1937) як «лебядзіная песня», споведзь душы і заповіт М. Гарэцкага. Філасафічнасць, прыпавесцевасць, алегарычнасць і сімволіка твора, яго трагедыйнае гучанне і агульначалавечы змест.

Публіцыстычная, крытычная і літаратуразнаўчая спадчына М. Гарэцкага. Праблемнасць і эстэтычная каштоўнасць артыкулаў «Наш тэатр» (1913), «Развагі і думкі» (1914). Роля «Гісторыі беларускае літаратуры» (1920) у развіцці айчыннай літаратуразнаўчай думкі.

М. Гарэцкі – перакладчык.

1.8. ЦІШКА ГАРТНЫ (1887–1937)

Асоба пісьменніка і грамадскага дзеяча Цішкі Гартнага (Зміцера Хведаравіча Жылуновіча). Рэдактарская дзейнасць (газета «Дзянніца»). З.Х. Жылуновіч – старшыня Часовага рабоча-сялянскага савецкага ўрада Беларусі.

Праца ў Інбелкульце, дзейнасць як акадэміка АН БССР. «Нашаніўскія» матывы ў лірыцы і пераход да трыбуннай паэзіі, публіцыстычнаець вершаванай творчасці («Песні», 1913; «Песні працы і змагання», 1922; «Урачыстасць», 1925; «Вершы», 1927). Рамантызацыя вобразаў і пачуццяў у цыкле «Песні кахання».

Празаічныя творы. Мазаічнасць рэчаіснасці. «Трэскі на хвалях» (1924), «Прысады» (аповяданні і п'есы, 1927), «Гаспадар» (1930), «Гоман зарніц» (1932), «Наступ на горны» (аповяданні, нарысы, вершы, 1932), аповесці «На новым месцы» (1930), «Зялёны шум» (1931).

Раман «Сокі цаліны» ў чатырох квадрах (1922–1930). Асаблівасці хранатопа вёскі і вобраз зямлі як Маці-карміцелькі, выяўленне яе жыватворнай сілы, шматгалосся жыцця. Адметнасці кампазіцыйнай пабудовы рамана, стылёвая шматварыянтнасць, арнаменталізм прозы, роля дыялектнай мовы.

Драмы «Хвалі жыцця» (1918), «Сацыялістка» (1924), «Дзве сілы» (1927).

Выступленне з літаратурна-крытычнымі артыкуламі – «Узгоркі і нізіны» (1928) і інш. Палемічны характар і тэндэнцыйнасць ацэнак літаратурнага працэсу 20–30-х гадоў XX ст.

Артыкул «Янка Купала – пясняр вызвалення («Янка Купала ў літаратурнай крытыцы», 1928). Сацыялагізацыя літаратурнай крытыкі.

Пераклад на беларускую мову рамана А. Фадзеева «Апошні з удэгэ» (1932).

1.9. АЛЕСЬ ГАРУН (1887–1920)

Алесь Гарун (Аляксандр Уладзіміравіч Прушынскі) як адзін з пачынальнікаў навейшай беларускай літаратуры. Біяграфія паэта.

А. Гарун і беларускае Адраджэнне. Вобразная адметнасць вершаў «Януку Купале» і «Начныя думкі» (абодва – 1908).

Зборнік «Матчын дар» (1918). Творчая гісторыя, структура, канцэптасфера. Асноўныя матывы і вобразы. Канцэпцыя Беларусі, народа і яго лёсу. Думкі пра волю, народнае шчасце, сэнс быцця, будучыню. Асэнсаванне паэтам праблемы роднай мовы. Патрыятычны і сацыяльна-філасофскі змест вершаў «Чаму з маленства, з ураджэнства...», «Як надарыцца мінута...», «Ты мой брат, каго зваць Беларусам...», «Юдам», «Матчын дар» і інш. Пранікнёны лірызм, глыбокая рэфлексія, публіцыстычнасць, трагізм паэзіі

А. Гаруна, яе сувязь з фальклорам. Жанравая і рытміка-інтанацыйная разнастайнасць яго лірыкі: верш-роздум, верш-зварот, гімн, элегія, малітва, песня і інш.

Вершы А. Гаруна 1917–1920 гг. «Народ», «Брацця, к агульнаму шчасцю...» і інш. Біблейска-хрысціянскія вобразы і матывы («Мае Коляды», «Самсон» і інш.). Гумар, іронія, сатыра ў вершах і байках паэта («Мяцеліца», «Галасуюць», «Апякун», «Кліч» і інш.).

Праблематыка і мастацкія асаблівасці апавяданняў А. Гаруна «Першы снег», «Пан Шабуневіч», «П’ера і Каламбіна» і інш. Нацыянальнае і агульначалавечае ў творах.

П’есы для дзяцей А. Гаруна з яго зборніка «Жывыя казкі» (1920): «Хлопчык у лесе», «Шчаслівы чырвонец», «Дзіўны лапаць, або Не ўсё тое порах, што ў пораху ляжыць». Іх вобразы, праблематыка і эстэтычная адметнасць.

Публіцыстыка А. Гаруна («Одгукі», «Увагі да нацыянальнага руху»).

1.10. ВАЦЛАЎ ЛАСТОЎСКІ (1883–1938)

Вацлаў Ластоўскі – адзін з пачынальнікаў і лідэраў беларускага нацыянальнага Адраджэння пачатку ХХ ст. Біяграфія пісьменніка. Яго грамадска-палітычная, літаратурная, навуковая і выдавецкая дзейнасць.

Эстэтычныя пошукі В. Ластоўскага, наватарскі характар яго творчасці. Зварот да мінуўшчыны, распрацоўка гістарычных сюжэтаў. Выкарыстанне фальклорна-міфалагічнага і летапіснага матэрыялу. Праблематыка, жанрава-стыльвая разнастайнасць, сімвалізм у апавяданнях, абразках, легендах, казках і прыпавесцях «Лебядзіная песня», «Прывід», «Дзень ружавай кветкі», «Каменная труна», «Сож і Няпро», «Беларускі радавод», «Князьёўна Рагнеда», «Вітаўт і Ягайла» і інш.

Мастацкая адметнасць аповесці «Прыгоды Тараса і Панаса» (1912).

Аповесць «Лабірынты» (1923). Элементы дэтэктыва, фантастычнай і прыгодніцкай літаратуры, прыкметы містэрыі і ўтопіі ў творы. Вобраз Крывіі ў светапогляднай і эстэтычнай сістэме пісьменніка і ў кантэксце беларускай літаратуры ХХ ст.

Паэзія В. Ластоўскага. Патрыятычная тэматыка, філасофска-інтэлектуальны змест, разнастайнасць форм («Наперад, змагарна наперад!», «О, Крыўская зямля...», «Чала я не хіліў прад сілай...»).

Роля В. Ластоўскага ў станаўленні нацыянальнай крытыкі і публіцыстыкі, сцвярджэнні думкі пра эстэтычнае развіццё і ўзвышэнне беларускай літаратуры.

Навуковая дзейнасць. Значэнне «Кароткай гісторыі Беларусі» (1910), «Падручнага расійска-крыўскага (беларускага) слоўніка»

(1924), «Гісторыі беларускай (крыўскай) кнігі» (1926) у абгрунтаванні беларускай нацыянальнай ідэі.

Пераклады пісьменнікам твораў іншамоўных аўтараў.

В. Ластоўскі як мемуарыст. Каштоўнасць яго ўспамінаў пра М. Багдановіча і Я. Купалу.

РАЗДЗЕЛ 2. БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА 1930-х – ПЕРШАЙ ПАЛОВЫ 1950-х ГАДОЎ

а) Даваенная літаратура ў Савецкай Беларусі

Беларуская літаратура 1930-х гг. як каштоўны матэрыял для разумення і асэнсавання гісторыі. Адлюстраванне ў ёй стану грамадства, атмасферы часу. Багацце фактаграфізму. «Сацыялістычны аптымізм»: пафас грандыёзных пераўтварэнняў, калгаснага будаўніцтва, мара пра дасягненне вялікіх мэт і ўсеагульнае шчасце, услаўленне жыцця.

Літаратурныя спрэчкі і дыскусіі. Дзейнасць на пачатку 1930-х гг. БелАПП (Беларускай асацыяцыі пралетарскіх пісьменнікаў). Вульгарна-сацыялагічная крытыка (Л. Бэндэ, А. Кучар і інш.). Рэарганізацыя літаратурна-творчага жыцця ў святле пастановы ЦК ВКП(б) «Аб перабудове літаратурна-мастацкіх арганізацый» (1932). Першы Усебеларускі з'езд пісьменнікаў (1934), выступленні на ім вядомых літаратараў. Стварэнне Саюза пісьменнікаў БССР (1934), яго роля і значэнне для літаратуры.

Лёс беларускіх пісьменнікаў у 1930-я гг. Рэпрэсаваныя літаратары, іх творчая спадчына.

Ідэйна-светапоглядныя змены ў беларускай літаратуры 1930-х гг. Сацыялістычны рэалізм у беларускай і літаратурах савецкіх рэспублік, яго нарматывы: класавы падыход да разумення чалавека і грамадства, прынцып партыйнасці, паказ жыцця ў рэвалюцыйным развіцці і інш. Суадносіны авангарду і сацрэалізму, традыцыйнага і наватарскага, ідэалагічнага і эстэтычнага.

Паэзія 1930-х гг.: пафас, вобразы, рытмы і настроі, ідэйна-эстэтычныя пошукі, выпрацоўка форм мастацкага мыслення. Паэтычная ідылія жыцця ў «Ляўкоўскім цыкле» (1935) Я. Купалы. Маладнякоўскія традыцыі і іх уплыў на паэтычнае светабачанне, мову, стыль. Асаблівасці версіфікацыі і паэтыкі П. Броўкі, М. Лужаніна, А. Александровіча, П. Глебкі, У. Хадыкі, З. Астапенкі і інш. Утылітарнае разуменне прызначэння мастацтва. Палымяная публіцыстыка, яе скіраванасць на надзённыя патрэбы дня. Паэтычны рэпартаж, верш-прамова, верш-заклік і верш-лозунг.

Якасныя эстэтычныя зрухі ў развіцці беларускай паэзіі другой паловы 1930-х гг. Вяртанне да класічных нацыянальных традыцый. Арыентацыя на паэтыку і рэалістычны стыль Я. Коласа. Сувязь паэзіі

з народна-песеннай творчасцю. Паглыбленне суб'ектыўна-выяўленчага пачатку, псіхалагічных асноў паэзіі, абнаўленне мастацкай тропікі, вершаванай тэхнікі. Гарманічнасць светаадчування ў лірыцы прыроды і кахання П. Броўкі, П. Панчанкі і інш. Эстэтычны феномен вершаванага цыкла А. Куляшова «Юнацкі свет» (1938–1940). Узбагачэнне сістэмы паэтычнага мыслення, рост культуры творчасці Ю. Таубіна, Ю. Лявоннага, А. Коршака і інш.

Паэтычны эпас 1930-х гг., яго жанравыя мадыфікацыі. Пошукі эпічных сродкаў адлюстравання А. Куляшовым у паэмах «Крыўда» (1930), «Аманал» (1931). Арыентацыя на эстэтычную традыцыю У. Дубоўкі ў паэме С. Астрэйкі «Смарагды кроз» (1931). Суб'ектывацыя вершаванага стылю ў паэме П. Броўкі «Праз горы і стэп» (1932). Казачна-фантастычны сюжэт і спецыфіка смеху ў паэме К. Крапівы «Хвядос – Чырвоны нос» (1931). Тыповае і адметнае ў творах М. Багуна «Крокі ў вяках» (1930), Ю. Таубіна «Таўрыда» (1932), А. Куляшова «Антон Шандабыла» (1933, першапачатковая назва «Гарбун»), «Баранаў Васіль» (1937), «Песня аб разведчыках» (1938), «У зялёнай дуброве» (1938–1939), Я. Купалы «Над ракою Арэсай» (1933), «Барысаў» (1934), П. Броўкі «Кацярына» (1937–1938), П. Глебкі «Мужнасць» (1934–1938) і інш. Раскрыццё драматычных момантаў біяграфіі Тараса Шаўчэнкі ў паэме Я. Купалы «Тарасова доля» (1939). Патрыятычныя і антываенныя матывы ў паэме А. Куляшова «Хлопцы апошняй вайны» (1940), спалучэнне ў ёй публіцыстычнасці і лірызму.

Ідэйна-тэматычны змест беларускай прозы 1930-х гг. Паказ вясковай рэчаіснасці, калектывізацыі, класавай барацьбы, сацыяльных змен у жыцці. Чалавек на фоне грандыёзных пераўтварэнняў, у кантэксце руху гісторыі. Грамадства і чалавек як аб'ект адлюстравання ў апавесцях Э. Самуйлёнка «Тэорыя Каленбурн» (1933), Б. Мікуліча «Дужасць» (1932–1934), П. Галавача «Носьбіты нянавісці» (1935–1936), «Яны не пройдуць» (1936–1937) і інш. Асноўныя тыпы герояў у прозе Я. Коласа, К. Чорнага, М. Гарэцкага, М. Лынькова, М. Зарэцкага, Р. Мурашкі. Гуманістычная канцэптуальнасць думкі ў апавесці К. Чорнага «Люба Лук'янская» (1936). Чалавек, час і абставіны ў рамане Л. Калюгі «Пустадомкі» (1933–1935). Спавядальны пафас апавесці М. Гарэцкага «Лявоніус Задумекус» (1931–1932), яе наватарскі характар.

Эпічнае адлюстраванне жыцця беларускай вёскі ў рамане К. Крапівы «Мядзведзічы» (1932). Чалавек на зямлі і ўлада зямлі над чалавекам у «Бацькаўшчыне» (1931) К. Чорнага. Аўтарская трактоўка падзей калектывізацыі ў рамане М. Зарэцкага «Вязьмо» (1932). Змястоўна-сэнсавыя сюжэтныя лініі рамана М. Лынькова «На чырвоных лядах» (1933). Ідэйная скіраванасць і сюжэтна-падзейная

аснова аповесцей Я. Коласа «Адшчапенец» (1930–1931), П. Галавача «Спалох на загонах» (1930, 1931), С. Баранавых «Межы» (1929–1930), Б. Мікуліча «Чорная вірня» (1931) і інш.

Устаноўка на адлюстраванне ў літаратуры індустрыяльнай і працоўнай тэматыкі, рабочага асяродку. Чалавек і калектыў у аповесцях З. Бядулі «Таварыш Мінкін» (1930), П. Броўкі «Каландры» (1931), Х. Шынклера «Запіскі інструктара Томана» (1934), Б. Мікуліча «Ускраіна» (1932) і інш.

Адметнасць форм і прыёмаў мастацкага мыслення ў прозе старэйшых на той час пісьменнікаў. Легендарна-гераічнае ўвасабленне вобраза дзеда Талаша ў аповесці Я. Коласа «Дрыгва» (1932–1933). Этнаграфічныя малюнкi, пейзаж, рэальнае і фантастычнае ў аповесцях З. Бядулі «Набліжэнне» (1934), «У дрымучых лясах» (1937–1938). Мастацкі алегарызм і гуманістычны пафас яго аповесці-казкі «Сярэбраная табакерка» (1940).

Раманны эпас, яго ідэйна-мастацкія асаблівасці. Цыкл раманаў К. Чорнага «Бацькаўшчына» (1931), «Трыццаць год» (1934), «Трэцяе пакаленне» (1935): маштабнасць творчай задумы, праблемна-тэматычны змест, элементы тэндэнцыйнасці і схематызму. Сацыяльна-гістарычнае асэнсаванне народнага жыцця ў раманах М. Гарэцкага «Віленскія камунары» (1931–1933) і «Камароўская хроніка» (1930–1932, 1937), іх хранатыпічныя мадэлі.

Сацыяльная і палітычная заангажаванасць пісьменніцкага мыслення, звужэнне аналітыка-псіхалагічных межаў тагачаснай прозы. Антаганізм герояў, іх сацыяльна-класавая дыферэнцыяцыя ў раманах П. Галавача «Праз гады» (1934–1935, 1937), З. Бядулі «Язэп Крушынскі» (1932), Р. Мурашкі «Салаўі святога Палікара» (1933–1939) і інш. Пашырэнне жанрава-эстэтычных магчымасцей эпічнай прозы ў раманах Э. Самуілэнка «Будучыня» (1936–1938), С. Баранавых «Калі ўзыходзіла сонца» (1935–1936) і інш.

Працяг і развіццё традыцый у беларускай літаратуры для дзяцей. Жанры апавядання, літаратурнай казкі, прыгодніцкай аповесці. Выхаваўчая накіраванасць твораў Я. Маўра, М. Лынькова, В. Вольскага, П. Левановіча і інш. Анімалістычныя вобразы ў дзіцячай паэзіі і прозе. Гераізацыя як аснова адлюстравання падзей і жыцця. Зададзенасць сітуацый і спрошчанасць характараў у асобных творах.

Стан беларускай драматургіі і тэатральны рэпертуар у 1930-я гг. Погляды К. Чорнага, М. Зарэцкага, В. Вольскага на развіццё драматургіі. Ідэйна-творчыя пошукі К. Крапівы, К. Чорнага, В. Шашалевіча, М. Клімковіча і інш. Найбольш значныя п'есы таго часу: «Сымон Карызна» (1933) М. Зарэцкага, «Сімфонія гневу» (1935) В. Шашалевіча, «Канец дружбы» (1934), «Партызаны» (1937) і «Хто смяецца апошнім» (1939) К. Крапівы, «Цудоўная дудка» (1939) і

«Несцерка» (1940) В. Вольскага і інш. Значэнне твораў К. Крапівы ва ўзбагачэнні традыцый сатырычнай камедыі і псіхалагічнай драмы. Стварэнне п'ес пісьменнікамі паводле сваіх раманаў і апавесцей (Я. Колас, К. Чорны, М. Зарэцкі, З. Бядуля і інш.). Індустрыяльна-рабочая (Я. Рамановіч, Р. Кобец, У. Галубок, І. Гурскі і інш.) і антыфашысцкая (Б. Мікуліч, В. Шашэўскі, Э. Самуйлёнак і інш.) скіраванасць тэматыкі. Паказ калектывізацыі і пераўтварэнняў на вёсцы (В. Гарбацэвіч, В. Шашэўскі, У. Краўчанка, І. Гурскі і інш.). Адлюстраванне жыцця ў памежжы, заходнебеларускай рэчаіснасці (К. Чорны, Я. Маўр, М. Паслядовіч і інш.). Зварот да мінулага і асаблівасці яго інтэрпрэтацыі ў драматургічных творах З. Бядулі, М. Клімковіча і інш.

Заканамернасці і тэндэнцыі развіцця беларускай п'есы ў кантэксце тагачаснай савецкай літаратуры.

б) Літаратура Заходняй Беларусі

Гістарычныя абставіны фарміравання заходнебеларускай літаратуры, храналагічныя межы яе існавання. Трагічнасць лёсу беларускага народа, падзеленага па Рыжскім дагаворы (1921) паміж дзвюма краінамі.

Пісьменнікі-«нашаніўцы» і іх роля ў фарміраванні традыцый паэзіі, прозы, драматургіі, публіцыстыкі ў літаратуры Заходняй Беларусі 1920-х гг. (М. Гарэцкі, Л. Родзевіч, У. Самойла, Ф. Аляхновіч, І. Канчэўскі, Ядвігін Ш. і інш.). Дамінаванне публіцыстыкі на першым этапе існавання заходнебеларускай літаратуры. Літаратурна-філасофскае эсэ І. Абдзіраловіча (І. Канчэўскага) «Адвечным шляхам» (1921) і яго ўплыў на фарміраванне ідэяна-эстэтычных арыенціраў заходнебеларускай літаратуры. Беларускі перыядычны друк таго часу як асноўная сфера функцыянавання мастацкага слова («Беларускае слова», «Беларускі звон», «Наша будучыня», «Сялянская праўда», «Голас беларуса» і інш.). Разнастайнасць часопісных выданняў у Заходняй Беларусі («Беларускі летапіс», «Шлях моладзі», «Хрысціянская думка» і інш.). «Калоссе» як узор «тоўстага» літаратурнага часопіса, на старонках якога друкаваліся ідэйныя антаганісты.

Прыход новай генерацыі літаратараў у сярэдзіне 1920-х гг. (А. Салагуб, М. Машара, М. Васілёк, П. Пестрак, В. Таўлай, Н. Арсеннева, Х. Ілляшэвіч і інш.).

Дамінаванне паэзіі ў перыяд з сярэдзіны 1920-х да 1939 г. Багацце кірункаў, форм, ідэй, эстэтычных канцэпцый (паэзія М. Танка, У. Жылкі, Н. Арсенневай, М. Краўцова, П. Пестрака, Х. Ілляшэвіча, А. Салагуба, В. Таўлая, М. Васілька, М. Машары, К. Сваяка, А. Зязюлі, Н. Тарас і інш.). Жанрава-эстэтычная разнастайнасць паэтычнага эпасу М. Танка 1930-х гг. («Нарач», «Журавінавы цвет», «Сказ пра Вяля», «Кастусь Каліноўскі»).

Заходнебеларуская драматургія як працяг традыцый драматургіі «нашаніўскай». Л. Родзевіч і яго аднаактовыя п'есы, драматычныя абразкі («На Каляды», «Досвіткі», «Кавалі»). Ф. Аляхновіч як вядучы драматург заходнебеларускай літаратуры («Няскончаная драма», «Заручыны Паўлінкі», «Пан міністр» і інш.). Жанравая разнастайнасць яго п'ес. Ф. Аляхновіч і «новая драма» (Г. Ібсен, С. Пшыбышэўскі, А. Чэхаў і інш.). Значэнне кнігі Ф. Аляхновіча «Беларускі тэатр» (1924) для беларускага тэатразнаўства. Сцэнічны лёс твораў заходнебеларускіх драматургаў.

Крытычныя і літаратуразнаўчыя працы ў заходнебеларускай літаратуры. Наватарства і адметнасць «Гісторыі беларускае літаратуры» (1920) М. Гарэцкага, сістэматызацыя ім мастацкіх тэкстаў у «Хрэстаматыі беларускае літаратуры: XI век – 1905 год» (1922). І. Дварчанін і яго «Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры» (1927). Артыкулы А. Навіны (А. Луцкевіча), У. Самойлы і інш.

в) Літаратура часу Вялікай Айчыннай вайны

Лёс Беларусі на пачатку Другой сусветнай вайны. Усенароднае антыфашысцкае супраціўленне. Пісьменнікі-франтавікі: А. Куляшоў, П. Панчанка, М. Танк, М. Лынькоў, Я. Брыль, К. Кірэенка, А. Вялюгін, М. Аўрамчык, А. Бачыла, М. Лужанін, М. Лобан і інш. Удзел беларускіх пісьменнікаў у падпольным і партызанскім руху: А. Астрэйка, А. Бялевіч, У. Карпаў, Р. Мурашка, В. Таўлай, Н. Тарас і інш.

Франтавы і партызанскі друк, выданне газет «Савецкая Беларусь», «За Савецкую Беларусь», «За свабодную Беларусь», «Звязда», газет-плакатаў «Раздавім фашысцкую гадзіну», «Партызанская дубінка», часопіса «Беларусь» і інш. Праца беларускіх пісьменнікаў у гэтых і іншых выданнях часу вайны. Публіцыстыка, яе патрыятычны, антываенны і антыфашысцкі пафас (Я. Купала, К. Чорны і інш.).

Вострая сатыра, скіраваная супраць Гітлера і фашысцкіх захопнікаў (К. Крапіва, П. Глебка, П. Панчанка і інш.). Сатырычны верш, фельетон, памфлет і іншыя жанры. Зборнік фельетонаў К. Чорнага «Кат у белай манішцы» (1942).

Фальклор ваеннага часу: прымаўкі, крылатыя словы, прыпеўкі, песні («Беларускі фальклор Вялікай Айчыннай вайны», 1961; «Лясныя песні», 1970 і інш.). Масавая паэзія і яе асноўныя ідэйна-мастацкія асаблівасці.

Патрыятычная лірыка. Вобраз беларускай зямлі ў паэзіі ваеннага часу. Услаўленне гераізму і змагарніцкага духу народа. Зварот да гісторыі, хрысціянскіх каштоўнасцей.

Сувязь паэзіі з традыцыямі старажытнай літаратуры («Слова аб палку Ігаравым» і інш.), народнай песняй, плачамі і галашэннямі. Пераасэнсаванне традыцыйных фальклорных вобразаў касьбы, жніва, сяўбы і інш.

Унікальнасць паэтычнай кнігі А. Астрэйкі «Слуцкі пояс» (1943). Гісторыя яе стварэння, пафас, асноўныя матывы. Сістэма сродкаў паэтычнага выяўлення і ўздзеяння на ўнутраны свет чалавека.

Гераічнае і трагічнае ў баладах ваеннага часу А. Куляшова, П. Панчанкі, М. Танка, М. Сурначова, А. Вялюгіна і інш. Зварот да рамантычна-легендарнага і гераічнага матэрыялу, вобразаў Кастуся Каліноўскага, Усяслава Чарадзея, Рагнеды і інш. Ідэйна-тэматычная навізна цыкла вершаў П. Панчанкі «Іранскі дзённік» (1944). Спалучэнне інтымна-псіхалагічнага і публіцыстычнага пачаткаў у паэзіі. Выяўленне ўнутранага стану чалавека ў лірычных вершах Я. Коласа, А. Куляшова, В. Віткі, П. Глебкі, А. Коршака, М. Аўрамчыка, А. Бачылы, А. Моркаўкі і інш. Матывы кахання, любові і вернасці ў творах ваеннага часу.

Беларускі паэтычны эпас ваеннага часу. Дакументальная аснова многіх твораў. Роздум пра лёс народа і яго будучыню. Абагульнена-філасофскі характар думкі ў паэтычным эпасе. Жанравая сінтэтычнасць беларускай паэмы часу вайны. Спалучэнне эпасу, лірыкі і драмы. Жанравыя асаблівасці і архітэктоніка паэм А. Куляшова «Сцяг брыгады» (1942), «Прыгоды цымбал» (1944), «Дом № 24» (1944), П. Броўкі «Паэма пра Смалячкова» (1942), «Беларусь» (1943), «Ясны кут» (1944), М. Танка «Янук Сяліба» (1943), Я. Коласа «Суд у лесе» (1942), «Адплата» (1944), З. Астапенкі «Эдэм» (1944), П. Панчанкі «Маладосць у паходзе» (1945) і інш.

Проза часу Вялікай Айчыннай вайны, яе ідэйна-мастацкае абнаўленне. Запачаткаванне ваеннай тэмы ў «малых» жанравых формах (аповяданне, нарыс, навела). Зборнікі аповяданняў М. Лынькова «Астap» (1944), К. Чорнага «Вялікае сэрца» (1945), іх стылёва-выяўленчая адметнасць. Драматычна-трагічны паказ вобразаў дзяцей. Майстэрства тыпізацыі, псіхалагізм лепшых аповяданняў гэтых празаікаў. Раманы «Пошукі будучыні» (1943) і «Млечны Шлях» (1944) К. Чорнага як вяршыннае дасягненне беларускай мастацкай прозы часу вайны. Філасофскае асэнсаванне пісьменнікам глабальных пытанняў быцця, псіхалагічны аналітызм у даследаванні чалавека, нацыянальнага характару. Проза часу вайны Р. Мурашкі («Таварышы», «Смерць маткі» і інш.), Х. Шынклера («Пульс жыцця» і інш.). Пачатак творчасці І. Мележа, І. Шамякіна, Я. Брыля і інш. Мемуарная проза («Першая кніга» І. Мележа, дзённік К. Чорнага і інш.).

Дзейнасць беларускіх тэатраў у эвакуацыі. Драматургія часу вайны, праблемы яе развіцця. Нешматлікасць драматургічных твораў. Маральна-этычныя ўзаемаадносіны герояў у п'есе «Проба агнём» (1943) К. Крапівы. Творы пра партызанскую барацьбу Я. Рамановіча «Палешукі» і «Таварыш Андрэй» (абодва – 1944), А. Кучара

«Заложнікі» (1944). П'есы беларускіх драматургаў як яскравыя мастацкія дакументы свайго часу.

Літаратурны мемарыял: зборнікі творчай спадчыны пісьменнікаў Беларусі, якія загінулі ў гады вайны, – «Мы іх не забудзем» (1949), «Крывёю сэрца» (1967), «Скрыжалі памяці» (2005).

г) Літаратура пасляваеннага дзесяцігоддзя (1945–1955)

Перамога ў Вялікай Айчыннай вайне і паэтычныя водгукі на гэтую падзею П. Панчанкі, М. Танка, А. Вялюгіна, М. Лужаніна і інш. Плённасць творчай дзейнасці М. Лынькова, А. Куляшова, М. Танка, П. Панчанкі, П. Броўкі і іншых пісьменнікаў, вядомых яшчэ з даваеннага часу. Станаўленне ў пасляваенны час творчых індывідуальнасцей І. Мележа, І. Шамякіна, Я. Брыля, А. Кулакоўскага, А. Чарнышэвіча, А. Макаёнка, М. Лупсякова, А. Вялюгіна, М. Аўрамчыка, А. Пысіна, С. Гаўрусёва, А. Русецкага і інш. Патрыятычны і жыццялюбны пафас творчасці, абумоўлены заканчэннем вайны, мірным будаўніцтвам.

Літаратура і ідэалогія. Пастановы ЦК ВКП(б) «Аб часопісах «Звезда» і «Ленинград» (1946), «Аб рэпертуары драматычных тэатраў і мерах па яго паляпшэнні» (1946) і інш. Пастанова ЦК КП(б)Б (1947) аб рабоце Саюза пісьменнікаў, літаратурна-мастацкіх часопісаў і газеты «Літаратура і мастацтва». Адбітак тэорыі бесканфліктнасці на творчай практыцы пісьменнікаў.

Грамадзянскае гучанне тагачаснай паэзіі. Матывы радасці і ўслаўлення стваральнай працы. Сцвярджэнне ідэі міру і антываенны пафас. Ідэйна-эстэтычны змест зборнікаў М. Танка «Каб ведалі» (1948), «На камні, жалезе і золаце» (1951), «У дарозе» (1954), А. Куляшова «Камуністы» (1949), П. Панчанкі «Прысяга» (1949), «За шчасце, за мір!» (1950), «Шырокі свет» (1955), П. Броўкі «У роднай хаце» (1946), «Сонечнымі днямі» (1950), «Цвёрдымі крокамі» (1954), А. Вялюгіна «Салют у Мінску» (1947), «На подступах» (1952) і інш. Чалавек, час, эпоха ў гэтых кнігах. Паэтычныя прамова, верш-зварот, верш-заклік. Праявы неарамантызму і імажынізму (М. Танк, А. Вялюгін і інш.). Лірычнае самараскрыццё, адухаўленне свету прыроды і яркая метафарычнасць у пейзажнай лірыцы. Паэтызацыя зямных каштоўнасцей (хлеб, колас, зерне і інш.), сялянскай працы.

Паэмны эпас, яго мастацкія вартасці і складанасці развіцця. Вайна і пасляваенная рэчаіснасць у тагачаснай вершаванай эпіцы. Адлюстраванне народнага лёсу, жыццяпіс свайго часу, зварот да мінулага. Сюжэтны лад і стылёвыя асаблівасці паэм М. Танка «Люцыян Таполя» (1946), П. Броўкі «Хлеб» (1946), А. Бялёвіча «Сям'я» (1946), Я. Коласа «Рыбакова хата» (1947), А. Куляшова «Новае рэчышча» (1948), «Толькі ўперад» (1950), А. Зарыцкага «Аповесць пра залатое дно» (1953) і інш. Жанравая разнастайнасць паэм таго часу: лірычныя,

ліра-эпічныя, эпічныя. Эвалюцыя эпічнага тыпу мыслення, яго абнаўленне (кінематаграфічны прынцып мантажу, лірызм, заглыбленне сюжэтна-мастацкага драматызму, філасафізм думкі).

Вайна як галоўная ідэя-тэматычная дамінанта беларускай прозы 1945–1955 гг. Батальны план, трагічныя абставіны і канфлікты ў творах пра франтавыя падзеі. Аўтабіяграфічны пачатак і яго роля ў мастацкім асэнсаванні ваеннай рэчаіснасці. Наватарскі характар аповесці І. Шамякіна «Помста» (1945). Псіхалагізм ваенных апавяданняў І. Мележа, І. Шамякіна, Я. Брыля і інш. Панарамны, маштабны паказ ваенных падзей у раманах М. Лынькова «Векапомныя дні» (кн. 1, 1948–1951), І. Мележа «Мінскі напрамак» (1952). Канцэпцыя партызанскага руху як усенароднай барацьбы з фашызмам у рамане І. Шамякіна «Глыбокая плынь» (1949). Раскрыццё псіхалогіі чалавека на вайне, яго духоўна-маральнай сутнасці.

Развіццё мастацкай дакументалістыкі і мемуарыстыкі. Унікальнасць кнігі «Ніколі не забудзем» (1948). Дакументальная аснова аповесцей У. Шахаўца «Дняпроўскія хвалі» (1946), У. Карпава «Без нейтральнай паласы» (1950) і інш.

Беларуская вёска ў тагачаснай прозе. Калгасная рэчаіснасць, пасляваеннае жыццё вачыма А. Кулакоўскага (апавяданне «Сад», 1945), М. Паслядовіча (раман «Святло над Ліпскам», 1950), І. Шамякіна (раман «У добры час», 1952), Я. Брыля (апавесць «У Забалоцці днее», 1950; «На Быстранцы», 1955) і іншых пісьменнікаў. Паказ сялянскай працы, паэтызацыя роднай прыроды. Выяўленне чалавечых эмоцый і настрояў.

Паступовае пашырэнне тэматычных аспектаў і стылёва-выяўленчых магчымасцей беларускай прозы. Мастацкае ўзнаўленне жыцця і падзей у Заходняй Беларусі. Паказ народнага змагання ў рамане-хроніцы П. Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах» (1952). Заходнебеларуская рэчаіснасць ва ўспрыманні і асэнсаванні Я. Брыля. Маральна-духоўныя пошукі яго герояў («Сірочы хлеб», «Галя», «У сям'і» і інш.). Сінтэз лірызму і філасафізму, інтэлектуальная напоўненасць трэцяй часткі «На ростанях» (1949–1954) Я. Коласа. Горад у творах І. Мележа, А. Кулакоўскага і інш. Навукова-фантастычная апавесць Я. Маўра «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага» (1954).

Жанравая разнапланавасць драматургіі пасляваеннага часу: гераічная драма, трагедыя, псіхалагічная і гістарычная драма, лірычная і сатырычная камедыі. Найбольш значныя п'есы пра вайну А. Маўзона («Канстанцін Заслонаў», 1947), К. Крапівы («З народам», 1948), К. Губарэвіча («Брэсцкая крэпасць», першапачатковая назва – «Цытадэль славы», 1952), суадносіны ў іх гераічнага і трагічнага. П'еса А. Кучара «Гэта было ў Мінску» (1950): аўтарская трактоўка

падзей, недастатковая распрацаванасць канфлікту і асобных вобразаў, сюжэтна-кампазіцыйная недаведзенасць.

Сатырычны пафас і праблемная скіраванасць п'есы К. Крапівы «Мілы чалавек» (1945). Ацэнка гэтага твора ў тагачаснай крытыцы. Лёс п'есы. Лірычная камедыя К. Крапівы «Пяюць жаваранкі» (1950), яе сцэнічны поспех. Гумар, фальклорная стыхія ў гэтым творы.

Прычыны творчых няўдач аўтараў вытворчых п'ес, драматычных твораў пра калгасную рэчаіснасць, пасляваеннае жыццё. Бесканфліктнасць, ілюстрацыйнасць, зададзенасць у тагачасных п'есах Ю. Рудзько, В. Палескага, К. Губарэвіча, В. Віткі і інш.

Узнаўленне падзей і вобразаў гістарычнага мінулага ў драматычнай трылогіі М. Клімковіча «Георгій Скарына» (1946–1955), п'есе В. Вольскага «Машэка» (1946).

Уваходзіны ў драматургічнае мастацтва А. Макаёнка, яго творчы плён у другой палове 1940-х – першай палове 1950-х гг. («Добра, калі добра канчаецца», «Перад сустрэчай» і інш.), роля ў развіцці беларускай сатыры і нацыянальнага тэатра.

2.1. КУЗЬМА ЧОРНЫ (1900–1944)

Кузьма Чорны (Мікалай Карлавіч Раманоўскі) як класік беларускай мастацкай прозы. Постаць пісьменніка, яго біяграфія. Вытокі творчасці.

Праблематыка і мастацкія асаблівасці ранніх апавяданняў са зборнікаў «Апавяданні», «Срэбра жыцця» (усе – 1925). Выяўленне ў іх стылістыкі маладнякоўскай прозы. Паэтызацыя новай рэчаіснасці і побыту селяніна ў першай палове 1920-х гг.

Змены ў стылі К. Чорнага ў сярэдзіне 1920-х гг. Спецыфіка ўвасаблення жыцця і ўнутранага свету чалавека ў зборніках «Па дарозе», «Хвоі гавораць», «Пачуцці» (усе – 1926), «Вераснёвыя ночы» (1929). Узмацненне псіхалагічнага аналізу ў апавяданнях другой паловы 1920-х гг. («На пыльнай дарозе», «Хвоі гавораць», «Пачуцці», «Начлег у вёсцы Сінегах», «Вераснёвыя ночы»). Філасафічнасць і жыццёвая заглыбленасць чорнаўскіх апавяданняў, цікавасць пісьменніка да нараджэння думкі і пачуцця. Спецыфіка гумару і сатыры ў апавяданнях К. Чорнага.

Пошукі пісьменнікам адказаў на вечныя і надзённыя пытанні быцця, багацце, разнастайнасць і глыбіня духоўнага свету герояў у першых раманах «Сястра» (1927–1928) і «Зямля» (1928). Праблема інтэлігенцыі і народа ў рамане «Сястра». Выяўленне супрацьлеглых поглядаў на свет і грамадства, сцвярджэнне хрысціянскіх каштоўнасцей.

Беларуская вёска сярэдзіны 1920-х гг. у рамане «Зямля». Багацце духоўнага свету персанажаў і складанасць грамадскіх адносін у творы.

Канцэпцыя чалавечай асобы ў аповесці «Лявон Бушмар» (1929). Імкненне К. Чорнага зразумець сацыяльнае, псіхалагічнае, падсвядомае, ірацыянальнае ў чалавечай душы.

Набыткі ў творчасці К. Чорнага канца 1920–1930-х гг., абумоўленыя талентам мастака-аналітыка, і страты, выкліканыя патрабаваннямі тагачаснай ідэалогіі і вульгарна-сацыялагічнай крытыкі. Схематызм у паказе калектывізацыі: аповесць «Вясна» (1930), п'еса «Лета» (1932), зборнік «Брыгадзіравы апавяданні» (1932).

Раман «Бацькаўшчына» (1931): асаблівасці хранатопнай мадэлі і сюжэтна-кампазіцыйнай структуры. Гістарызм твора. Сацыяльна-філасофская заглыбленасць праблематыкі, яе шматграннасць. Жанрава-стылёвыя асаблівасці рамана. Псіхалагічны і філасофскі падтэкст твора і яго мастацкія выдаткі.

Раман «Трэцяе пакаленне» (1935) у гісторыка-літаратурным кантэксце. Праблематыка і сацыяльна-філасофская змястоўнасць твора. Феномен уласніцтва, яго ўплыў на характар і лёс чалавека.

Аповесць «Люба Лук'янская» (1936). Праблематыка. Паэтызацыя духоўнага хараства беларускай жанчыны і драматызму яе жыцця ў «эпоху войнаў і рэвалюцый». Асуджэнне эгаізму, кар'ерызму і прыстасавальніцтва. Мастацкія асаблівасці.

Аповесць пісьменніка для дзяцей «Насцечка» (1940).

Драматургія («Бацькаўшчына», 1932; «Ірынка», 1941). Праблематыка і жанравая адметнасць гэтых п'ес.

Творчасць пісьменніка перыяду Вялікай Айчыннай вайны. Публіцыстычныя артыкулы, нарысы і фельетоны ваеннага часу.

Гуманістычны пафас, псіхалагізм і філасафічнасць апавяданняў К. Чорнага, напісаных у гады вайны («Маленькая жанчына», «Бацька», «Вялікае сэрца»). Павярхоўнасць у паказе канкрэтных абставін вайны.

Эпічная маштабнасць раманаў пісьменніка, створаных у ваенны час («Пошукі будучыні», 1943; «Вялікі дзень», 1941–1944; «Млечны Шлях», 1944). Філасофскае асэнсаванне лёсу беларусаў у эпоху вялікіх выпрабаванняў, адносіны герояў да зямлі, уласнасці, бацькаўшчыны, маралі. Жанрава-стылёвая адметнасць рамана.

Сэнсавая напоўненасць паняцця Радзімы ў рамане «Вялікі дзень». Роздум пісьменніка пра вытокі і феномен фашызму, пра сутнасць добра і зла.

Філасофскі і гуманістычны змест рамана «Млечны Шлях». Лёс беларускага народа ў кантэксце сусветнай гісторыі. Праблема маральнага выбару. Прыпавесцевасць, сімволіка і прыёмы мастацкай умоўнасці ў творы.

Дзённік К. Чорнага.

Праца пісьменніка ў галіне перакладу.

Літаратурна-крытычныя артыкулы К. Чорнага.

2.2. КАНДРАТ КРАПІВА (1896–1991)

Кандрат Крапіва (Кандрат Кандратавіч Атраховіч) – адзін са стваральнікаў беларускай сатырычнай прозы, паэзіі і драматургіі, родапачынальнік беларускай байкі, арыгінальны раманіст. Публіцыстычная спадчына пісьменніка. Дзейнасць К. Крапівы як вучонага-мовазнаўцы.

Зборнікі сатыры і гумару «Асцё» (1925), «Крапіва» (1925), «Біблія» (1926), «Байкі» (1927), «Ухабы на дарозе» (1930) і інш. Шырыня тэматычнага спектра ранняй сатырычнай паэзіі (палітычная сатыра, падзеі і асобы літаратурнага і культурнага жыцця, побыт беларускай вёскі і горада 1920-х гг.).

Стыхія народнага гумару і смеху ў крапівінскіх байках. Інтэлектуалізацыя позніх баек К. Крапівы, пастаноўка ў іх вечных маральна-этычных праблем («Махальнік Іваноў», «Чорт», «Каршун і Цецярук», «Дэкрэт», «Саманадзеіны Конь», «Асёл Ісуса Хрыста», «Шляхі да ісціны», «Філософ і рака» і інш.).

Сатырычныя паэмы К. Крапівы, працяг і развіццё ў іх ідэйна-эстэтычных прынцыпаў малой сатырычнай паэзіі. Паэма «Біблія» (1926). Працяг аўтарам традыцый травесційных паэм «Тарас на Парнасе» і «Энеіда навыварат».

Дэгераізацыя вайны, вобразаў «чырвоных камандзіраў», матываў іх учынкаў і паводзін, іранічна-рэалістычнае асвятленне тэмы гераічнага подзвігу ў паэме «Шкірута» (1928).

Апісанне літаратурнага жыцця 1930-х гадоў, літаратурная палеміка ў паэме «Хвядос – Чырвоны нос» (1930).

Адлюстраванне і ацэнка побыту, маралі, падзей 1920–1930-х гадоў у сатырычных апавяданнях К. Крапівы. Рэалістычная манера адлюстравання жыцця вёскі і горада і іх насельнікаў.

Раман «Мядзведзічы» (1932). Аб'ектывізавана-прадметная манера пісьма, жанравае сумежжа (сацыяльна-бытавога і сацыяльна-псіхалагічнага рамана). Навелістычная кампазіцыя рамана як сродак стварэння панарамы жыцця беларускай вёскі ад грамадзянскай вайны да калектывізацыі праз фрагменты, без эпапейнасці. Багацце вобразаў і тыпаў, каларытнасць і падтэкставасць персанажаў.

Суровыя рэаліі эпохі калектывізацыі ў п'есе «Канец дружбы» (1934).

Драма «Партызаны» (1937) і яе важнасць для станаўлення К. Крапівы-драматурга.

Сатырычная камедыя «Хто смяецца апошнім» (1939) як выяўленне мужнай грамадзянскай пазіцыі аўтара. Маральныя прынцыпы эпохі і іх ацэнка ў падтэксце п'есы.

Сатырычная паэзія К. Крапівы перыяду Вялікай Айчыннай вайны як узор вострай, фельетоннай, утылітарнай паэзіі.

Камедыя «Мілы чалавек» (1945) – рэанімацыя нападзітага ў беларускай савецкай літаратуры сатыры глыбокіх грамадскіх абагульненняў.

Драматургія К. Крапівы 1940–1950-х гадоў («З народа», «Зацікаўленая асоба», «Людзі і д’яблы»). Уплыў «тэорыі бесканфліктнасці» на мастацкую канцэпцыю гэтых твораў.

Фантастычная камедыя «Брама неўміручасці» (1972). Галоўныя праблемы грамадства таго часу ў асэнсаванні драматурга.

П’еса «На вастрыі» (1982) – спроба стварэння шматпланавай і шматпраблемнай карціны сучаснасці.

К. Крапіва – перакладчык твораў А. Чэхава, М. Гоголя, І. Крылова, Я. Гашака, У. Шэкспіра і інш.

2.3. МІХАСЬ ЛЫНЬКОЎ (1899–1975)

Біяграфія пісьменніка.

Праблематыка і мастацкія асаблівасці зборнікаў «Апавяданні» (1927), «Гой» (1929). Інверсійная пабудова сюжэта, каментарыі лірычнага героя, рамантычная падсветка гераічнага, асаблівасці арнаментальнай прозы.

Творчасць 1930-х гадоў. Аўтарская пазіцыя ў раскрыцці бюракратызму, лакалізацыі рэчаіснасці, парушэння законнасці і праяў таталітарызму ў грамадстве («Світка», «Саўка-агіцірнік», «Салавей-разбойнік», «Баян», «На вялікай хвалі»).

Раман «На чырвоных лядах» (1934). Беларуская вёска дакастрычніцкага часу, падзеі Першай сусветнай вайны, прэдадзень Кастрычніка ў адлюстраванні пісьменніка.

Апавяданне «Андрэй Лятун» (1930) – сведчанне мастацкага ўвасаблення новага часу.

Аповесць «Мікалка-паравоз» (1937). Гістарычныя падзеі ў творы. Аўтабіяграфічныя элементы твора. Дзіцячыя творы «Пра смелага ваяку Мішку і яго слаўных таварышаў» (1937), «Янка-парашутыст» (1947). Сродкі псіхалагічнага аналізу ў раскрыцці вобраза падлетка.

Публіцыстычныя допісы і апавяданні пра жыццё беларусаў у буржуазнай Польшчы («Тры злоты», «Капля малака», «Ядвісін дуб», «Тонкая сітуацыя»).

Аповесць «Сустрэчы» (1939). Сюжэт, кампазіцыйная пабудова, роля мастацкай дэталі, партрэта, пейзажу ў раскрыцці ідэі твора і характарыстыцы персанажаў. Прадэталі герояў твора. Гістарычныя калізійныя ў пабудове сюжэта.

Зборнік апавяданняў «Астап» (1944). Адлюстраванне ўсенароднай барацьбы ў Беларусі з фашысцкімі захопнікамі. Трагедыя растаптанага фашызмам дзяцінства.

Раман «Векапомныя дні» (1958). Творчая гісторыя. Мастацкая трансфармацыя гістарычных фактаў у рамане. Вобразы савецкіх патрыётаў, партызанаў і падпольшчыкаў. Прататыпы герояў твора. Элементы рамантызацыі ў паказе станоўчых герояў. Моўная індывідуальнасць, асаблівасці партрэтнай паэтыкі, пейзажнага жывапісу, сатырычныя сродкі тыпізацыі.

Праблематыка апавяданняў зборніка «За акіянам» (1962).

Крытычныя і літаратуразнаўчыя працы пісьменніка, іх роля ў развіцці эстэтычнай думкі ў Беларусі.

2.4. УЛАДЗІМІР ДУБОЎКА (1900–1976)

Жыццёвы і творчы шлях.

«Маладнякоўскія» паэмы У. Дубоўкі, лірыка 1920-х гадоў (кнігі «Строма», 1923; «Там, дзе кіпарысы», 1925; «Трысцё», 1925; «Сгедо», 1926; «Наля», 1927). У. Дубоўка як тонкі лірык і паэт-рамантык. Высокая культура творчасці, інтэлектуальнасць, вытанчанасць стылю і надзвычайная меладычнасць. Элегічнасць, летуценнасць, жыццесцвярджаласць лірыкі У. Дубоўкі першай паловы 1920-х гг. і ўзмацненне трагічных адчуванняў паэта ў другой палове 1920-х гг.

Пошукі і адкрыцці У. Дубоўкі ў нізцы «Крыху восені і жменька кляновых лістоў».

Наватарства У. Дубоўкі ў распрацоўцы паэтычнага эпасу (паэмы «Кругі», 1927; «І пурпуровых ветразей узвівы», 1929; «Штурмуеце будучыні аванпосты!», 1929). Творчая гісторыя. Лірычна-філасофскае асэнсаванне паэтам сутнасці мастацтва і быцця, яго погляд на беларускую рэчаіснасць 1920-х гг. Плённае выкарыстанне У. Дубоўкам набыткаў фальклору і літаратурнай спадчыны. Палемічнасць і эксперыментальнасць паэм.

Лірычна-эпічны лад і драматызм зместу ў паэмах пра мінуўшчыну «Крычаўская спакуса» (1925) і «Браніслава» (1929).

Лёс паэта і яго твораў у перыяд зняволення і высылкі. Прыгажосць роднай зямлі, духоўнае хараство чалавека, свет чыстай красы, роздумнасць і праявы ідэалагічных канонаў у яго паэзіі канца 1950–1960-х гадоў (вершаваныя нізкі «Чакае ля берагу човен мяне», 1958; «Палеская рапсодыя», 1959; «Светлыя ўспаміны», 1957–1961; «Дактылічныя рытмы», 1966). Трагізм Вялікай Айчыннай вайны, духоўная веліч і мужнасць жанчыны ў паэмах «Перад іменем Любоўі» (1958) і «Беларуская Арыядна» (1960).

Мастацкая дасканаласць у апрацоўцы фальклору (кнігі казак «Цудоўная знаходка», 1960; «Кветкі – сонцавы дзеткі», 1963; «Залатыя зярняты», 1975 і інш.).

Навукова-прыгодніцкая аповесць для дзяцей «Жоўтая акацыя» (1967) і «Ганна Алелька» (1969).

Кніга апавяданняў-абразкоў «Пялёсткі» (1973): аўтабіяграфізм, патрыятычны пафас, маральная чысціня і духоўная прыгажосць асобы пісьменніка, разнастайнасць вобразна-выяўленчых сродкаў.

Пераклады твораў У. Шэкспіра («Санеты», 1964), Дж. Байрана (вершы, паэмы «Шыльёнскі вязень», «Бронзавы век», містэрыя «Каін»). Іх роля ў мастацкім самавыяўленні паэта.

2.5. МІХАСЬ ЗАРЭЦКІ (1901–1937)

Міхась Зарэцкі (Міхаіл Яўхімавіч Касянкоў) як адзін з найбольш яркіх прадстаўнікоў рамантычнага кірунку ў беларускай прозе 1920-х гг. Біяграфія пісьменніка.

Праблематыка, вобразы і мастацкія асаблівасці апавяданняў «У віры жыцця», «Адкупіўся», «Ворагі», «Адна партыя ў шашкі», «Бель», «Дзіўная», «Кветка пажоўклая», «Ракавыя жаронцы». Цікавасць да псіхалогіі чалавека на пераломе гістарычных эпох. Маральна-этычныя праблемы. Драматызм і трагізм зместу.

Аповесць «Голы звер» (1926). Раскрыццё ў вобразе Яроцкага праяў філасофіі эгаізму, індывідуалізму. Прыёмы эмацыянальна-лірычнага і сатырычна-іранічнага пісьма ў творы.

Раман «Сцежкі-дарожкі» (1927). Праблемы рэвалюцыі і інтэлігенцыі, рэвалюцыі і гуманізму. Дасканаласць сюжэтна-кампазіцыйнай структуры.

Эстэтычная і грамадзянская пазіцыя пісьменніка ў артыкулах «Два экзамены (да пытання аб тэатральнай крытыцы)», «Чым пагражае нам Белдзяржкіно», нарысе «Падарожжа на новую зямлю» (усе – 1928). Лёс рамана «Крывічы» і гістарычнай драмы «Рагнеда».

Драматургія М. Зарэцкага: «Віхор на балоце» (1928), «Белыя ружы» (1928–1929), «Ная» (1936) і інш. Праблематыка і мастацкія асаблівасці гэтых п'ес.

Раман «Вязьмо» (1932). Глыбіня ў паказе трагізму масавай калектывізацыі і гуманістычнае гучанне твора. Філасафічнасць твора.

2.6. ЯЗЭП ПУШЧА (1902–1964)

Язэп Пушча (Іосіф Паўлавіч Плашчынскі) і яго значэнне ў гісторыі беларускай літаратуры. Раннія вершы Я. Пушчы, адлюстраванне ў іх свету прыроды і чалавечых пачуццяў. Зборнік «Раніца рыкае» (1925), яго наватарская адметнасць.

Арыентацыя на паэтыку імажынізму. Асаблівасці стылю: рамантызацыя, арнаментальнасць і квяцістасць, элементы парадыйнасці. Зборнік «Vita» (1926) як працяг авангардна-эксперыментальных пошукаў. Філасофскі самааналіз і драматызацыя лірычнага пачуцця («Вечар асенні, вечар маўклівы», «Не сядзець мне з хлапцамі...» і інш.). Хрысціянскія матывы і біблейская сімволіка

(церні, крыж, укрываванне і інш.). Узрастанне элегізму і трагічнага пафасу ў зборніках «Дні вясны» (1927) і «Песні на руінах» (1929). Трагічныя прадчуванні і прароцтвы паэта ў цыклах вершаў «Лісты да сабакі» і «Асеннія песні» (1927), паэмах «Цень Консула» (1928), «Крывавы плакат» (пазнейшая назва «Крывавы год», 1930), «Сады вятроў» (1930) і інш.

Спавядальныя матывы ў творах часу высылкі: «Ліст першы», «На свеце боль і смутак ёсць», «На этапе», «Суровы лёс», «Шумі, уральская тайга», «Іду і падаю пад крыжам» і інш. Водгук падзей вайны ў паэзіі Я. Пушчы («Дамоклаў меч», «Плач сіротак» і інш.). Зварот да фальклорных паданняў і вобразаў, іх мастацкае пераасэнсаванне.

Выхад паэтычных зборнікаў «Вершы і паэмы» (1960), «Пачатак легенды» (1963). Ідэйна-тэматычная і жанравая характарыстыка паэзіі 1950-х – першай паловы 1960-х гг. Услаўленне Радзімы, паэтызацыя яе красы, выяўленне ўсхваляваных пачуццяў любові да роднай зямлі («Пад родным небам», «На сонечнай зямлі» і інш.). Песенная танальнасць, аптымістычна-радасная настраёнасць многіх твораў («Песня», «Музыка вясны», «Ты – як песня тая» і інш.). Паэтычнае майстэрства аўтара ў пейзажнай лірыцы («Кіпарысы», «Лета», «Восень» і інш.). Паэмы пра ваеннае мінулае «Бор шуміць» (1957) і «Людвіся» (1959), іх мастацка-стылёвыя асаблівасці.

2.7. АНДРЭЙ МРЫЙ (1893–1943)

Андрэй Мрый (Андрэй Антонавіч Шашалевіч) – выдатны беларускі празаік, аўтар адзінага ў айчынным літаратурным сатырычнага рамана. Трагічны жыццёвы лёс пісьменніка, кароткасць і абарванасць яго творчай біяграфіі.

Ранняя творчасць празаіка (1924–1926 гг.). Нарысы, абразкі, замалёўкі, навелы як мастацкая школа стварэння яркіх, каларытных характараў, незвычайных сюжэтаў і калізій.

Эпоха 1920-х гадоў, «новае жыццё» і «новы герой» у сатырычных апавяданнях А. Мрыя. Сказ і камічны сказ у навелістыцы і раманах А. Мрыя.

Сатырычнае выкрыццё абывацельшчыны і правінцыялізму ў раманах «Запіскі Самсона Самасуя» (1929). Універсальнасць смеху, разнастайнасць мастацкіх прыёмаў і сродкаў аўтарскага пісьма: гротэск, карыкатура, парадзіраванне, іронія, парадокс і інш. Негатыўныя ацэнкі рамана тагачаснай крытыкай і іх прычыны.

Творчасць А. Мрыя ў нацыянальным і сусветным літаратурным кантэксце.

2.8. УЛАДЗІМІР ЖЫЛКА (1900–1933)

Яркасць і непаўторнасць творчай індывідуальнасці У. Жылкі. Асоба паэта і яго лёс. Біяграфія.

Адметнасць паэтычнай манеры пісьма. Выданне паэмы «Уяўленне» (1923), зборніка вершаў «На ростані» (1924) у Вільні. Сімвалізм, гукапіс, рытмічныя кантрасты ў паэзіі, эмацыянальнасць і настраёнасць у творах.

У. Жылка – паэт еўрапейскага ўзроўню па вобразна-выяўленчым ладзе вершаў, эстэтычнай дасканаласці твораў.

Зборнік «3 палёў Заходняй Беларусі» (1927). Наватарства паэзіі У. Жылкі.

Ускладненасць, філасафізм паэтычнага мыслення. Маляўнічасць, мілагучнасць, багацце інструментальнасці ў вершах паэта.

«Тастамент» – своеасаблівы творчы завет паэта. Выяўленне асабістых пачуццяў, ідэйна-мастацкая характарыстыка твора.

Выступленні паэта ў публіцыстыцы, крытыцы, прозе. Эпістоларый.

2.9. ЛУКАШ КАЛЮГА (1909–1937)

Лукаш Калюга (Канстанцін Пятровіч Вашына) – адзін з найбольш таленавітых беларускіх празаікаў 1920–1930-х гг. Біяграфія пісьменніка. Проза Л. Калюгі як прыклад плённага філасофска-сацыяльнага паглыблення традыцый мастацкага адлюстравання нацыянальнага быцця і смелага рэфарміравання норм беларускай літаратурнай мовы.

Навелістыка Л. Калюгі як узор так званай нораваапісальнай прозы. Стыхія народнага смеху, гумару і жарту ў навелістыцы Л. Калюгі.

Глыбокі аналіз сацыяльных і псіхалагічных працэсаў грамадства ў апавесці «Ні госць ні гаспадар» (1928). Эпічнасць апаведу і звязаная з ёй некаторая сюжэтна-кампазіцыйная аморфнасць апавесці. Лірычныя фрагменты апавесці, іх мастацкае значэнне.

Развіццё тэмы крызісу вёскі ў апавяданні «Цеснаватая куртачка».

Мастацкія прынцыпы паказу народнага жыцця ў апавесці «Нядоля Заблоцкіх» (1931). Зварот аўтара да свету народных паданняў, забабонаў, звычаяў, прыкмет, мастацкая мэтазгоднасць такога звароту. Падтэкставасць твора, элементы філасофскай прыпавесці ў «Нядолі Заблоцкіх». Гумар у творы, моўныя сродкі камізму (іронія, каламбур, параўнанні і інш.).

Незавершаныя творы Лукаша Калюгі, напісаныя ім у турме і ссылцы (раман «Пустадомкі», апавесці «Дзе косці мелюць», «Зэнка малы ніколі не быў», «Зоры вам вядомага горада»).

2.10. ЯНКА МАЎР (1883–1971)

Жыццё і творчы шлях Янкі Маўра (Івана Міхайлавіча Фёдарова).

Янка Маўр – адзін з пачынальнікаў беларускай дзіцячай літаратуры. Стварэнне ім новых жанраў – прыгодніцкага рамана, прыгодніцкай аповесці, навукова-фантастычнай аповесці.

Устаноўка пісьменніка ў аповесці «Чалавек ідзе» (1927) на пазнаваўча-прыгодніцкі характар твора.

Экзатычны матэрыял аповесцей «У краіне райскай птушкі», «Сын вады» (1928). Удамы сінтэз традыцый сусветнай прыгодніцкай класікі: таямнічасць, загадкавасць як спружына канфлікту, дынамізм дзеяння, выкарыстанне рэтраспекцыі.

«Сын вады» (1928) – найбольш дарагі для самога аўтара твор. Змяшчэнне акцэнтаў з сацыяльнага ў маральны план. Арганічнае спалучэнне прыгодніцтва і пазнавальнасці ў творы. Цэласнасць яго кампазіцыі.

Рэальная аснова сюжэта рамана «Амок» (1930), насычанасць твора жыццёва-канкрэтным матэрыялам (барацьба інданезійскага народа) і ў той жа час шматлікімі прыгодніцкімі элементамі: трансфармацыямі раманага часу, пераўвасабленнямі, паядынкамі, пагонямі, цудамі. Імкненне да псіхалагічнай нюансіроўкі персанажаў у рамана. Яркая публіцыстычнасць твора. Складаная структура рамана.

Сацыяльнасць і высокі гуманізм апавяданняў «Слёзы Тубі», «Незвычайная прынада», «Лацароні» (1930).

«Палескія рабінзоны» (1930) – новы крок у авалоданні навукова-прыгодніцкім жанрам.

Педагагічнае і мастацкае наватарства аповесці «ТВТ» (1934). Актуальнасць твора ў сцвярджэнні законаў калектывізму і сяброўства паміж дзецьмі.

Мініяцюра «Шчасце» (1954) аб узаемадачыненьнях свету дарослых і свету дзяцей, аб паразуменні паміж пакаленнямі. Тонкі псіхалагізм твора, увага да дзіцяці як да асобы.

Праца Я. Маўра над кнігай успамінаў дзяцей аб Вялікай Айчыннай вайне «Ніколі не забудзем» (1948).

Навукова-фантастычны твор «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага» (1954). Традыцыі сусветнай фантастычнай літаратуры ў творы.

Аўтабіяграфічная трылогія Я. Маўра «Шлях з цемры» (1971) – працяг традыцый аўтабіяграфічнай прозы ў сусветнай і беларускай літаратуры. Чалавек і гісторыя ў творы. Лірызм, іронія і самаіронія, гумар, дакладнае апісанне рэалій жыцця канца XIX – пачатку XX ст.

КАРОТКІ КУРС ВЫБРАННЫХ ЛЕКЦЫЙ

МАКСІМ БАГДАНОВІЧ

1. *Асноўныя біяграфічныя звесткі.*
2. *Пачатак творчасці. Мастацкая канцэпцыя кнігі паэзіі «Вянок» (1913).*
3. *Ліра-эпас паэта.*
4. *Лірыка апошняга перыяду.*
5. *Проза пісьменніка.*
6. *М. Багдановіч як літаратуразнаўца, крытык і перакладчык.*

Максім Багдановіч як творца і мысляр – фэнаменальная з’ява, якая ў многім прадвызначыла характар беларускага слоўнага мастацтва XX стагоддзя.

Максім нарадзіўся 9 снежня 1891 г. у Мінску. У чэрвені 1892 г. яго бацька Адам Юр’евіч перавёўся па службе ў Гародню. Тут і праходзіла ранняе дзяцінства Максіма. У кастрычніку 1896 г. пасля смерці маці сям’я пераехала ў Ніжні Ноўгарад, дзе і знаходзілася да 1908 г.

Па звестках, першым выхавальнікам паэта быў бацька – Адам Багдановіч, які прытрымліваўся асабістай сістэмы далучэння дзяцей да скарбніц літаратуры, з яго ўспамінаў вядома, што «першай кніжкай... Максіма... былі «Дзіцячыя казкі» Афанасьева, затым беларускія казкі, ... рускія быліны, класічныя творы Дантэ, Сервантэса, Міцкевіча, Гогаля, Тургенева ...».

У Ніжагародскую мужчынскую гімназію Максім Багдановіч паступіў у 1902 г. Закончыў гімназію ў 1911 г. ужо ў Яраслаўлі. У гэты перыяд ён захапіўся вывучэннем антычных літаратур (рымскай і грэчаскай), лацінскай мовы, добра засвоіў французскую і нямецкую мовы. Таварышы па гімназіі здзіўляліся энцыклапедычнасці ведаў і бліскучай памяці Багдановіча.

У Ніжнім Ноўгарадзе Максім праводзіў вольны час у цётка, гуляў са сваімі стрыечнымі братамі і сёстрамі. Тут ён чуў беларускія песні, казкі, народныя прымаўкі, прыказкі. Нараджэнне М. Багдановіча як беларускага паэта «прадвызначыла агульная грамадская абстаноўка на Беларусі пасля рэвалюцыі 1905 г., разгортванне ў ёй шырокага літаратурна-грамадскага руху, роста ўплыву нацыянальнай літаратуры».

Яраслаўскі перыяд жыцця класіка (1908–1916 гг.) – час яго актыўнай творчасці як мастака слова і крытыка, але гэта і момант драматычнага разладу паміж сынам і бацькам, які не падзяляў захапленне «беларусістыкай». Так, Адам Юр’евіч не падтрымаў, напрыклад, яго намеру паступіць на філалагічны факультэт

Пецярбургскага універсітэта. У выніку, пасля заканчэння гімназіі, Максім паступіў у Яраслаўскі юрыдычны ліцэй.

У 1909 г. М. Багдановіч захварэў на сухоты. Дзякуючы падтрымцы блізкіх і сяброў паэт неаднаразова выязджаў на лячэнне ў Крым.

Пасля ў 1916 г. у Мінску працаваў у Губернскай харчовай камісіі і ў бежанскім камітэце. У лютым 1917 г. цяжка хворы выехаў у Ялту. У свае апошнія дні Багдановіч пераглядаў вершы з «Вянка», працаваў над новым беларускім лемантаром, які так і не закончыў.

Памёр паэт у ноч з 24 на 25 траўня. Пахаваны на гарадскіх (цяпер – Старых) могілках.

У ніжагародскі перыяд жыцця пад уплывам беларускага мастацкага слова фармаваўся нацыянальны паэт Максім Багдановіч. Яго першы друкаваны твор (алегарычнае апавяданне «**Музыка**») з’явіўся ў газеце «Наша ніва» ў 1907 г.

У 1908 г. аўтар напісаў два вершы з цыкла «Мае песні», а таксама вершы «Ноч», «На чужыне», «Прыйдзе вясна» і інш. Вершы «Над магілай» і «Прыйдзе вясна» паслаў у «Нашу ніву», але там не зразумелі асаблівую інтэлектуальную адметнасць твораў і дамінаванне ў іх асабістага лірычнага пачатку, паэта назвалі дэкадэнтам, а творы не друкавалі. І толькі пасля падтрымкі Янкі Купалы і Сяргея Палуяна на пачатку 1909 г. у «Нашай ніве» выйшлі вышэйназваныя вершы.

Тым часам Багдановіча заўважылі нават за межамі Беларусі. У Львове выходзіць кніга ўкраінскага вучонага І. Свянціцкага, дзе аўтар цытуе беларускага паэта.

З 1909 г. Максім наладжвае супрацоўніцтва з «Нашай нівай», шмат тут друкуецца («Лясун», «Краю мой родны...», «З песняў беларускага мужыка», «На чужыне», «Пугач», «Раздзетая магіла» і інш.). У канцы гэтага ж года паэт выслаў у рэдакцыю сшытак вершаў, маючы намер выдаць іх асобнай кнігай. Але з-за абмежаваных выдавецкіх магчымасцей «Нашай нівы» справа зацягнулася, і толькі праз чатыры гады рэдакцыі ўдалося адшукаць неабходныя сродкі.

У 1913 г. у Вільні выходзіць зборнік **Вянок**, паводле аўтарскага вызначэння, «кніжка выбраных вершаў», якая мела арыгінальны ўнутраны сюжэт. Творчая гісторыя «Вянка» ўвогуле складаная.

Вядома, што сам паэт меў намер выдаваць зборнік у трох частках, а выдавец – насупраць волі паэта – адкінуў трэцюю частку кнігі, і яна друкавалася як асобны лірычны цыкл. «Вянок» Багдановіча з’яўляецца класічнай кнігай паэзіі, што відавочна адбілася на змесце і форме твораў. Лічыцца, што пры напісанні зборніка аўтар арыентаваўся на лепшыя ўзоры класічнай паэзіі (прынамсі, на

«Боскую камедыю» Дантэ) і імкнуўся па-мастацку прадставіць сваё бачанне свету ў яго дыялектычнай сутнасці, гарманічнасці.

З улікам гэтага і адбывалася структураванне зборніка беларускага класіка. Кніга падзяляецца на тры часткі:

1. «Малюнкі і спевы». Тут апісваюцца карціны рэальнага жыцця, сцвярджаецца вера паэта ў будучыню і выконваюцца эмацыянальна ўсхваляваныя творы ў гонар светлых ідэалаў.

2. «Мадонны». Гэты вобраз, што яшчэ з часоў Адраджэння стаў увасабленнем сапраўднай прыгажосці, дабрыні, духоўнасці і маральнасці, істотна карэктуюцца ў творчасці беларускага аўтара. Вобраз Мадонны Багдановіча сінтэтычна ўбірае ў сябе розныя пачаткі: зямны і нябесны, ідэальную маральна-духоўную існасць і рэальную фізічную абалонку.

3. «Каханне і смерць». Цэласна адлюстроўваючы свет, паэту было важна спыніцца на асэнсаванні двух вызначальных момантаў у лёсе асобы: *каханні* як праяве найвышэйшай маральнасці, духоўнай чысціні, гуманістычнай скіраванасці і *смерці* як фінальным пункце існавання.

Разам з тым грамадзянскі пафас у «Вянку» дамінуе, бо галоўным у кнізе стаў першы раздзел – «Малюнкі і спевы», з яго шасцю цыкламі, якія з'яўляюцца сэнсавым ядром кнігі.

«У цэнтры ўвагі М. Багдановіча – чалавек і яго лёс, а асноўнымі тэмамі кнігі былі патрыятычныя, свабодалюбівыя матывы з жыцця вёскі і горада, з блізкага і далёкага мінулага краіны, матывы духоўнасці чалавека – маральнай дасканаласці, тэмы мастака і адносін мастацтва і рэчаіснасці, так званыя вечныя тэмы жыцця і смерці, кахання, дружбы, вернасці».

Наватарства «Вянка» звязана менавіта са сцвярджэннем уласна лірычнага пачатку ў паэзіі, з выяўленнем асабістага, інтымнага ў чалавеку (з акцэнтам на сапраўдных фактах з біяграфіі аўтара), з распрацоўкай новых відаў лірыкі (урбаністычная паэзія), з арыгінальнай канцэпцыяй вобраза жанчыны, з непаўторным сінтэзам нацыянальных і класічных агульнаеўрапейскіх паэтычных традыцый.

Два этапы вылучаюцца ў паслявянковай творчасці Багдановіча: першы (1914–1916 гг.) – **этап вершаў** так званага **беларускага складу**, другі – **лірыка апошніх дзён** (канец 1916 – пачатак 1917 г.) («*Пагоня*», «*Маладыя гады*», «*Набягае яно...*», «*Беларусь, твой народ дачакаецца...*»).

Першы з названых этапаў звязаны з актыўнымі пошукамі паэта ў эпічнай тэме лёсу народа і героіцы народнага жыцця. Рэалізацыяй новых творчых устаноў Багдановіча найперш з'явіліся яго паэмы «*Мушка-зеянушка і камарык-насаты тварык*», «*Максім і Магдалена*» (1914–1915 гг.). Паэма «*Мушка-зеянушка і камарык-насаты*

тварык» адкрывае бытавую сферу жыцця народа, актуалізуе народныя звычаі і абрады. У «вельмі жаласнай гісторыі» трагічнага кахання мушкі-зеляншкі і камарыка праз адпаведныя алегарычныя вобразы прадстаўнікоў свету насякомых раскрываюцца псіхалагічныя асаблівасці характару беларускага народа. У паэме камічна крытыкуюцца чалавечыя гультайства і няўмельства.

У 1915 г. Багдановіч напісаў паэму *«Максім і Магдалена»* – твор аб сацыяльна няроўным каханні вясковага хлопца да дачкі старога ваяводы. Бацька дзяўчыны жорстка распраўляецца з юнаком. Але ён гіне як сапраўдны змагар. У выніку твор на любоўна-гістарычную тэму – паэма *«Максім і Магдалена»* – стаў творам героіка-эпічным.

Абедзве паэмы Багдановіча паслужылі гістарычнаму, эпічнаму самапазнанню народа.

Баладу *«Страцім-лебедзь»* некаторыя з даследчыкаў адносяць да жанру паэмы. У аснове твора – паэтызацыя апакрыфічнай легенды. Паводле разваг М. Багдановіча, хоць Страцім-лебедзь загінуў, але даў жыццё іншым птушак. Аўтар узвышае гэты вобраз, ухваляе яго мужнасць, здольнасць да самаахвярнага подзвігу.

Лірыка Багдановіча апошніх дзён жыцця – лірыка сапраўднай чалавечай мужнасці і веры:

*Беларусь, твой народ дачакаецца
Залацістага, яснага дня.
Паглядзі, як усход разгараецца,
Сколькі ў хмарках залётных агня...*

(«Беларусь, твой народ дачакаецца...»)

«Пагоня» – адзін з самых выдатных твораў паэта. Задума верша была падказана аўтару віленскімі ўражаннямі. Так, у аўтографе зроблены быў наступны запіс: «У старой Вільні на муру Гострай Браны высечаны герб мясцовы – ваякі на імкнучых конях. Герб гэты Вільня атрымала яшчэ ў часы Вялікага княства Літоўскага, і завецца ён Літоўскай пагоняй». Верш *«Пагоня»* – вяршыня патрыятычнай лірыкі Максіма Багдановіча.

Лёс народа, Радзімы асабліва хваляваў паэта ў апошнія гады яго жыцця, што заўважаецца на прыкладзе шмат якіх незакончаных вершаў (*«Маці-Беларусь! Цяжка твайму сыну...»*, *«Досі ўжо, браты, чужынцам мы служылі...»*). Філасофскім роздумам над жыццём, над будучым чалавецтва прасякнуты верш *«Я хацеў бы спаткацца з Вамі на вуліцы...»*:

*«Нашто ж на зямлі сваркі і звадкі, боль і горыч,
калі ўсе мы разам ляцім да зор?».*

У лірыцы апошніх дзён яшчэ больш узмацніўся жыццялюбны пафас:

*Выйшаў з хаты.
Ціха спіць надворак.
Наплывае радасць, з ёю – сум.
Не злічыць у небе ясных зорак,
Не злічыць у сэрцы светлых дум.
(«Выйшаў з хаты...»)*

Гімнамі жыццю, маладосці, жаночай прыгажосці сталі вершы «Маладыя гады», «Усё праходзе – радасць і мукі...», «Набягае яно...», «Пралятайце вы, дні...». Іх лейтматыў:

*«Будзь жа, век малады,
поўны светлымі днямі!
Пралятайце, гады, залатымі агнямі».*

Яшчэ адна сфера бліскучай рэалізацыі творчага таленту М. Багдановіча – гэта яго проза, прадстаўленая беларуска- і рускамоўнымі апавяданнямі. У межах першай групы асабліва вылучаюцца творы «Апокрыф» (1913) і «Апавяданне аб іконніку і залатару...» (1914). Тэматычна і стылёва яны блізкія, прысвечаны тэме мастака і мастацтва, абодва стылізуюць тагачасную беларускую мову пад стыль скарынаўскіх прадмоў і пасляслоўяў да Бібліі, з'яўляюцца першымі спробамі нацыянальнай інтэлектуальна-філасофскай прозы.

У апавяданні «**Апокрыф**» Багдановіч вылучае вобразы коласа і васілька, якія могуць быць полісемантычна інтэрпрэтаваны: колас – хлеб штодзённы, васілёк – сімвал прыгажосці, творчасці; колас – фізічны пачатак у свеце, васілёк – духоўны; колас – асоба, занятая фізічнай працай, васілёк – мастак. У творы сцвярджаецца адкрыта пісьменніцкая пазіцыя: «*Няма лепш цвяточка над васілёчкам*», «*Добра быць коласам; але шчасліў той, каму давялося быць васільком*», «*Бо нашто каласы, калі няма васількоў? Навошта людзі, каб не было іх памкнення да прыгожага, да ідэалу*».

Больш прыватная эстэтычная праблема вырашаецца Багдановічам у «**Апавяданні аб іконніку і залатару...**». Аўтар разважае над сутнасцю мастацтва, прынамсі, асэнсоўвае дыялектыку арыгінальнасці і паўтору, стылізацыі, наватарства і традыцыі, элітарнай творчасці і рамесніцтва. У выніку прыходзіць да разумення таго, што мастацтва развіваецца і існуе толькі ў пошуку, у руху, дапытлівых спрэчках вакол яго праблем.

Тая ж эстэтычна-творчая сфера чалавечай дзейнасці стала аб'ектам аўтарскай увагі ў апавяданні **«Шаман»**, дзе раскрываюцца народныя вытокі мастацтва і сімвалічна падаецца вобраз Красы.

Сярод прэзідэнтных твораў Багдановіча ёсць шэраг апавяданняў апісальнага характару, сацыяльна-бытавой напоўненасці. Прыкладам таму можа паслужыць замалёўка **«Гарадок»**, са зместу якой ствараецца ўяўленне пра побыт гараджан і іх занятасць. У накідзе **«Сярод глухой пушчы»** прыводзіцца гісторыя ўтварэння вёскі Калінавічы. Аўтарам падаюцца цікавыя звесткі аб старадаўніх вераваннях і звычаях беларусаў.

Паказальнай стылявой адметнасцю ў рускамоўных апавяданнях Багдановіча стала разнастайнасць і трапнасць ужывання прыёмаў мастацкага псіхалагізму. Так, мастацкая дэталі (вобраз мурашкі, што паўзе праз вока забітага салдата) у сацыяльна-псіхалагічнай мініяцюры **«Страшное»** выразна падкрэслівае антываенную накіраванасць твора і пісьменніцкае спачуванне ахвярам крывавых падзей. Заканамерна, што надзвычай псіхалагічна насычанай мастацкай прасторай сталі апавяданні, прысвечаныя тэмам дзяцінства і душэўных пакут сацыяльна зняважаных людзей (**«Колька»**, **«Чудо маленького Петрика»**, **«Преступление»**, **«Несчастный случай»**).

У перыяд фарміравання і выхаду **«Вянка»** з'явіліся два першыя канцэптуальныя артыкулы Багдановіча – **«Глыбы і слаі»** (1911) і **«За тры гады»** (1913), якія ўяўляюць сабой пачатак беларускай прафесійнай крытыкі. З вялікім гонарам за родную літаратуру, але без ідэалізацыі (бо яна яшчэ *«няразвітая і каравая»*), Багдановіч вызначыў асноўныя адметнасці адраджэнскай беларускай літаратуры: *«Не на грашовых справах трымаецца яна і ніколі не пойдзе чысціць боты капіталу!»*

Аўтар звяртаў увагу на дзве канструктыўныя з'явы – сувязь маладых пісьменнікаў з традыцыямі Багушэвіча і працэс нараджэння адметных паэтычных індывідуальнасцей. Клопатам аб іх хутчэйшай крышталізацыі быў прасякнуты артыкул **«Глыбы і слаі»**. *«Не таптацца на адным месцы, а расці і ўшыр і ўглыб»*.

Максім Багдановіч-крытык выступаў не толькі на беларускай мове, але і на рускай і ўкраінскай. Яго артыкулы на рускай мове папулярызавалі дасягненні маладой беларускай літаратуры (**«Новый период в истории белорусской литературы»**, **«Белорусское возрождение»**), шэраг з іх быў прысвечаны ўкраінскай паэзіі (**«Краса и сила»**, **«Памяти Т.Г. Шевченко»**, **«Иван Франко»**), а таксама пытанням гісторыі рускай літаратуры (**«Поэзия гениального ученого»** – аб М.В. Ламаносаве, **«Одинокий»** – аб М.Ю. Лермантаве і інш.). Асабліва актыўны быў Багдановіч у рэцэнзаванні кніг рускіх аўтараў (збораў твораў К. Рылеева і А. Адоеўскага, Я. Баратынскага; зборніка **«Сем**

колераў вясёлкі» В. Брусава), а таксама перакладаў на рускую мову рамана аб Трыстане і Ізольдзе, паэтычных кніг Р. Тагора і інш. Большасць крытычных матэрыялаў на рускай мове друкавалася ў 1913–1916 гг. у яраслаўскай газеце «Голос». На ўкраінскую мову сам пераклаў уласны артыкул «Забыты шлях».

Максім Багдановіч быў і выдатным перакладчыкам. 1909 г. адначасова дэбютаваў для Багдановіча-арыгінальнага паэта і Багдановіча-перакладчыка Г. Гейнэ «У паўночным краю на кургане», Ф. Шылера «Хочаш сябе ты пазнаць...», П. Верлена, Авідзія.

АЛЕСЬ ГАРУН

1. *Асноўныя біяграфічныя звесткі.*
2. *Лірыка А. Гаруна. Зборнік «Матчын дар».*
3. *Апавяданні пісьменніка.*
4. *Драматургія А. Гаруна.*

На ўсіх этапах нашай гісторыі лёс нацыянальна свядомай інтэлігенцыі складваўся няпроста. Думаецца, псеўданім Аляксандра Прушынскага – Алесь Гарун – цалкам накладваўся на яго жыццё.

Алесь (Аляксандр Уладзіміравіч) нарадзіўся 28 лютага 1887 г. у Мінску, паходзіў з сям’і чорнарабочага (з успамінаў таварышаў вядома, што бацька пісьменніка працаваў дворнікам, а маці мыла бялізну заможным мінчукам). Дзякуючы прыроджанай здольнасці да самаадукацыі, у пяць гадоў ужо ўмеў чытаць па-руску і польску. Будучы паэт закончыў гарадское прыходскае, потым рамесніцкае вучылішчы і ў пятнаццаць гадоў пачаў самастойна зарабляць на хлеб (сталярствам). Хутка вызначыўся са сваімі палітычнымі прыхільнасцямі, стаў на шлях актыўнага змагання з царызмам. У 1904 г. уступіў у партыю эсэраў-максімалістаў. Быў тут агітатарам. У 1907 г. яго арыштавалі за рэвалюцыйную дзейнасць, напісанне і распаўсюджанне лістовак супраць існуючага грамадска-палітычнага ладу. У 1908 г. А. Прушынскі быў высланы на пасяленне ў Сібір (Іркуцкая вобласць). Толькі пасля рэвалюцыі 1917 г. вярнуўся на радзіму, але цяжка хворым на сухоты.

А. Гарун быў удзельнікам I Усебеларускага кангрэса, членам Рады БНР, працаваў у дзіцячых прытулках і г.д. У грамадскай дзейнасці ён быў рэалістам і практыкам, самааддана працаваў на карысць народа пры любой уладзе. Пра гэта сведчыць, напрыклад, яго выступленне на сесіі Рады ў 1918 г.: «Ці падумалі Вы <...> што цяперака трэба займацца не прамовамі, а трэба, па маёй думцы, разважаць аб тым, як пачаць і з чаго пачаць нашае дзяржаўнае будаўніцтва. Трэба падумаць аб тым, як уцекачоў нашых [бежанцаў]

пераправіць на Бацькаўшчыну, чым накарміць іх, – як школы адкрыць, як абараніць нашага селяніна ад рэвізіяў, як завесці суды... Прыпомніце, што народ нас выбраў для працы, і працы цяжкой, а не для гульні і прыемных гутарак і супярэчак».

Расчараваннем абярнулася для паэта і яго аднадумцаў вера ў маніфест Ю. Пілсудскага, які абяцаў беларускаму народу роўнасць і волю. У польскую акупацыю А. Гарун быў вымушаны пакінуць родную зямлю (летам 1920 г.). Праз некалькі тыдняў у чужым Кракаве паэт памёр.

Творчая спадчына аўтара, забароненая ў час барацьбы з «нацдэмаўшчынай», стала неад'емнай часткай літаратурнага працэсу толькі на мяжы 1980–1990-х гг. Пісьменнік шчыра любіў *«мілую, рэальную старонку-маці»*, марыў пабачыць яе вольнай. Прушынскі пакінуў след у розных родах літаратуры – паэзіі, прозе, драматургіі, стаў адкрывальнікам новых тэмаў і жанравых форм.

Адзіны паэтычны прыжыццёвы зборнік паэта выйшаў у 1918 г. (быў падрыхтаваны яшчэ ў 1914-м). Выданне яго затрымала Першая сусветная вайна. Творы, што склалі кнігу, былі напісаны паміж 1907 і 1914 гг. Абраная назва кнігі – **«Матчын дар»** – сведчыць аб вялікай любові аўтара да Радзімы і пашане да маці, гэтыя два родныя вобразы знітоўваюцца для паэта ў адзін – вобраз Маці-Беларусі. Жанрава змешчаныя ў зборніку вершы аўтар акрэсліў як *«думы і песні»*, падкрэсліўшы гэтым іх інтэлектуальна-роздумны і лірычна-песенны пачаткі.

Звяртаючыся да роднага краю, А. Гарун пісаў:

*Твае ж курганы, лясы, паляны,
Дубкоў тых шум,
Палёў абшары, люд бедны, мары
Мне далі дум.
А дум тых многа...
Не, не ўбога
ты даў мне іх.
І ты, як маці, наўчыў спяваці
Аб думках тых.*

«Матчын дар» пачынаецца паэтычнай прадмовай (верш **«Людзям»**). А. Гарун выказвае заповітнае для кожнага творцы жаданне:

*З дзявочых вуст пачуць
Хаця б адзін мой бедны спеў,
Хаця б калі-нібудзь.*

Звяртаючыся да чытача, лірычны герой верша гаворыць пра драматызм уласнага становішча. Ён мае паэтычны дар, але не можа назвацца паэтам. *«Такіх паэтаў шмат у нас, / Дзе сам народ – пясняр»*, – упэўнены герой верша.

Тры раздзелы зборніка – **«Роднаму краю»**, **«На чужыне»**, **«Праявы роднага»** – аб’ядноўвае вобраз радзімы, адначасова балюча-трагічны і ўзвышана-прыгожы.

*... Ты няшчасны і ўбогі,
Ты бяздольны і забіты,
Ты без шляху, без дарогі,
Ты абдзёрты і праніты,
Подлай здрадаю праданы,
Ты не свой, – даўно забраны.
..Ты квяцісты, залацісты,
І прыгожы, і аздобны,
Ты лясісты, каласісты.
Можа, рай табе падобны...*

У вершах першага раздзела паэтычна малююцца краявіды беларускай зямлі (*«Чаму з маленства, з ураджэнства...»*), апісваецца сыноўні боль за незайздросны лёс Бацькаўшчыны. Асабліва змрочная карціна жыцця на родных гонях – у вершы **«Ваўкалакі»**. Дадзеныя міфалагічныя вобразы ўвасабляюць спрадвечныя ліха і прыгнёт. Прагнаць начных нячысцікаў можа світанне, ды, як сумна канстатуе аўтар:

*Але ж пеўні не спяваюць,
Слонка не ўзыходзіць!*

Гарун аптымістычна выказваецца адносна шчаслівай будучыні Беларусі. Гэтай верай прасякнуты вершы *«Мілая, родная старонка-маці...»*, *«Хай не льюцца дажджы цёмна-хмарныя...»*, *«Песня-звон»*, *«Ты, мой брат, каго зваць беларусам...»* і інш.

У другім раздзеле кнігі канкрэтныя абрысы набывае вобраз-антыпод роднага краю – чужына.

Аўтар ужывае і адпаведнае апісанне. Тут усё халоднае, змрочнае, панылае. Нават вясною *«глыбокі сум... у душу ўлез»*. Суразмоўцамі героя-выгнанніка часта становяцца птушкі, вецер, хмары, якія выступаюць сімвалічнымі ўвасабленнямі паэтавых мар аб свабодзе. Так, у вершы *«Вясна»* лірычны герой пытае ў вольных птушак пра тое, што адбываецца на роднай старонцы.

Вобраз Бацькаўшчыны ў другой частцы кнігі расплывісты, хісткі. Ён з’яўляецца да лірычнага героя ў снах, думках-марах і больш

засмучае, чым радуе, бо вельмі рэзкі кантраст паміж жаданым і рэальнасцю («Эх, сягоння, у гэту ночку...», «У выгнанні», «Восень»). Вершы з раздзела «На чужыне» маюць выразна спавядальны характар. У іх знайшлі адлюстраванне самыя розныя настроі, перажыванні паэта: ад смутку, нават плачу, натуральных для адарванага ад роднага краю чалавека, да філасофскіх роздумаў над сэнсам жыцця. З гэтымі вершамі найбольш стасуюцца словы М. Гарэцкага, што Гарунову «паэзію спарадзілі мукі душы, «па краю родным сум»; гэта – балючыя развагі паэта з самім сабою, жаданне ўцішыць боль...».

Згадваючы свой нялюдскі лёс, які прымусіў «*век у выгнанні пражыць*», А. Гарун у вершы «Думы ў чужыне» пісаў пра яшчэ страшнейшую муку – адцурацца Радзімы, перастаць быць сынам роднай старонкі:

*Памяць не доўгая, любасць не вечная;
Сірасць, бязлюднасць – іх трудна нясці;
Мо, пажагнаўшыся з старым, на вечнае
З шляху звярну, па другім каб ісці.*

Сумнае паэтава прызнанне, што «*ў гароце, у няволі... / Не жывём, але канаем... / І надзею штодзень губім*», гучыць таксама ў вершы «**3 песняў няволі**», які прысвечаны сябру і паплечніку Я. Лёсіку. У ім распач выгнанніка перамагаецца спадзяваннем, што барацьба не была марнай, а ахвяры – бессэнсоўнымі. Варта адзначыць, што ілюзій наконт хуткага рэвалюцыйнага абнаўлення жыцця ў паэта не было.

*Не пры нас святы час
Вызвалення людскога настане,
Мо, праз век чалавек
Да вялікага жыцця ўстане.*

Як сапраўдны гуманіст А. Гарун жадаў шчасця-долі не толькі свайму народу. Грамадска-палітычны ідэал паэта ўвасоблены ў вершы «**Муляру**», якім завяршае раздзел кнігі. Героі твора будуць

*Мур вялікі, вольнай волі,
Мур высокі да нябёс,
Мур братэрства, роўнай долі,
Мур для радасці без слёз.*

У раздзел «На чужыне» ўключаны і філасофскія вершы «Жыццё», «Як ліст вярбінкі маладой», «Адбітак», «Ідуць гады» і інш.

Яны не толькі сведчаць пра цікавасць творцы да вечных тэмаў і праблем, але пашыраюць уяўленне пра маштабнасць і адметнасць яго мастакоўскага таленту.

Паэт адчуваў сябе часткай Прыроды, уключанай у кругаварот вечнага руху. Лірычны герой Гаруна часта ўглядаецца ў неба. «Ззянне ясных зораў» нараджае ў яго свядомасці думкі пра Вечнасць, Свабоду, Гармонію, Спакой, а побач з імі – пытанне: «*Нашто пачаўся я ад Бога – чалавекам?*». Як піша паэт, на зямлі вельмі мала Боскага – высокага і прыгожага («**Адбітак**»). Але існаванне чалавека не здавалася паэту бессэнсоўным. «*Прысуджаны шлях свой рабі дарагім, / Красуйся на радасць сабе і другім*», – так ён вырашаў праблему чалавечага існавання ў вершы «Ідуць гады».

У змесце трэцяга раздзела аўтар зноў апелюе да беларускай рэчаіснасці, з якой узнаўляе шэраг «*праяў роднага*»: малюнкаў прыроды («Вясна», «Вецер», «У прыпар»), рознахарактарных гісторый кахання («Асенні спеў», «Песня», «Два кахання», «Хаўтуры», «Мяцеліца»), літаратурна апрацаваных народных паданняў, жартаў («Варажба», «Казка», «Шчасце Мацея», «Каму што» і інш.). Тут прадстаўлены і сацыяльна абвостраныя творы, прысвечаныя тэме нядолі, раскрываюцца трагічныя чалавечыя лёсы («Хатка», «Сын», «Габруська», «Жабрачка»). Паэтыка вершаў трэцяга раздзела пабудавана на шырокім выкарыстанні сродкаў вуснай народнай паэзіі: яе сюжэтах, матывах, вобразах, рытмічных інтанацыях, параўнаннях і г.д. Асобныя вершы – «Габруська», «Сын», «Журба і смяхоцце» – па-мастацку стылізаваны пад фальклор:

*Гэй, у чыстым полі
Дый не сонца грэе,
Дый не сонца грэе,
Ды не вецер вее,
Не туман спусціўся,
Не дубок схіліўся.*

У вершах, напісаных пасля 1914 г., адбіліся адносіны творцы да агульнавызначальных падзей (Першай сусветнай вайны, рэвалюцыі, пабудовы дзяржаўнасці).

Аўтара працягваюць цікавіць агульначалавечыя праблемы («Шлюб», «Жыццё», «У гары і доле»), кранае хараство («Пралескі»), прываблівае распрацоўка новых жанравых форм, напрыклад, творы-водгукі. Так, балада «Самсон» была напісана ў сувязі з выхадам сотага нумара газеты «Беларус». Таму біблейская гісторыя арыгінальна працыруецца на лёс беларускага народа.

Першы пражайчны твор Алеся Гаруна «**Першы снег**» быў надрукаваны ў 1912 г. у «Нашай ніве». Гэтую алегарычную замалёўку аўтар назваў легендай і правёў у ёй філасофска-адраджэнскую ідэю вечнага абнаўлення жыцця. *«І от кажу я вам: колькі разоў я бачыў, як прыходзіць да нас першы снег, столькі разоў вочы мае заліваліся слязамі; і столькі разоў бачыў я, як за першым снегам з ветрам і бурай ішоў другі снег і ўсё нячыстае пакрываў на зямлі; і слёзы радасці цяклі тагды на маім твары. Дык ідзіце ўсюды і кажыце ўсім, што на першым снегу будзе другі снег!»*

Тэматычнай дамінантай у апавяданнях Гаруна з'яўляецца тэма няволі. Яна раскрываецца ў творах і ў форме споведзі знявечанай і стомленай у астросе душы («Чалавек без крыві»), і ў форме гісторыі-казкі пра імкненне чалавека да волі і пошукі правільнага шляху («Маладое»), і ў форме аповеду пра сустрэчу ссыльнага з «*роднай душой*» («Свята»). Алесь Гарун-апавядальнік выявіў арыгінальнасць мастацкага мыслення. Адарваны ад літаратуры і мастацка-культурнага асяроддзя, не спрактыкаваны ў тэорыі, ён шукаў і знаходзіў адметныя жанравыя формы (апавяданне-прытча, апавяданне-казка, трыпціх і г.д.), смела звяртаўся да ўмоўнасці, сімволікі, шырокіх абагульненняў. Разам з тым, ён быў тонкім псіхолагам, на што ўказваюць такія апавяданні, як «Свята», «Пан Шабуневіч», «П'ера і Каламбіна».

Максім Гарэцкі, адзначаючы «хараство мовы і стылю... дасканалства тэхнікі і глыбіню думкі» ў прозе Жывіцы, гаварыў пра іх ненацыянальны, «небеларускі» змест. Выключэннем з'яўляецца толькі апавяданне «Пан Шабуневіч», у якім аўтар стварыў жывы і пераканальны вобраз свядомага беларуса, намаляваў тыповую для краю сітуацыю, калі яго карэнныя жыхары вымушаны змагацца за сваё права на роднай мове размаўляць, вучыць дзяцей, выдаваць газеты і г.д.

М. Гарэцкі пісаў: «Такія рэчы, як «П'ера і Каламбіна», задавальняюць літаратурнае вымаганне самага тонкага смакуна, даюць па-беларуску тое, што раней беларуская інтэлігенцыя знаходзіла выключна ў чужых мовах».

Сярод апошніх твораў А. Гаруна п'есы для дзяцей – «**Жывыя казкі**», «Хлопчык у лесе», «Шчаслівы чырвонец», «Дзіўны лапаць...». І тут, у новым жанры, выявіўся пісьменніцкі талент у арыгінальнай сюжэтабудове, адметным сінтэзе фантастыкі і рэалістычнасці, ва ўменні зацікавіць дзіцячую аўдыторыю і зразумець спецыфіку псіхалогіі маленькага чалавека.

АНДРЭЙ МРЫЙ

1. *Звесткі з біяграфіі.*
2. *Асноўныя перыяды творчасці: а) даўзвышаўскі, б) узвышаўскі, в) пасляўзвышаўскі (творчасць часоў ссылкі).*
3. *«Запіскі Самсона Самасуя». Гісторыя напісання рамана, яго праблематыка, жанрава-стылёвая спецыфіка.*

Андрэй Мрый – выдатны беларускі пісьменнік-сатырык, які здолеў выкрыць адмоўныя працэсы ў даваеннай рэчаіснасці, паказаць зараджэнне бюракратычнай сталінскай сістэмы.

Нарадзіўся ў 1893 г. у в. Палуж (в. Доўгавічы, паводле В. Маракова) Краснапольскага раёна ў сям’і валаснога пісара. У 1902 г. памёр бацька, маці пісьменніка з пяццю маленькімі дзецьмі спрабуе наладзіць жыццё, распрадае гаспадарку і накіроўваецца ў Магілёў. Насуперак волі бацькі Ефрасіння Фамінічна (маці) вырашыла даць дзецям адукацыю. Андрэя і Васіля накіроўвае ў духоўнае вучылішча. А пасля паспяховага яго заканчэння і ў Магілёўскую духоўную семінарыю, дзе Андрэй знаходзіўся з 1904 па 1914 год. Вучыўся будучы пісьменнік бліскуча, заўсёды быў першым вучнем. Ад прыроды меў здольнасць да музыкі, навучыўся іграць на віяланчэлі і разам з братам даваў канцэрты для аднавяскоўцаў.

Пазней Андрэй Шашалевіч накіроўваецца ў Кіеўскую акадэмію, адкуль у 1916 г. быў мабілізаваны ў школу прапаршчыкаў. І праз чатыры месяцы маладога афіцэра царскай арміі адпраўляюць на германскі фронт. У 1918 г. ён быў дэмабілізаваны і добраахвотна ўступіў у Чырвоную Армію. Пра гэты перыяд захваляўся аўтабіяграфічныя звесткі ў пратаколах допытаў НКУС ад 26–27 лютага 1934 г.: *«У той час я быў камандзірам 345 роты 14-га запаснога палка Чырвонай Арміі ў Дарагабушы. Два разы рота была сфарміравана і два разы цалкам загінула ад эпідэміі дызентэрыі і тыфусу»*. Захварэў на тыфус і сам Андрэй Шашалевіч.

У 1921 г. дэмабілізаваны з войска, вяртаецца на радзіму. Да 1926 г. працаваў настаўнікам гісторыі і французскай мовы ў Краснаполлі. Дарэчы, разам з Андрэем у школе настаўнічалі яго брат Васіль і сёстры Аксіння і Настасся. У 1923 г. яны стварылі першы ў раёне народны тэатр. Адначасова Шашалевічы выпускаюць і літаграфічны часопіс «Пралеска», дзе Андрэй змяшчае першыя творы.

У выніку сутыкнення з адміністрацыяй абласнога аддзела народнай адукацыі ў жніўні 1926 г. пераязджае ў Мінск. Уладкавацца ў сталіцы дапамагае сам З. Бядуля, які рэкамендаваў Мрыя ў якасці супрацоўніка ў краязнаўчы часопіс «Наш край» і інструктарам пры ЦБ (цэнтральным бюро) Краязнаўства АН БССР.

У 1927 г. А. Шашалевіч пачынае актыўна друкавацца ў часопісах «Узвышша», «Чырвоны сейбіт». Аднак толькі 26 мая 1929 г. братоў Шашалевічаў прынялі ў сябры згуртавання. «Узвышаўскім» «хросным бацькам» для Мрыя стаў К. Крапіва. У 1929 г. часопіс «Узвышша» пачынае друкаваць раман пісьменніка «Запіскі Самсона Самасуя», які вульгарызатарская крытыка ганебна назвала «злосным пасквілем на савецкую рэчаіснасць», «характэрным выяўленнем буржуазнай плыні ў беларускай літаратуры». У ЦБ Краязнаўства Шашалевіч працаваў да 1933 г. Адначасова працягваў супрацоўнічаць з газетамі і часопісамі. У 1933 г. уладкаваўся стыльрэдактарам у газеце «Звязда».

У ноч з 21 на 22 лютага 1934 г. А. Мрый быў арыштаваны па абвінавачанні ў шпіёнскай дзейнасці. Удзел адразу ў трох контррэвалюцыйных арганізацыях быў прыпісаны невінаватому чалавеку. 26 сакавіка 1934 г. Шашалевіча асудзілі на пяць гадоў зняволення ў папраўча-працоўных лагерах, этапавалі спачатку ў Караганду, а пасля апеляцыі ў Волагду. Працаваў бухгалтарам леспрамгасу, на іншых пасадах, а з красавіка 1939 г. выкладаў літаратуру ў Кольскай сярэдняй школе Мурманскай вобласці.

13 чэрвеня 1940 г. А. Шашалевіча арыштоўваюць у другі раз. Прысудзілі пяць гадоў пазбаўлення волі. 1 сакавіка 1943 г. медыцынскай камісіяй пісьменнік быў прызнаны інвалідам (сухотнікам) і адпушчаны дамоў, але на радзіму не вярнуўся. Паводле звестак яго дачкі Аксаны Рухінай, афіцыйнае паведамленне засведчыла смерць яе бацькі ад паралічу сэрца. Паводле іншых звестак, пісьменніка забілі злачынцы-рэцыдывісты, адпушчаныя Берыем на волю, на адной з чыгуначных станцый, калі ён вяртаўся дадому. Афіцыйна рэабілітаваны Андрэй Антонавіч быў 6 студзеня 1961 г. Але яго творы пачалі перавыходзіць толькі напрыканцы 1980-х.

Этымалагічна псеўданім Мрый звязаны са словамі «мара», «летуценне». Мрый, паводле М.І. Мішчанчука, – гэта творца-рамантык, летуценнік, які, як і кожны пісьменнік-сатырык, марыць убачыць у жыцці свае ідэалы дабра і справядлівасці.

Умоўна творчасць Андрэя Мрыя падзяляецца на тры перыяды: даўзвышаўскі, узвышаўскі і трэці – пасляўзвышаўскі.

ДАЎЗВЫШАЎСКІ ПЕРЫЯД

З канца 1923 г. А. Шашалевіч дасылае ў газету «Савецкая Беларусь» свае апавяданні («Навалілі», «Тварам да вёскі», «Пятрок», «Прафесар акультных навук» і інш.), якія і паклалі пачатак творчасці празаіка. Першы перыяд характарызуецца пошукавасцю ўласнага індывідуальнага стылю. Таму заканамерна, што ранняя проза Мрыя разнародная па тэматыцы: горад і вёска, жыццё прыроды і чалавека, стасункі старога і новага ў чалавечай свядомасці.

Найперш пісьменнік звярнуўся да такіх жанравых форм, як замалёўкі з натуры, сацыяльна-бытавыя і камічныя навелы, нарысы, дарожныя нататкі («Па Дзвіне ў Сураж»). У ранняй прозе паказаны самарух жыцця, невыразная аўтарская пазіцыя, ледзь акрэсліваюцца характары, якія часам набываюць зададзеныя, спрошчаныя формы. Так, у апавяданні **«Пятрок»** драматычныя ўзаемаадносіны паміж бацькам і сынам, найперш абумоўленыя часавымі ідэйнымі антаганізмамі, зводзяцца да «меладраматычнага» фіналу – старэйшы Сакалёнак выгнаў з дому сына Петрака, але той добра ўладкаваўся ў горадзе, і ў выніку бацька перажывае пакаянне за сваё «злачынства».

Схільнасць да шырокага аналізу жыцця становіцца лейтматывам творчасці А. Мрыя. Сведчаннем гэтага сталі разнапланавасць сюжэтна-кампазіцыйных пабудов, панарамнасць вобразаў, шырыня аналізуемых аўтарам праблем. У камічных замалёўках праяўляюцца наступныя пытанні: прыярытэт матэрыяльнага над духоўным пачаткам у чалавеку («На кірмашы»), парадаксальнасці новаўвядзенняў у вясковым побыце («Цар Максіміліян» у вёсцы», «Алё, Алёна!»), крытыка ўяўнай грамадскай звышактыўнасці («Разбудзілі», «Навалілі»). У замалёўках пісьменнік пазбягае фантастычнасці і звышумоўнасці ў сюжэтах, арыентуецца на рэалістычна-праўдападобны аповед. У камічнай замалёўцы **«Цар Максіміліян» у вёсцы** (1925) заўважаецца і выразны публіцыстычны пачатак. Напрыклад, *«вялікія перспектывы адчыніліся перад геніем народу, які скінуў кайданы»*. Аднак за гэтай вонкавай пафаснасцю твора схаваны глыбокі сэнс. А. Мрый папярэджваў аб тым, што толькі тонкі густ і падрыхтаванасць змогуць захаваць беларусізацыю і нацыянальную культурную рэвалюцыю ад самапарадзіравання. Аб'ектам сатырычнай крытыкі ў замалёўцы «Цар Максіміліян...» выступаюць прыхільнікі прымітыўнага разумення палітыкі нацыянальна-культурнага развіцця краіны і народ, які губляе сваё спадчыннае ў коле гісторыі.

Сатырычныя вобразы ў замалёўках А. Мрыя вызначаюцца тыповасцю, унутранай супярэчнасцю і вонкавым каларытам. У гэтай сувязі выклікае цікавасць твор **«На кірмашы»** (1926), які структурна складаецца з трох камічных абразкоў. Сюжэтна яны нагадваюць сцэнікі з батлеечнага спектакля, насычаныя народным гумарам і яркімі персанажамі. У першым абразку «Астраханскія селядцы» пісьменнікам ствараецца каларытны вобраз гандляркі, пры апісанні якога аўтарская ўвага канцэнтруецца толькі на экспрэсіўна-ацэнных дэталях, кшталту: *«Валоссе ўскудлычана, дзесяты пот зганяе. Так і напісана на яе твары: грошы, грошы, грошыкі»*. Вобраз гандляркі – гэта тыповы, класічны вобраз сквапнай і душэўна абмежаванай асобы.

Смех у аналізуюмым творы носіць амбівалентны характар і накіраваны на кожнага героя твора.

Сатырычная замалёўка А. Мрыя «**Разбудзілі**» (1925) з'яўляецца мастацкім даследаваннем пытання «чалавек і ўлада», праблемы, філасофскай па сваёй сутнасці. Галоўны герой Базыль Перапечка сінтэзуе ў свядомасці народнае і грамадскае.

У цэнтры сатырычнай навелы «**Прафесар акультных навук**» – гісторыя прыгод псеўдапрафесара Джэпкінга, класічнага ўзору махляра і прайдзісвета. Гэты вобраз, як і сюжэт твора, вельмі блізкі да славетных раманаў аб Астапе Бэндэры І. Ільфа і Я. Пятрова. Вобраз Джэпкінга выступае ў творы сімвалічным «каталізатарам» выкрыцця негатыўных момантаў у абывацельскім свеце, дзе пануюць абсурдна-фармальныя законы і разумовая абмежаванасць.

Творчай знаходкай А. Мрыя стаў вобраз Пракопа Зуя – вобраз-двайнік, махляр «новага фармату», менш творча вытанчаны, чым псеўдапрафесар, затое больш хітры і беспрынцыповы. Традыцыі сусветнай народнай смехавой культуры з вялікай доляй мастацкай дакладнасці праявіліся ў аўтарскай мадыфікацыі міфалагічнага персанажа – *трыксцера, героя-махляра*.

УЗВЫШАЎСКІ ПЕРЫЯД

Узлётам праявічай творчасці Андрэя Мрыя можна лічыць 1927–1929 гг., час, калі пісьменнік уваходзіў у літаратурнае аб'яднанне «Узвышша» («Камандзір», «Калектыў Яўмена», «Няпросты чалавек», «Гармонія ў ружовым», «Рабін»).

Узаемаабумоўленасць чалавека і грамадства вызначае асноўны ідэйны змест сказаў А. Мрыя. Канцэптуальная тэма «герояў новага часу» знайшла ў творчасці праявіка некалькі кірункаў раскрыцця мадэрнізаванага вобраза махляра, «цара-слугі» (В. Фрэйдэнберг). Названы персанаж самаператвараецца з «маленькага» чалавека ў гіпертрафічнага носьбіта новай маралі. Гэты працэс прадстаўлены ў сказах А. Мрыя наступнымі варыянтамі: а) «маленькі» чалавек пры вялікай уладзе («Камандзір»), б) «біялагічнасць» існавання асобы як вынік уздзеяння «модных» грамадскіх тэорый («Гармонія ў ружовым»), в) «чалавек без карэнняў» («Няпросты чалавек»), г) амаральныя служкі рэлігіі («Рабін»).

У трагікамічным сказе «**Камандзір**» (1927) рэтраспектыўна ўзнаўляюцца крываваыя і бессэнсоўныя ў сваёй жорсткасці падзеі грамадзянскай вайны. Гратэскавы характар смеху ў сказе спрыяе адэкватнаму адлюстраванню рэчаіснасці, у якой смерць набывае катастрофічны размах, а гвалт уносіцца ў закон. Камічным аб'ектам у апавяданні «**Гармонія ў ружовым**» (1927) паслужыла захапленне еўгенікай і тэорыяй адмірання сям'і К. Маркса. Іх згубнасць

заклучаецца, па-першае, у варожым стаўленні да інстытута сям'і і, па-другое, у спрошчаным поглядзе на чалавека як біялагічную адзінку.

Адной з прыкмет сказаў А. Мрыя з'яўляюцца па-майстэрску напісаныя іранічныя партрэты, у якіх заўважаецца арыентацыя на гогалеўскія стылёвыя прыёмы (у падборы дэталей, у характары разгорнутых параўнанняў, у асаблівым смехавым каларыце). Асацыяцыі са з'явамі і прадметамі жывёльнага і рэчаўнага светаў камічна падкрэсліваюць вобразы, выяўляюць іх душэўную змярцвеласць і механічна-жывёльны прынцып існавання.

Названыя рысы цалкам стасуюцца з вобразам галоўнага героя са сказа **«Няпросты чалавек»** (1927). Працытуем найбольш паказальны ў гэтым плане прыклад: *«Піліп – здаровы мужчына гадоў пад 30. Увесь ружовы. Твар як булка. Кроў проста-такі пырскае. <...> Широкая спіна, выпуклістыя грудзі, а рукі як лапы мядзведзя <...> Усё цела так і выпірае з вопраткі. Быццам гаворыць: «Дзяржы мяне, а то вырвуся».* У партрэтным апісанні героя вычварна спалучаюцца захапленне і іранічнасць, рамантызацыя, гіпербалізм і крытыка з прычыны грамадскай інертнасці персанажа.

Тут аўтар адкрыта заяўляе аб жахлівай тэндэнцыі страты новым пакаленнем спадчыннай сувязі з традыцыямі свайго народа. У аўтарскім варыянце гэта тэза прадстаўлена як пераход «простага чалавека» ў «няпростага», асобу «без карэнняў». Непрадказальнай інтрыгавасцю характарызуецца сказ **«Рабін»** (1929). У фінале апавядання гучыць лацінскі выраз-папярэджанне аб маральнай дэградацыі, які лагічна падсумоўвае сатырычнае апісанне вобраза Мардуховіча. Трэба таксама зазначыць, што ў апошніх двух названых сказах заўважаецца пераход да пераважна рэалістычнай падачы сюжэта і псіхалагізацыі вобразаў.

Як ужо адзначалася літаратуразнаўцамі (П. Васючэнкам, З. Драздовай), А. Мрыя-сатырыка прывабліваюць персанажы супярэчлівыя, амбівалентныя, дынамічныя, здольныя да трансфармацыі пад уплывам абставін у чарговага «перадавога чалавека». Таму дамінуючымі матывамі тут выступаюць матывы гульні і змены масак, матыў прыкідвання. Сярод адзнак творчага стылю празаіка варта назваць і дынамізм камічна-драматычных эпізодаў, падзейную сканцэнтраванасць, філасафічнасць, дыдактызм аповеду.

Адносна **апошняга перыяду творчасці** вядома, што пасля «Запісак...» А. Мрый паспеў напісаць яшчэ некалькі апавяданняў, пакаянны ліст «Другу працоўных Іосіфу Вісарыёнавічу Сталіну», даследчую працу «Аб газетнай мове Леніна», раманы «Май», «Жывы дом». Апошні ствараўся ў ссылцы. Аднак з усяго захаваўся толькі ліст «Другу працоўных...».

Раман «Запіскі Самсона Самасуя» парадзіруе тагачасную даваенную рэчаіснасць, стварае вобраз эпохі, калі разбураліся гуманістычныя асновы жыцця, а на ролю лідэраў прэтэндавалі невукі. Першая частка рамана – «скрутак першы» – была закончаная ў Мінску 9 снежня 1928 г., другая – «скрутак другі» – тамсама 31 ліпеня 1929 г. Упершыню твор надрукаваны ў часопісе «Узвышша» за 1929 г. Пасля арышту А. Мрыя спадчына прэзаіка перажывала забыццё. Другое нараджэнне выдатнага твора адбылося ў 1980-я гг.: у 1988 г. «Полымя» перадрукавала раман. Потым часопіс «Малодосць» надрукаваў некаторыя апавяданні, нарысы і ліст «Другу працоўных». Паводле сюжэта «Запісак Самсона Самасуя» быў пастаўлены тэлефільм «Пратарчака жыцця, або Запіскі Самсона Самасуя».

У беларускай сатырычнай прозе 1920-х гадоў названы твор А. Мрыя стаў узорным прыкладам мастацкага камізму. Па жанры – гэта сатырычны раман-памфлет. Для яго ўласцівы універсальны, усеахопны прынцып камічнага паказу, моцны крытычны пафас, злабадзённасць і выкрывальная тэндэнцыйнасць. Варта прыгадаць, што на той момант гісторыя прыгожага пісьменства ўжо ведала выдатныя ўзоры названай жанравай мадыфікацыі – раманы «Гарганцюа і Пантагруэль» Ф. Рабле і «Падарожжы Гулівера» Д. Свіфта.

Сатырычны раман А. Мрыя быў напісаны ў выглядзе папулярнай у літаратуры 1920-х гадоў формы запісак.

Гратэскава-парадыйна праламляюцца ў творы заганы тагачаснага грамадства: бюракратызм, мяшчанства, бяздушша і разумовая абмежаванасць чыноўнікаў, парадаксальнасць новаўвядзенняў, псеўданавуковасць, уплыў цензуры на розныя сферы жыцця і г.д. У камічнай, карнавальнай мадэлі грамадства А. Мрый цэнтральнае месца адводзіць Самсону Самасую – адметнай асобе, у яго аснову пакладзены фальклорны вобраз дурня, які ў працэсе самавыкрыцця неўсвядомлена выкрывае і парадоксы часу.

Вобраз Самасуя, як і ўсе астатнія персанажы рамана, пазбаўлены рознабаковага аналітычнага разгляду – аўтарская ўвага факсіруецца выключна на яркіх камічных праявах літаратурных герояў.

Самабытнасць творчага мыслення беларускага прэзаіка праявілася і ў назве твора, у межах якой імя і прозвішча галоўнага героя – Самсон Самасуй – набываюць празрыстую іранічнасць. Гучнае міфалагічнае імя ў саюзе з прастамоўным напаўжартаўлівым прозвішчам утвараюць своеасаблівы сэнсавы алагізм, стылёвы кантраст. Такім чынам, назва рамана засведчыла адзін з асноўных камічных прынцыпаў у творы – прынцып моўна-стылёвага кантрасту.

Прататыпнасць галоўнага героя. У «Лісце другу працоўных» пісьменнік зазначае: «Другое паказанне супраць мяне належыць

Казаку, былому Старшыні ЦБ Краязнаўства БССР. <...> Гэта былы сельскі настаўнік, камуніст з 1917 г., вельмі абмежаваны, бяздарны і самазадаволены чалавек. Тыповыя рысы Самасуя (фанабэрыя, зазнайства, безапеяцыйнасць, самалюбства) спісаны з Казака. У Самасую ўсе пазнавалі Казака і часта смяяліся з яго партрэта. Нават называлі Самасуем, бо роля Старшыні ЦБ Краязнаўства да Казака стасавалася як анекдот».

На стылёвыя адметнасці твора вялікі ўплыў аказалі бурлескна-травесцыйныя прыёмы і сродкі. Да іх ліку адносяцца: адыход ад рэалістычнасці ў адлюстраванні рэчаіснасці, сінтэз найўнага і абсурднага (алагічнасць мыслення герояў), акцэнт на натуралістычных апісаннях і непрыстойных жартах, утрыраванне персанажамі сваіх паводзін. Вынікам апошняга стала падкрэсленая «тэатральнасць», штучнасць учынкаў герояў, плакатная заостранасць партрэтных замалёвак.

Нагадаем, што бурлескна-травесцыйны стыль праяўляе «інтарэс» да анекдатычнасці, хуткай змены сітуацый і нечаканых фабульных паваротаў. Гэтыя асаблівасці ўласцівы і наведлістычнай будове рамана-памфлета «Запіскі Самсона Самасуя». Афарыстычна-сціслы стыль твора прадвызначыў варыянтнасць жанравых вызначэнняў рамана. Так, напр., асобныя даследчыкі разглядаюць названы твор як сатырычную аповесць (Ю. Пшыркоў, І. Чыгрын), што часткова тлумачыцца «хісткасцю» жанравых межаў паміж аповесцю і раманам.

Пра свой апошні этап пісьменнік апавядаў: «Я быў ашаломлены агульным ахайваннем майго романа і не стаў змагацца за яго працяг у друку... Я губляю арыентацыю ў сваёй працы. Раман здаецца мне непатрэбным крокам у жыцці, цяжкаю памылкаю... Я зусім разгубіўся».

ЛУКАШ КАЛЮГА

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. «Малая проза» пісьменніка.
3. Аповесці Л. Калюгі канца 1920-х – пачатку 1930-х гадоў.
4. «Творы з-за кратаў» (творчасць перыяду ссылкі).

Нарадзіўся Канстанцін Пятровіч Вашына 27 верасня 1909 г. у вёсцы Скварцы Койданаўскага павета (цяпер Дзяржынскі раён Мінскай вобласці). Паходзіў з моцнага працавітага сялянскага роду. Дзяцінства будучага пісьменніка было азмрочана значнымі асабістымі трагедыямі: калі хлопчыку было два гады, памірае яго маці, а праз чатыры гады і бацька. Кастуся забірае да сябе бацькава сястра.

Пачатковую адукацыю набываў у Станькаўскай сямігодцы, а пасля яе заканчэння ў 1926 г. стаў студэнтам Магілёўскага

педагогічнага тэхнікума. Але ў тым годзе пакінуў вучобу і вярнуўся дадому. У 1927 г. паступіў у Беларускае педагогічнае тэхнікум, дзе на той час выкладалі Я. Лёсік, Я. Колас і іншыя знаныя дзеячы Беларусі.

У гэты перыяд становіцца і сябрам літаратурнай суполкі «Узвышша», рэкамендацыю да ўступлення ў якую даў К. Чорны.

У 1931 г. закончыў вучобу і на працягу двух гадоў працаваў у навукова-даследчым інстытуце прамысловасці Вышэйшага Савета народнай гаспадаркі і пэўны час на беларускім радыё.

У студзені 1933 г. быў арыштаваны і асуджаны на пяць гадоў пазбаўлення волі. Падчас следства можна пераносіць допыты, сумленна і без паклёпніцтва на іншых адказваў на пытанні. Адбываў пакаранне спачатку ў Мінскім астрозе, пасля быў накіраваны ў г. Ірбіт Свядлоўскай вобласці. Тут знаходзіўся на вольным пасяленні. У кастрычніку 1937 г. быў паўторна арыштаваны. Пасля суду прыгавораны да вышэйшай меры. К.П. Вашына быў рэабілітаваны толькі ў 1965 г.

Пачаў пісаць яшчэ будучы вучнем сямігодкі, дасылаў свае допісы мясцовага характару ў газету «Беларуская вёска». У 1926 г. накіраваў у «Чырвоны сейбіт» і апавяданне «Выйшлі на цаліну», прысвечанае пазітыўным зменам у жыцці немажых вясцоўцаў. Аўтара пахвалілі за цікавую тэму, але адзначылі яе павярхоўнае раскрыццё, і твор не надрукавалі. Але ў тым жа выданні ў 1927 г. выйшла ў свет сацыяльна-бытавая замалёўка «**Вясна**».

Мастацкі канфлікт апавядання грунтуецца на пэўных аспектах класавага антаганізму. У творы выразна супастаўляюцца вобразы шляхціца Вінцэся і селяніна Тодара. У стылі апавядання дамінуюць элементы «маладнякоўскай» вобразнасці з адзнакамі відавочнай арыгінальнасці.

Непаўторнасць маладога пісьменніка выявілася і ў выбары літаратурнага псеўданіма Лукаш Калюга. Як вядома, калюга – невялікая копанка, нават лужына, прыгожа аздобленая кветкамі, аерам. Такім чынам, К.П. Вашына імкнуўся ў сваёй творчасці шматфарбна і аб'ектыўна, люстрана, нібы ў крышталёвай вадзе, адбіць жыццё ва ўсёй рознааспектнасці яго праяў.

Маладаследаваным фактам у гісторыі айчынай літаратуры застаецца сатырычная замалёўка Л. Калюгі «**У Клянках**» (датуецца 30 студзеня 1927 года, упершыню апублікавана – «Чырвоны сейбіт», 1928, № 1), у якой малады прэзінт праявіў сябе майстрам іранічнага партрэта. Драматычнасць апавядання, экспрэсіўнасць характарыстычных дыялогаў, арыгінальнасць формы апавядання («ад аўтара» і ўнутраны маналог-рэтраспекцыя героя) вызначылі аснову стылёвай парадыгмы твора. Для аўтарскай манеры ўласціва некан'юктурнае апісанне прадстаўнікоў савецкай улады, якія праз свае

«несамавітыя» ўчынкі сатырычна высмейваюцца побач з традыцыйнымі аб'ектамі камічнага астракізму: кулакамі, п'яніцамі і г.д.

Калюгаўскі камізм сінтэтычна ўбірае ў сябе два пачаткі: народную смехавую культуру (прынамсі, бурлескна-травесцыйныя матывы «пераапраанання», «вечнага балю», «сусветнай карнавальнасці») і традыцыі гогалеўскага гратэскавага рэалізму. Паказальным прыкладам названых асаблівасцей з'яўляецца іранічны партрэт хутаранца Цюхця з названай замалёўкі. Унікальнасць яго заключаецца найперш у тым, што гэта адзінкавы выпадак разгорнутага камічнага партрэтавання ў творчай спадчыне Л. Калюгі. Таму, думаецца, мэтазгодна яго працытаваць: *«З-пад ілба, як мышкі з норак, глядзела пара шэрых вачэй і тонкімі нізапаметнымі голкамі калола таго, на каго ўглядаліся. Вусы, апусціўшы густое шчацінне, засланялі вусны, і ніколі з-за іх частаколу не ўгледзіш, што яны паказваюць, ці хітрую ўсмешку, ці кісла звісаюць на бараду. Кончык носа крукам тырчаў угору, як бы папярэдзваючы, што ўлегцы не возьмеш яго гаспадара. Толькі ў выпадку пільнай патрэбы глядзеў ён у вочы; больш усяго яго погляд бегаў збоку, як ганчак, шукаючы зайца след».*

Лабільнасць (зменлівасць) стылю Калюгі прыводзіла аўтара да цікавых вынікаў у сюжэтна-кампазіцыйным і фармальным аспектах твораў, што заўважаецца на прыкладзе сацыяльна-бытавой замалёўкі **«Як Міхалюку Баркаўцы даліся ў знакі»** (1929). Твор стаў своеасаблівым творчым дэбютам Л. Калюгі ў літаратурным аб'яднанні «Узвышша». Апавяданне мае падзагалавак «Запаметка вясковага дапішчыка...», які ўказвае на аўтарскае эксперыментаванне са стылізаванай формай допісу. З той жа мэтай стылізацыі замалёўкі пісьменнік знарок пакідае малаапрацаваны бытавы матэрыял і шырока ўжывае размоўныя інтанацыі, прастамоўныя канструкцыі. У выніку гэтага ў творы праявіўся шэраг сур'ёзных мастацкіх недахопаў: кампазіцыйная рыхласць, замаруджанасць фабульнага руху, з'яўленне грубага «нізавога» смеху, распаўсюджанасць вульгарызмаў.

Арыгінальнай з'явай у беларускай літаратуры 1920-х гадоў сталі сказы Калюгі. Зварот пісьменніка да гумарыстычна-сатырычнай прозы найперш тлумачыцца апазіцыйным характарам смеху адносна «змярцвелых» форм быцця і свядомасці. Смех «выклікае першасную хаатычнасць» (Дз. Ліхачоў), тым самым нішчыць звыклых стэрэатыпы. Да таго ж даследчыкі адзначаюць цікавасць пісьменніка да беларускага фальклору, у якім прэзентацыя бачыў не толькі духоўна-мастацкую скарбніцу, але і магчымасць раскрыцця нацыянальнай самабытнасці народа ў адэкватнай для гэтага жанравай форме. Паводле З. Драздовай, прэзентацыя найбольш цікавіць тое, што на пэўны момант *«адышло на другі план – прыроджанае, псіхалагічнае*

ў чалавеку <...> У полі зроку Калюгі – тое, што розніць чалавека ад іншых, выяўляе яго унікальнасць».

У час, калі адбывалася ўтрыроўка нацыянальных асноў, было важна захаваць гістарычную памяць і ментальнасць народа. Гэтую творчую задачу і імкнуўся рэалізаваць Л. Калюга ў сваіх пацешлівых па форме і філасофска-прытчавых па змесце сказах, галоўны герой якіх – чалавек-унікум, дзівак, што жыве па сваіх законах і ў сваім часе. Гэты вобраз пераходзіць з аднаго твора пісьменніка ў другі («Лук’ян – капераціўскі сабака», «Трахім з Пагулянкі», «Трахім – штучны чалавек», «Іллюк – даследчык», «Тахвілін швагер» і інш.), прычым трансфармацыя персанажа адбываецца ў экстэнсіўным плане раскрыцця з нечаканых ракурсаў яго багатай натуры.

Мастацкай форме сказаў прэзінт надае філасофска-камічны змест, што адначасова спрыяе большай даходлівасці і значнасці твораў. Зварот пісьменніка да сказавай прозы быў прадвызначаны і той акалічнасцю, што традыцыйная формула архітэктонікі твора (аўтар-апавядальнік–слухач-чытач) дазваляла аўтару стаць выразнікам тыповага, масавага голасу.

Адметнасцю стылю Л. Калюгі з’яўляецца і тое, што ў яго сказах заўважаецца пэўная творчая праекцыя пабудовы мастацкага свету: праз адзінкавы вобраз чалавека-унікума прэзінт абмалёўвае рысы нацыянальнай ментальнасці, а праз выпадковасці і нечаканыя здарэнні ідзе да шырокай прасторы народнага жыцця. Гэтую тэзу пацвярджаюць і высновы І. Чыгрына, які, у прыватнасці, зазначае: *«Мастацкаму пісьму Л. Калюгі ўласціва глыбокая аб’ектывізацыя апавядальнага палатна <...> таму падзеі і героі бачацца, успрымаюцца больш кампактнымі, агульнатыповымі, згладжваюцца ў дэталях»*. Акрэсленыя асаблівасці з’яўляюцца адзнакай высокамастацкасці пісьменніцкага стылю. Невыпадковым стаў і той факт, што сам К. Чорны гаварыў аб тым, што Л. Калюга – гэта «Богам дадзены талент».

Сказы пісьменніка адзначаюцца вострай канфліктнасцю, абумоўленай сутыкненнем галоўнага героя з часам і абставінамі, у выніку чаго апавядальнае палатно набывае рысы альбо драматычнага, альбо камічнага гучання. Шэрасць і аднастайнасць жыцця, закасянеласць яго правіл – усё гэта паслужыла перадумовай стварэння яркіх вобразаў, якія ў «перакуленым» свеце здзяйсняюць свае парадаксальна-камічныя ўчынкi.

Мастацкія пошукі нацыянальнай унікальнасці прывялі прэзінта да стварэння вобраза-тыпа, аб абагульненасці, тыповасці якога гаворыць і той факт, што пісьменнік не дае дэталізаванага партрэта свайму герою, а змяшчае ў творах толькі лаканічныя характарыстыкі-эпітэты: «непрыбытковы», «валачашчай натуры», «штучны чалавек»,

«нікчэмны», «шалахвост». Адзначаныя характарыстыкі ствараюць уражанне непрацавітасці, гультайства «дзівака», перадаюць яго пасіўна-прыгнечанае стаўленне да рэчаіснасці. Аднак такія адносіны героя да жыцця – засцерагальная функцыя захавання сябе ў «пераломны час». Гультайства героя дэтэрмінавана бессэнсоўнай, душэўна спусташальнай фізічнай працай. Грамадская пасіўнасць – маска, за якой схавана жаданне змяніць жыццё ці, ад немагчымасці гэтага, хаця б пакпіць з яго.

Мастацкай ідэяй сказаў Л. Калюгі з’яўляецца папярэджанне аўтара аб небяспецы тагачасных сацыяльна-палітычных тэндэнцый: палітыкі дэнацыяналізацыі і адчужэння ад Зямлі. У супрацьвагу ім прэзаікам быў створаны свой «антысвет», трываласць якога прадвызначана законамі народнай маралі і універсальнасцю смеху.

У пачатку 1930-х гадоў Л. Калюга не пакідае літаратурнай дзейнасці, прэзаік вяртаецца да першасных жанравых напрацовак: у 1932 г. ім былі напісаны дзве сацыяльна-бытавыя навелы – «Цеснаватая куртка» і «Вам знаёма». Стыль гэтых твораў вызначаецца шэрагам асаблівасцей, не заўсёды характэрных для папярэдняй «малой прозы» пісьменніка: сінкрэтызм аб’ектыўнай і суб’ектыўнай форм аповеду, падзейная насычанасць, элементы псіхалагізму, лірычнасць, уключэнне ў сюжэт твораў афарыстычных аўтарскіх выказванняў, сэнсавы акцэнт на метафарычнай дэталі («цеснаватая куртка» з аднайменнага твора як сімвал повязі чалавека з першаасновай-архетыпамі жыцця: малая радзіма, сяброўства, каханне).

У 1928 г. Л. Калюгам была напісана «юнацкая аповесць» **«Ні госць ні гаспадар»**. Натуральнасць і рэалістычная дакладнасць, якія сталі для прэзаіка своеасаблівымі мастацкімі арыенцірамі, абумовілі не толькі актуальнасць праблематыкі (аповесць з’яўляецца аўтарскім даследаваннем у рэчышчы літаратурнай канцэпцыі «новага героя»), але і стылёва ўзбагацілі твор. Прынамсі, маральна-псіхалагічная заглыбленасць, перапляценне рэальнага і рэтраспектыўнага планаў падзей, дыскрэтнасць хранатопу, сінтэз аб’ектыўна-суб’ектыўных форм аповеду, побытавая засяроджанасць, лірычнасць – усе названыя кампаненты дазвалялі аўтару пазбегнуць адналінейных апісанняў і кан’юнктурных высноў.

Балюча перажываючы наступствы маральнага вакууму, што ўсталяваўся ў выніку грамадскіх пераўтварэнняў, Л. Калюга вельмі пераканаўча абмаляваў час узнікнення новага тыпу індывіда – «ні госця ні гаспадара», ідэяна набліжанага да коласаўскага чалавека «без карэнняў». Нігілістычная апазіцыйнасць моладзі адносна спаконвечных законаў народнай маралі выклікала ў пісьменніка крытычную ацэнку такіх штучных поглядаў, што вобразна

матэрыялізавалася ў гнеўна-іранічных аўтарскіх характарыстыках і апісаннях.

Праблема адчужэння новай генерацыі ад нацыянальных духоўных асноў стала адным з канцэптуальных аспектаў у фантасмагарычнай аповесці Л. Калюгі «**Нядоля Заблоцкіх**» (1929–1931), напісанай у форме апавядальных гісторый сказавага тыпу.

Дзякуючы ўмоўнасці мастацкага свету твора і яго падзелу на падсістэмы (рэальную і фантастычную), абстрактнасці хранатопу, ужыванню прыёмаў «завуляванай (няяўнай) фантастыкі» (паводле Ю. Мана), трансфармацыі міфалагічных матываў і вобразаў, актыўнай структураўтваральнай ролі наратара, філасофскай падтэкставасці аповесць набывае непаўторнае стылёвае выяўленне.

Стыхія народнага смеху шматпрыкладна прадэманстравана ў «Нядолі Заблоцкіх» у выглядзе творчых інтэрпрэтацый легендаў, паданняў, анекдатычных гісторый, трапных выслоўяў, камічных параўнанняў і г.д. Сюжэт твора своеасаблівы, нагадвае мадэрнізаваную міфалагічную мадэль антрапаганістычнага тыпу.

Фальклорна-міфалагічныя вобразы ў аповесці Л. Калюгі, апрача камічнага функцыянавання (аўтарскай апрабачыі архетыпных мадэляў «вясёлы чорт» і «дурны чорт»), набываюць яшчэ і алегарычна-філасофскае асэнсаванне. Яны апасродкавана ілюструюць фантастычную цягу чалавека да змянення накіраванасці лёсу і сваёй долі. Інакш кажучы, адзначаныя вобразы ствараюць сістэму выпадковасцей, якія зрушваюць фатальныя абставіны быцця.

Бясспрэчным, думаецца, з’яўляецца той факт, што на пісьменніцкі стыль Л. Калюгі велізарны ўплыў аказала творчая манера М. Гоголя, а некаторыя мастацкія прыёмы рускага класіка стварылі цэлую камічную сістэму ў аповесці «Нядоля Заблоцкіх». Канцэптуальна-алегарычны сэнс набывае ў творы Л. Калюгі гоголеўскі матыў шляху. Наследаванне традыцый рускага сатырыка, апроч вышэйзгаданай камічнасці інфернальных персанажаў, заўважаецца ў стылёвым перапляценні праявічна-бытавога з камічна-фантастычным, у фальклорна-іранічнай падачы пейзажных замалёвак, разгорнутых зваротах апавядальніка да рэцыпіента, шырокім практыкаванні камізму сітуацый.

У перыяд ссылок пісьменнік напружана працаваў над новымі значнымі творамі: аповесцямі «**Дзе косці мелюць**», «**Зэнка малы ніколі не быў**», «**Зоры Вам вядомага горада**», раманам «**Пустадомкі**». Глыбіня аўтарскіх разваг адносна імператываў тагачаснай рэчаіснасці, зместавая і формавае непаўторнасць гэтых мастацкіх прыкладаў якаяна вылучаюць іх у сістэме беларускай літаратуры 1930-х гадоў.

ТЭМАТЫЧНЫ ЗМЕСТ ЛЕКЦЫЙ

Тэма № 1

Беларускі літаратурны працэс пачатку XX ст.

1. Пазітыўныя грамадска-гістарычныя і культурныя працэсы ў Беларусі пач. XX ст.
2. Беларускамоўныя выданні. Газеты «Наша доля», «Наша ніва».
3. Грамадскія дыскусіі аб шляхах развіцця беларускай літаратуры.

Тэма № 2

Беларуская паэзія, проза, драматургія пачатку XX ст.

1. Ідэйна-тэматычны, вобразны і жанрава-стылявы характар беларускай паэзіі пачатку XX ст.
2. Ідэйна-тэматычны, вобразны і жанрава-стылявы характар беларускай прозы пачатку XX ст.
3. Ідэйна-тэматычны, вобразны і жанрава-стылявы характар беларускай драматургіі пачатку XX ст.

Тэма № 3

Максім Багдановіч

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Пачатак творчасці. Мастацкая канцэпцыя кнігі паэзіі «Вянок» (1913).
3. Ліра-эпас паэта.
4. Лірыка апошняга перыяду.
5. Проза пісьменніка.
6. М. Багдановіч як літаратуразнаўца, крытык і перакладчык.

Тэма № 4

Алесь Гарун

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Лірыка А. Гаруна. Зборнік «Матчын дар».
3. Апавяданні пісьменніка.
4. Драматургія А. Гаруна.

Тэма № 5

Алаіза Пашкевіч (Цётка)

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Лірыка Цёткі. Ідэйны змест зборнікаў «Скрыпка беларуская», «Хрэст на свабоду».
3. Апавяданні пісьменніцы.
4. Публіцыстыка А. Пашкевіч.

Тэма № 6

Ядвігін Ш.

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Апавяданні пісьменніка.
3. Раман «Золата» Ядвігіна Ш.
4. Публіцыстыка Ядвігіна Ш.

Тэма № 7

В. Ластоўскі

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Паэзія Ластоўскага.
3. Апавяданні пісьменніка.
4. Аповесці Влада.
5. Навуковая і перакладчыцкая дзейнасць В. Ластоўскага.

Тэма № 8

Якуб Колас

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі Я. Коласа.
3. Паэмы Я. Коласа «Новая зямля», «Сымон-музыка».
4. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
5. Алегарычны зборнік «Казкі жыцця» Я. Коласа.
6. Аповесці Я. Коласа 1920–1930-х гадоў.
7. Празаічная трылогія «На ростанях».

Тэма № 9

Янка Купала

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі Я. Купалы.
3. Паэмы Я. Купалы.
4. Драматургія пісьменніка.

Тэма № 10
Цішка Гартны

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі Ц. Гартнага.
3. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
4. Раман «Сокі цаліны».

Тэма № 11
Змітрок Бядуля

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі З. Бядулі.
3. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
4. Аповесці З. Бядулі.
5. Раман «Язэп Крушынскі».

Тэма № 12
Максім Гарэцкі

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці М. Гарэцкага 1910–1920-х гадоў.
4. Творчасць пісьменніка 1930-х гадоў.

Тэма № 13
Беларускі літаратурны працэс 1920–1930-х гадоў

1. Асноўныя тэндэнцыі развіцця літаратуры.
2. Палітыка беларусізацыі і літаратурны працэс.
3. Пісьменніцкія арганізацыі 1920–1930-х гг.

Тэма № 14
Міхась Зарэцкі

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесць «Голы звер».
4. Раманы пісьменніка.
5. Творчасць М. Зарэцкага 1930-х гадоў.

Тэма № 15
Кузьма Чорны

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці і раманы Чорнага 1920–1930-х гадоў.
4. Творчасць пісьменніка часоў Вялікай Айчыннай вайны.

Тэма № 16

Уладзімір Дубоўка

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі У. Дубоўкі 1920-х гг.
3. Паэмы «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуеце будучыні аванпосты!».
4. Вершаваныя цыклы У. Дубоўкі канца 1950-х – пачатку 1970-х гг.
5. Проза і мастацкія пераклады пісьменніка.

Тэма № 17

Кандрат Крапіва

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест сатырычных вершаў і баек пісьменніка.
3. Паэмы К. Крапівы.
4. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў Крапівы.
5. Раман «Мядзведзічы».
6. Драматургія Крапівы.
7. Навуковая і перакладчыцкая дзейнасць пісьменніка.

Тэма № 18

Платон Галавач

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці Галавача.
4. Творчасць пісьменніка 1930-х гадоў.

Тэма № 19

Міхась Лынькоў

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці Лынькова.
4. Творчасць пісьменніка часоў Вялікай Айчыннай вайны.

Тэма № 20

Лукаш Калюга

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці Л. Калюгі 1920-х гадоў.
4. Творчасць пісьменніка 1930-х гадоў.

Тэма № 21
Андрэй Мрый

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Раман «Запіскі Самсона Самасуя».

Тэма № 22
Уладзімір Жылка

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі Жылкі.
3. Паэма «Тастамент».

Тэма № 23
Паўлюк Трус

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі Труса.
3. Паэмы П. Труса.

Тэма № 24
Янка Маўр

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.
2. Ідэйна-тэматычны змест апавяданняў пісьменніка.
3. Аповесці і раманы Я. Маўра 1920–1930-х гадоў.
4. Творчасць пісьменніка 1940–1970-х гадоў.

Тэма № 25
Беларуская літаратура часоў Вялікай Айчыннай вайны
і пасляваеннага дзесяцігоддзя

1. Ідэйна-тэматычны змест беларускай паэзіі 1940–1950-х гг.
2. Ідэйна-тэматычны змест беларускай прозы 1940–1950-х гг.
3. Ідэйна-тэматычны змест беларускай драматургіі 1940–1950-х гг.

ЛІТАРАТУРА

Асноўная:

1. Гісторыя беларускай літаратуры: XIX – пачатку XX ст.: падруч. для філал. фак. пед. ВНУ / пад агул. рэд.: М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. – 2-е выд., дапрац. – Мн.: Выш. шк., 1998. – 560 с.
2. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя (20–50-я гады): падруч. / У.В. Гніламёдаў [і інш.]; пад агул. рэд.: М.А. Лазарука, А.А. Семяновіча. – Мн.: Выш. шк., 2000. – 511 с.
3. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літ. – Мн.: Беларус. навука, 2003. – Т. 1: 1901–1920 / рэд.: У.В. Гніламёдаў, В.А. Каваленка. – 583 с.
4. Гісторыя беларускай літаратуры XX стагоддзя: у 4 т. / Нац. акад. навук Беларусі. Ін-т літ. – Мн.: Беларус. навука, 1999. – Т. 2: 1921–1941 / рэд.: У.В. Гніламёдаў, В.А. Каваленка. – 903 с.
5. Гісторыя беларускай савецкай літаратуры (1917–1940) / пад агул. рэд. М. Лазарука, А. Семяновіча. – Мн.: Выш. шк., 1981. – 428 с.
6. Лойка А.А. Гісторыя беларускай літаратуры. Дакастрычніцкі перыяд: у 2 ч.: падруч. для філал. фак. – 2-е выд., дапрац. і дап. ВНУ. – Мн.: Выш. шк., 1989. – Ч. 2. – 480 с.

Дадатковая:

1. Адамовіч А. Літаратура, мы і час: літ.-крытыч. артыкулы. – Мн.: Маст. літ., 1979. – 384 с.
2. Андраюк С. Пісьменнікі. Кнігі: літ.-крытыч. артыкулы. – Мн.: Маст. літ., 1997. – 387 с.
3. Атрашкевіч В. Ад прататыпа да вобраза: праблема аўтабіяграфізму ў беларускай прозе 1920-х гадоў. – Мн.: Навука і тэхніка, 1984. – 213 с.
4. Беларуская літаратура: проза 1920-х гадоў: хрэстаматыя / склад.: Д.Я. Бугаёў [і інш.]; пад рэд. Д.Я. Бугаёва. – Мн.: Універсітэцкае, 1996. – 592 с.
5. Беларуская савецкая проза. Апаўдданне і нарыс: зб. арт. / рэд.: В.В. Барысенка, П.К. Дзюбайла. – Мн.: Навука і тэхніка, 1971. – 327 с.
6. Беларуская савецкая проза. Раман і апавесць: зб. арт. / рэд.: В.В. Барысенка, П.К. Дзюбайла. – Мн.: Навука і тэхніка, 1971. – 432 с.
7. Беларускія пісьменнікі і літаратурны працэс 1920–1930-х гадоў. – Мн.: Навука і тэхніка, 1985. – 328 с.
8. Жураўлёў В.П. У пошуку духоўных ідэалаў: на матэрыяле беларус. літ. XIX – пач. XX ст. / пад рэд. У.В. Гніламёдава. – Мн.: Беларус. навука, 2000. – 191 с.

9. Каваленка В., Мушынскі М., Яскевіч А. Шляхі развіцця беларускай савецкай прозы: агульны рух і галоўныя тэндэнцыі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1972. – 263 с.
10. Каваленка В.А. Вытокі. Уплывы. Паскоранасць. Развіццё беларускай літаратуры XIX–XX стагоддзяў / рэд. П.К. Дзюбайла. – Мн.: Навука і тэхніка, 1975. – 336 с.
11. Корань Л.Дз. Беларуская проза XX стагоддзя: дынаміка жанравых структур. – Мн.: ВПП «Новік», 1996. – 220 с.
12. Лявонава Е.А. Плыні і постаці: з гісторыі сусветнай літаратуры другой паловы XIX–XX стст.: дапам. для настаўнікаў. – Мн.: «Крыніца», 1998. – 336 с.
13. Максімовіч В.А. Шыпшынавы край: старонкі беларускай літаратуры 20–30-х гг. XX ст.: дапам. для настаўнікаў. – Мн.: УП «ІВЦ Мінфіна», 2002. – 160 с.
14. Мішчанчук М.І. Беларуская літаратура XX стагоддзя: вучэб. дапам. / М.І. Мішчанчук, І.С. Шпакоўскі. – Мн.: Выш. шк., 2001. – 352 с.
15. Мушынская Т.Ф. Беларуская літаратура 20–40-х гадоў XX стагоддзя: дапам. для настаўніка. – 2-е выд., дап. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 223 с.
16. Мушынскі М.І. «І нічога, апроч праўды: якой быць «Гісторыі беларускай літаратуры». – Мн.: Навука і тэхніка, 1990. – 127 с.
17. Пяцьдзесят чатыры дарогі: аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў / склад. Я. Казека. – Мн.: Дзяржвыд БССР, 1963. – 551 с.
18. Тычына М. Карані і крона: фальклор і нацыянальная спецыфіка літаратуры. – Мн.: Навука і тэхніка, 1991. – 208 с.
19. Хромчанка К.Р. Беларуская мастацкая проза (канец XIX – пачатак XX ст.). – Мн.: Выд-ва БДУ, 1979. – 192 с.
20. Чыгрын І.П. Станаўленне беларускай прозы і фальклор: дакастрычніцкі перыяд. – Мн.: Выш. шк., 1971. – 168 с.

СПІС МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ ДЛЯ АБАВЯЗКОВАГА ПРАЧЫТАННЯ

1. **М. Багдановіч:** лірыка, паэмы «Максім і Магдалена», «Мушка-зелянуска...», апавяданні («Музыка», «Апокрыф», «Апавяданне аб іконніку і залатару...» і інш.), публіцыстыка («Глыбы і слаі», «За тры гады», «Белорусское возрождение»).

2. **А. Гарун:** зборнік «Матчын дар», апавяданні («Першы снег», «Пан Шабуневіч», «П'ера і Каламбіна» і інш.), публіцыстыка («Одгукі», «Уражанні», «Увагі да нацыянальнага руху» і інш.).

3. **Цётка:** лірыка, апавяданні («Прысяга над крывавымі разорами», «Асеннія лісты», «Міхаська», «Зялёнка»), публіцыстыка.

4. **В. Ластоўскі:** лірыка, апавяданні («Лебядзіная песня», «Мост у Кутах», «Вясковыя «археологі», «Часы былі трывожныя», «Дудар» і інш.), аповесці «Прыгоды Панаса і Тараса», «Лабірынты», публіцыстыка.

5. **Ядвігін Ш.:** апавяданні («Заморскі звер», «Бярозка», «Зарабляюць», «Дачэсныя», «Васількі», «Дуб-дзядуля» і інш.), раман «Золата».

6. **Я. Купала:** лірыка дакастрычніцкага і савецкага перыядаў, паэмы («Нікому», «Зімою», «Адплата кахання», «Адвечная песня», «Бандароўна», «Магіла льва», «Безназоўнае», «Над ракой Арэсай», «Тарасова доля»), п'есы «Раскіданае гняздо», «Тутэйшыя», публіцыстыка.

7. **Я. Колас:** «Казкі жыцця», апавяданні дакастрычніцкага і савецкага перыядаў, паэмы «Новая зямля», «Сымон-музыка», трылогія «На ростанях», аповесці «На прасторах жыцця», «Адшчапенец», «Дрыгва», паэмы «Рыбакова хата», «Вайна вайне», «Суд у лесе», публіцыстыка.

8. **Ц. Гартны:** лірыка, апавяданні дакастрычніцкага і савецкага перыядаў («Штрэйкбрэхер», «Велікодная каробка», «Здарэнне з камісарамі», «Трэскі на хвалях» і інш.), раман «Сокі цаліны».

9. **З. Бядуля:** лірыка, апавяданні дакастрычніцкага і савецкага перыядаў («Пяць лыжак заціркі», «На Каляды к сыну», «Малыя дрыгасекі», «Велікодныя яйкі», «Бондар»), аповесць «Салавей», раман «Язэп Крушынскі».

10. **М. Гарэцкі:** апавяданні дакастрычніцкага і савецкага перыядаў («Роднае карэнне», «Літоўскі хутарок», «Рускі», «Апостал», «Смачны заяц», «Ашуканы палітрэдактар» і інш.), аповесці «Дзве душы», «На імперыялістычнай вайне», «Ціхая плынь», раманы «Віленскія камунары», «Камароўская хроніка», «Скарбы жыцця».

11. М. Чарот: лірыка, паэма «Босыя на вогнішчы», апавяданні («Дзіўная заява», «Чалавек, які не радзіўся», «Самалёт» і інш.), п'есы «На Купалле», «Мікітаў лапаць».

12. К. Чорны: апавяданні («Пачуцці», «Срэбра жыцця», «Падарозе», «Справа Віктара Лукашэвіча» і інш.), аповесці «Лявон Бушмар», «Люба Лук'янская», раманы «Сястра», «Зямля», «Трэцяе пакаленне», «Пошукі будучыні», публіцыстыка.

13. У. Дубоўка: лірыка 1920-х гг., паэмы «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуйце будучыні аванпосты!», вершаваныя цыклы «Чакае ля берагу човен мяне», «Пасля вандравання», «Палеская рапсодыя» і інш.

14. М. Зарэцкі: апавяданні («Пела вясна», «Цішка Бабыль», «Дзіўная», «Максімаліст», «Ракавыя жаронцы» і інш.), аповесць «Голы звер», раманы «Сцежкі-дарожкі», «Вязьмо».

15. К. Крапіва: байкі і сатырычныя вершы, паэмы «Хвядос – чырвоны нос», «Біблія», апавяданні («Вясна», «Сповідзь», «Каровін мужык», «Мой сусед», «Людзі-суседзі», «Вайна» і інш.), раман «Мядзведзічы», п'есы «Канец дружбы», «Мілы чалавек», «Хто смяецца апошнім», «Брама неўміручасці», «На вастрыі», публіцыстыка («Думкі пра сатыру», «Аб сатырычнай камедыі», «Канфлікт – аснова п'есы», «Што мне руціць»).

16. П. Галавач: апавяданні («Дробязі жыцця», «Хочацца жыць», «Кнак» і інш.), аповесці «Вінаваты», «Спалох на загонах».

17. М. Лынькоў: апавяданні («Над Бугам», «Гой», «Чыгунныя песні», «Андрэй Лятун», «Саўка-агіцірнік», «Астап» і інш.), аповесць «Апошні зверыдавец», раман «На чырвоных лядах».

18. Я. Пушча: лірыка, паэма «Цень Консула».

19. Л. Калюга: апавяданні («Краўцы і чаляднікі», «Трахім з Пагулянкі», «Ілюк – даследчык», «Цеснаватая куртачка», «Тахвілін швагер» і інш.), аповесці «Ні госць ні гаспадар», «Нядоля Заблоцкіх».

20. А. Мрый: апавяданні («Цар Максіміліян» у вёсцы», «Прафесар акультных навук», «Няпросты чалавек», «Камандзір», «Гармонія ў ружовым» і інш.), раман «Запіскі Самсона Самасуя».

21. У. Жылка: лірыка, паэма «Тастамент».

22. П. Трус: лірыка, паэма «Дзесяты падмурак».

23. Я. Маўр: апавяданні, аповесці «Сын вады», «У краіне райскай птушкі», раманы «Палескія рабінзоны», «Амок», «Фантамабіль прафесара Цылякоўскага».

ТЭМАТЫКА ПРАКТЫЧНЫХ ЗАНЯТКАЎ

Тэма 1. Творчасць Максіма Багдановіча

1. Асноўныя этапы жыцця М. Багдановіча:
 - гродзенскі (1892–1896),
 - ніжагародскі (1896–1908),
 - яраслаўскі (1908–1916),
 - мінскі (1916–1917).
2. Пачатак творчасці М. Багдановіча.
3. Ідэйна-тэматычны і жанрава-стылёвы аналіз зборніка «Вянок» (1913).
4. Паэмы М. Багдановіча «Максім і Магдалена», «Страцім-лебедзь», «Мушка-зеянушка...».
5. Проза М. Багдановіча («Музыка», «Апокрыф», «Апавяданне аб іконніку і залатару» і інш.).
6. Літаратурна-крытычныя артыкулы М. Багдановіча («Глыбы і слаі», «За тры гады», «Белорусское возрождение»).
7. Лірыка М. Багдановіча апошняга перыяду творчасці (канец 1916 – пачатак 1917 года).
8. Значэнне творчасці М. Багдановіча ў гісторыі беларускай літаратуры.

Літаратура

1. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: бел. паэзія на хвалі нац. адраджэння. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 387 с.
2. Барсток М.М. Максім Багдановіч у школе. – 3-е выд., перапрац. і дап. – Мн.: Нар. асвета, 1991. – 109 с.
3. Ватацы Н.Б. Шляхі: гіст.-літ. артыкулы. – Мн.: Маст. літ., 1986. – 173 с.
4. Каханоўскі Г.А. А сэрца ўсё імкнецца да бацькаўскага краю: з біяграфіі М. Багдановіча. – Мн.: Маст. літ., 1991. – 75 с.
5. Конан У.М. Святло паэзіі і цені жыцця: лірыка М. Багдановіча. – Мн.: Маст. літ., 1991. – 208 с.
6. Лявонава Е.А. Агульнае і адметнае: творы бел. пісьменнікаў XX ст. у кантэксце сусвет. літ.: дапам. для настаўнікаў. – Мн.: Маст. літ., 2003. – 198 с.
7. На суд гісторыі: успаміны, дыялогі / уклад. І. Сачанка. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 303 с.
8. Навуменка І.Я. Максім Багдановіч. – Мн.: Бел. навука, 1997. – 141 с.

Тэма 2. Творчасць Алеся Гаруна

1. Біяграфічныя звесткі. Грамадскія погляды А. Гаруна.
2. Наватарства творчай спадчыны А. Гаруна. Уплыў фальклорных традыцый на паэзію аўтара.
3. Патрыятычная лірыка паэта. Мастацкае ўвасабленне вобраза Маці-Радзімы ў ёй.
4. Матывы народных песень у паэзіі А. Гаруна («Песня», «Хатка», «Завіруха», «Эх, сягоння, у гэту ночку», «На смерць», «Сын», «Салдацкія песні» і інш.).
5. Аўтарская інтэрпрэтацыя біблейскіх матываў і вобразаў («Хрыстос нарадзіўся! Хрыстос нарадзіўся!», «Малітва», «Адбітак», «Нязнаны госць», «Самсон» і інш.).
6. Філасофская лірыка А. Гаруна («Nokturno», «Як ліст вярбінкі маладой», «Жыццё», «Шчаслівы той...», «Навука» і інш.).
7. Тэма кахання ў лірыцы паэта («Асенні спеў», «Мяцеліца», «Разваж, гаю зеляненькі», «З астрожных картак» і інш.).
8. Маральна-сацыяльны аспект вершаваных апавяданняў, баек і фельетонаў пісьменніка («Варожба», «Што каму», «Канец Паўлючонка», «Спогадзь», «Апякун», «Кар'ера» і інш.).
9. Ідэйна-тэматычная шырыня апавяданняў А. Гаруна («Першы снег», «Пан Шабуневіч», «П'ера і Каламбіна» і інш.).
10. Пытанні нацыянальнага адраджэння ў публіцыстыцы А. Гаруна («Одгукі», «Увагі да нацыянальнага руху», «Уражанні»).
11. Роля творчай спадчыны А. Гаруна ў гісторыі беларускай літаратуры.

Літаратура

1. Гарбінскі Ю. Дар Алеся Гаруна: жыццёвы і творчы шлях паэта // Роднае слова. – 1991. – № 1, 11.
2. Казбярук У. «Сэрцам пачуты звон»: жыццёвы і творчы шлях Алеся Гаруна // Беларус. мова і літ. у шк. – 1988. – № 11; «Вызваль дух свой, рабскі люд!»: пакутлівы шлях і творчыя здабыткі Алеся Гаруна // Роднае слова. – 1997. – № 3.
3. Казбярук У.М. Светлай волі зычны звон: Алесь Гарун. – Мн.: Навука і тэхніка, 1991. – 61 с.
4. Марціновіч А. Каб не парывалася сувязь часоў. Творчасць А. Гаруна, А. Мрыя, Л. Калюгі // Беларус. мова і літ. у шк. – 1989. – № 9.
5. На суд гісторыі: успаміны, дыялогі / уклад. І. Сачанка. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 303 с.
6. Халімончык Г. Закрануць сэрца вучня: урок у форме вуснага часопіса па творчасці Алеся Гаруна // Роднае слова. – 1992. – № 6.

Тэма 3. Творчасць Алаізы Пашкевіч (Цёткі)

1. Жыццёвы шлях паэткі. Маштабнасць грамадскай дзейнасці.
2. Ідэйны змест зборнікаў «Скрыпка беларуская», «Хрэст на свабоду». Светапоглядна-мастацкія сыходжанні лірыкі Цёткі з паэзіяй Ф. Багушэвіча, У. Сыракомлі (на прыкладзе вершаў «Мужыцкая доля», «Мужык не змяніўся», «Добрыя весці», «Скрыпка» і інш.).
3. Стыхіі ветру (буры) і мора як вобразныя ўвасабленні эмацыйнага неспакою паэткі («Мора», «Мае думкі», «У дарогу», «Бура ідзе» і інш.).
4. Ідэя яднання ў грамадскай барацьбе («Пад штандарам», «Нямаш, але будзе», «Вам, суседзі», «Вера беларуса», «Суседзям у няволі» і інш.).
5. Сімвалічная выява вобраза творцы (артыста) у паэзіі Цёткі («Скрыпка», «Артыст грайка», «Музыкант беларускі», «Грайка», «На магіле»).
6. Ліра-эпічны характар вершаў Цёткі «Лета» і «Восень». Гарманічнасць свету ў іх.
7. Фальклорныя матывы і вобразы ў паэзіі Цёткі («Вясковым кабетам», «Тры кветкі», «Арлы-брацці, дайце скрыдлы», «Гаданне», «Сірацінка»).
8. «Эміграцыйная» тэма ў лірыцы паэткі («На чужой старонцы», «З чужыны» і інш.).
9. Жанрава-стылёвыя адметнасці прозы А. Пашкевіч. Суб'ектываванасць, псіхалагізм, філасофская заглыбленасць апавяданняў «Прысяга над крывавымі разорамі», «Асеннія лісты», «Зялёнка», «Міхаська».
10. Актуальнасць праблематыкі, маральная накіраванасць артыкулаў А. Пашкевіч «Як нам вучыцца», «Шануйце роднае слова», «Наша народная беларуская песня» і інш.

Літаратура

1. Арабей Л. Стану песняй: дакум. аповесць. – Мн.: Маст. літ., 1977. – 247 с.
2. Арабей Л. Цётка (Алаіза Пашкевіч): крытыка-біяграфічны нарыс. – Мн.: Дзяржвыд БССР, 1956. – 176 с.
3. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: бел. паэзія на хвалі нац. адраджэння. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 387 с.
4. Коўтун В.М. Крыж міласэрнасці: раман у 2 кн. – Мн.: Маст. літ., 1988. – 435 с.
5. Коўтун В.М. Стала песняй у народзе: асоба і творчасць Цёткі ў кантэксце станаўлення беларускай класікі: дапам. для настаўніка. – Мн.: Нар. асвета, 2000. – 143 с.

6. Максімовіч В.А. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя: дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ. – Мн.: Аракул, 2000. – 351с.

7. На суд гісторыі: успаміны, дыялогі / уклад. І. Сачанка. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 303 с.

8. Рагойша В. Кантакты. – Мн.: Навука і тэхніка, 1982. – 326 с.

Тэма 4. Творчасць Ядвігіна Ш.

1. Біяграфічныя звесткі. Грамадская і аграджэнска-асветніцкая дзейнасць А. Лявіцкага.

2. Творчая спадчына Ядвігіна Ш. Разнастайнасць жанравых форм, аналізуюемых праблем і стылявых рашэнняў у прозе пісьменніка:

а) гумарэскі («Важная фіга», «З маленькім білецікам», «Вучоны бык», «Заморскі звер» і інш.);

б) байкі ў прозе («Вяселле», «Дачэсныя», «Павук», «Падласенькі»);

в) алегарычныя апавяданні («Дуб-дзядуля», «Бярозка»);

г) лірыка-філасофскія імпрэсіі і прыпавесці («Васількі», «Чалавек»);

д) псіхалагічна-побытавыя навелы («Зарабляюць», «Гаротная», «З бальнічнага жыцця» і інш.).

3. Трагікамізм мастацкага свету ў «малой прозе» Ядвігіна Ш.

4. Сінтэз традыцыйнага і наватарскага ў пісьменніцкім стылі.

5. Важкасць мастацкай дэталі і сэнсавая ёмістасць вобразаў-сімвалаў у прозе Ядвігіна Ш.

6. Раман «Золата». Маральна-сацыяльныя аспекты праблематыкі. Арыгінальнасць сюжэта. Сістэма персанажаў.

7. Нарысістыка Ядвігіна Ш. «Лісты з дарогі».

8. Мемуары «Успаміны».

9. Значэнне творчасці Ядвігіна Ш.

Літаратура

1. Верціхоўская М., Цялкова В. «Заячий посох», або Спроба прачытаць Ядвігіна Ш. // Роднае слова. – 1997. – № 4–6.

2. Лявіцкая В. Біяграфія А. Лявіцкага – Ядвігіна Ш., напісаная яго дачкой Вандай Лявіцкай // Ядвігін Ш. Выбраныя творы. – Мн.: Маст. літ., 1976. – С. 397–401.

3. Макарэвіч А.М. Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX – пачатку XX ст.: манаграфія. – Магілёў: Выд-ва Магілёўскага дзярж. ун-та, 1999. – 332 с.

4. Максімовіч В.А. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя: дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ. – Мн.: Аракул, 2000. – 351 с.

5. Содаль У. Вугельчыкі з попелу: постаць пісьменніка Ядвігіна Ш. // Роднае слова. – 1999. – № 1.

6. Ткачова П. Байка ці апавяданне? Творчасць Ядвігіна Ш. 1911–1913 гг. // Роднае слова. – 2001. – № 10.

7. Хромчанка К.Р. З кагорты пачынальнікаў: аб жыцці і літаратурнай творчасці Ядвігіна Ш. (А.І. Лявіцкага): да 120-годдзя з дня нараджэння // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1988. – № 6.

Тэма 5. Творчасць Янкі Купалы

1. Асноўныя факты жыцця класіка.

2. Галоўныя ідэі, цэнтральныя вобразы, мастацкія асаблівасці паэтычных зборнікаў «Жалейка», «Гусляр», «Шляхам жыцця». Прамоўніцкі характар вершаў, іх песеннасць.

3. Жанравая панарамнасць купалаўскай паэзіі:

а) антываенная лірыка («Песні вайны», «1914-ты», «Вясна 1915-ая» і інш.);

б) камічныя вершы і байкі («Чын», «Герб і лапаць», «Янка і свабода», «Груган і салавей», «Пчола і трутні»);

в) лірыка кахання («Песня», «Страшны вір», «Гэй ты, дзяўчына...», «Кветка-лілея», «Таея даўгажданнай...»);

г) санеты («Бацькаўшчына», «На суд», «Маё цярпенне», «Чаму?» і інш.).

4. Ідэйная накіраванасць, праблематыка ранніх паэм Я. Купалы «Зімою», «Нікому», «Адплата кахання»:

а) спалучэнне рамантычна-баладнага і сацыяльна-побытавага кампанентаў у ранніх паэмах;

б) трагічнасць матываў, фальклорны ўплыў, натуралістычнасць эпізодаў у ранніх паэмах.

5. Драматычныя паэмы «Адвечная песня», «Сон на кургане». Філасофская шматзначнасць і грамадская актуальнасць даследуемых у творах пытанняў. Аўтарская трактоўка экзістэнцыяльных ідэй абсурднасці чалавечага існавання. Алегарычнасць мастацкіх вобразаў.

6. Рысы рамантызму ў паэмах «Курган», «Бандароўна», «Магіла льва».

7. Адметнасці паэтыкі дакастрычніцкай паэзіі Я. Купалы.

8. Драматургія Я. Купалы. Станаўленне «сцэнічнага» майстэрства класіка. Сутнасць мастацкага канфлікту ў п'есе «Паўлінка».

9. Ідэйны змест драмы «Раскіданае гняздо». Прататыпнасць падзей у творы. Сацыяльна-філасофскі спектр праблематыкі.

10. П'еса «Тутэйшыя»:

- а) гісторыя напісання і сцэнічны лёс твора;
- б) сістэма дзейных асоб у п'есе. Рысы статычнасці і дыялектычнай зменлівасці характарыстык станоўчых і адмоўных персанажаў. Тыповасць герояў і абставін, паказаных у трагікамедыі;
- в) кампазіцыйная зладжанасць п'есы;
- г) стылявое майстэрства драматурга. «Смехавыя» прыёмы пераапрацавання, «маскі», камічных становішчаў. Адзенне персанажаў і іх мова як сімвалічнае ўвасабленне грамадскіх статусаў і жыццёвых філасофій. Элементы гратэску і шаржу.

Літаратура

- 1. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: бел. паэзія на хвалі нац. адраджэння. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 387 с.
- 2. Багдановіч І.Э. Янка Купала і рамантызм. – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 219 с.
- 3. Васючэнка П. Драматургічная спадчына Янкі Купалы: вопыт сучаснага прачытання. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994. – 173 с.
- 4. Гніламёдаў У.В. Янка Купала: новы погляд: дапам. для настаўніка. – Мн.: Нар. асвета, 1995. – 176 с.
- 5. Максімовіч В.А. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку ХХ стагоддзя: дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ. – Мн.: Аракул, 2000. – 351 с.
- 6. На суд гісторыі: успаміны, дыялогі / уклад. І. Сачанка. – Мн.: Маст. літ., 1994. – 303 с.
- 7. Навуменка І.Я. Янка Купала. – Мн.: Маст. літ., 1980. – 183 с.
- 8. Янка Купала: энцыкл. даведнік / БелСЭ, рэдкал.: І.П. Шамякін (гал. рэд.) і інш. – Мн.: БелСЭ, 1986. – 727 с.
- 9. Ярош М.Р. Янка Купала і Якуб Колас: параўнальны аналіз творчасці. – Мн.: Навука і тэхніка, 1988. – 187 с.

Тэма 5. Творчасць Якуба Коласа

- 1. Асноўныя факты жыццёвага і творчага шляху пісьменніка.
- 2. «Новая зямля», «Сымон-музыка» – класічныя ўзоры беларускага паэтычнага эпасу:
 - а) гісторыя стварэння «Новай зямлі»;
 - б) праблематыка паэмы. Адлюстраванне ў творы грамадска-сацыяльных пытанняў: беззямелля, пошукаў працы, ідэйнай канфрантацыі паміж рознымі сацыяльнымі класамі;

в) прататыпнасць вобразаў і падзей у «Новай зямлі». Тыповасць галоўных герояў;

г) паэтызацыя стваральнай дзейнасці чалавека і беларускага сялянскага свету ў паэме;

д) апісанні народнай абраднасці і фальклорных святаў у творы (Вялікдзень, Каляды і інш.);

е) вобраз прыроды як чыннік фарміравання духоўнага свету герояў і адбітак іх псіхалагічнага стану;

ж) сутнасць і функцыя аўтарскіх адступленняў у паэме. Кампазіцыя твора. Дасканаласць яго мастацкай мовы;

з) жанравая спецыфіка паэмы, яе ліра-эпічны характар, адзнакі рамана ў вершах і паэмы-эпапеі.

3. Час і ўмовы працы над «Сымонам-музыкам». Тры рэдакцыі твора, ідэйна-сюжэтныя змены ў ім:

а) філасофская значнасць праблематыкі твора. Фальклорныя вытокі і біяграфізм «Сымона-музыкі»;

б) канфліктная аснова твора;

в) сімвалічная вобразнасць у паэме (Сымон, Ганна). Аўтарская інтэрпрэтацыя сусветнай вобразнай мадэлі Музыкі (Песняра). Камбінаванне рамантычна-рэалістычных рысаў пры падзейным апісанні і характарыстыцы мастацкіх вобразаў (Курыла, жабрак, князь, Дамінік і інш.);

г) роля аўтарскіх лірычных адступленняў і алегарычных гісторый у паэме;

д) сюжэтна-кампазіцыйная вытанчанасць «Сымона-музыкі».

4. Месца паэм «Новая зямля» і «Сымон-музыка» ў творчай спадчыне Я. Коласа і нацыянальным літаратурным працэсе.

Літаратура

1. Багдановіч І.Э. Авангард і традыцыя: бел. паэзія на хвалі нац. адраджэння. – Мн.: Бел. навука, 2001. – 387 с.

2. Базарэвіч М. Першы варыянт паэмы «Сымон-музыка» // Беларусь. – 1967. – № 12.

3. Жураўлёў В.П. На шляху духоўнага самасцвярджэння. – Мн.: Навука і тэхніка, 1995. – 191 с.

4. Жыгоцкі М. У цяжкі час вайны суровай: аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа ў эвакуацыі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1995. – 120 с.

5. Запартыка Г. Якуб Колас – драматург // Роднае слова. – 1998. – № 10.

6. Максімовіч В.А. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя: дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ. – Мн.: Аракул, 2000. – 351 с.

7. Навуменка І. Якуб Колас: духоўны воблік героя. – Мн.: Выд-ва БДУ, 1981. – 240 с.

8. Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей: у 4 кн. / І.С. Шпакоўскі, М.М. Арочка, М.А. Тычына і інш. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994. – Кн. 3: 1917–1941 гг. – 399 с.

Тэма 6. Творчасць Вацлава Ластоўскага

1. Біяграфія пісьменніка. Маштабнасць грамадска-палітычнай, навуковай дзейнасці Ластоўскага.

2. Вызначальныя перыяды творчасці:

- віленскі (1909–1917),
- «эміграцыйны» (1923–1926),
- мінскі (1927–1930).

Непахіснасць аўтарскай светапогляднай пазіцыі, рознааспектнасць яе мастацкага ўвасаблення.

3. Паэтычнае майстэрства В. Ластоўскага. Наватарства матываў, тэм, літаратурных прыёмаў. Спалучанасць сучасных аўтару мастацкіх тэндэнцый (мадэрнісцкай паэтыкі) і фальклорнай вобразатворчасці («На Радуніцу», «О, Крыўская зямля!» і інш.).

4. Жанрава-стылёвыя знаходкі пісьменніка ў межах апавядання («Нарадзіны», «Апаўшае лісце», «Лебядзіная песня», «Вясковыя “археологі”», «Дудар» і інш.).

5. «Лабірынты». Жанравая форма ўтапічнай аповесці ў аўтарскай трансфармацыі. Аб'ектыўнасць і мастацкі вымысел пры паказе нацыянальнай гісторыі ў сістэме сусветнай культуры. Вобраз Крывіі (Беларусі) у кантэксце твора.

6. Погляды В. Ластоўскага на напрамкі развіцця і сутнасць нацыянальнага мастацтва (артыкул «Па сваім шляху»).

7. Роля В. Ластоўскага ў справе беларускага грамадска-палітычнага і ідэйна-мастацкага Адраджэння.

Літаратура

1. Барысенка В.У. В. Ластоўскі як культуролаг ва ўтопіі «Лабірынты» // Веснік БДУ. Сер. 4. – 2000. – № 1.

2. Вацлаў Ластоўскі // Крыніца. – 1994. – № 8.

3. Вяртанні маўклівае споведзь: постаці творцаў беларускай гісторыі ў кантэксце часу. – Мн.: Выш. шк., 1994. – 318 с.

4. Ластоўскі В. Выбраныя творы / уклад., прадмова і каментарыі Я. Янушкевіча. – Мн.: Беларускі кнігазбор, 1997. – 512 с.

5. Лецка Я. Валадар слова і духу // Маладосць. – 1991. – № 1.

6. Макарэвіч А.М. Праблема жанравых мадыфікацый у беларускай прозе XIX – пачатку XX ст.: манаграфія. – Магілёў: Выд-ва Магілёўскага дзярж. ун-та, 1999. – 332 с.

7. Макарэвіч А.М. Сэнс і структура мастацкага вобраза ў апавяданнях В. Ластоўскага // Веснік БДУ. Сер. 4. – 1999. – № 1.

8. Марціновіч А. Хто мы, адкуль мы...: гіст. эсэ, нарысы. – Мн.: Полымя, 1989. – Кн. 2. – 287 с.

9. Янушкевіч Я. Неадменны сакратар Адраджэння. Вацлаў Ластоўскі. – Мн.: Навука і тэхніка, 1995. – 68 с.

Тэма 7. Творчасць Максіма Гарэцкага

1. Асноўныя факты біяграфіі пісьменніка.

2. Перыядызацыя творчасці М. Гарэцкага.

3. Зборнік «Руны»: праблематыка, самабытны характар ідэйнага зместу кнігі. Сімвалізм назвы зборніка.

4. Аўтарская мадэль сюжэтна-разгорнутага сацыяльна-псіхалагічнага апавядання («У лазні», «Што яно?», «Роднае карэнне»).

5. Раннія лірыка-філасофскія апавяданні пісьменніка («Красаваў язмін», «Патаёмнае», «Стогны душы»).

6. Гуманізм апавяданняў М. Гарэцкага 1914–1918 гг. («Літоўскі хутарок», «Рускі», «Генерал», «На этапе» і інш.).

7. «Гістарычныя» апавяданні пісьменніка («Лірныя спевы», «Стары прафесар», «Смачны заяц», «Панская сучка» і інш.).

8. Аўтарскае імкненне да аналітычна-аб'ектыўнага паказу рэчаіснасці ў апавяданнях 1921–1922 гг. («Фантазія», «Апостал», «Незадача»).

9. Філасофскае асэнсаванне гістарычнага шляху Беларусі ў аповесці «Ціхая плынь». Варыянты назваў твора, іх сэнсавая матываванасць:

а) панарамнасць праблематыкі аповесці;

б) эпічны характар рэтраспектыўных эпізодаў твора;

в) эвалюцыя вобраза інтэлігента ў аповесці «Ціхая плынь»;

г) трагізм твора. Лірычныя замалёўкі ў аповесці, іх роля для адэкватнай ацэнкі герояў і падзей;

д) асаблівасці кампазіцыі. Функцыянальная важнасць эпіграфаў у «Ціхай плыні».

10. Творчасць М. Гарэцкага апошняга перыяду («Скарбы жыцця», «Лявоніус Задумекус»). Дакументальны, алегарычны, сатырычны і медытатыўны пачаткі ў творах.

11. Значэнне грамадскай, навуковай і творчай дзейнасці М. Гарэцкага.

Літаратура

1. Адамовіч А. «Браму скарбаў сваіх адчыняю...». – Мн.: Выд-ва БДУ, 1980. – 224 с.
2. Бугаёў Дз.Я. Максім Гарэцкі. [1893–1939]. – Мн.: Навука і тэхніка, 1968. – 163 с.
3. Гарэцкі М. Скарбы жыцця // Полымя. – 1993. – № 2.
4. Дасаева Т.М. Летапіс жыцця і творчасці М. Гарэцкага. – Мн.: Навука і тэхніка, 1993. – 87 с.
5. Конан У. Летапісец сялянскай Атлантыды // Голас Радзімы. – 1998. – 6 жн. – С. 1, 6.
6. Корань Л. Цукровы пеўнік: літ.-крытыч. арт. – Мн.: Маст. літ., 1996. – 286 с.
7. Крот М.С. Жывыя старонкі мінулага. – Мн.: Нар. асвета, 1997. – 175 с.
8. Макаревич А.Н. В разных стилевых течениях: проблема жанра и стиля в рассказах 1920-х годов М. Горького и Т. Гартного. – Екатеринбург: УралПлюс, 1995. – 177 с.
9. Падстаўленка В.Ф. «Не забі ў сабе добрае карэнне!»: жанрава-стылёвы аспект гумарыстычна-сатырычных апавяданняў М. Гарэцкага 1920-х гадоў // Роднае слова. – 2003. – № 12.
10. Чыгрын І.П. Паміж былым і будучым: проза Максіма Гарэцкага. – Мн.: Бел. навука, 2003. – 166 с.

Тэма 8. Творчасць Кандрата Крапівы

1. Галоўныя падзеі жыццявага і творчага шляху пісьменніка.
2. Вершаваная сатыра К. Крапівы:
 - а) праблемна-тэматычная спектральнасць баек пісьменніка;
 - б) сатырычны верш К. Крапівы ў сістэме нацыянальнай і сусветнай баечнай традыцыі;
 - в) тыповасць вобразаў крапівінскай байкі, яе народнасць;
 - г) буйная вершаваная сатыра пісьменніка. Парадзінны характар сатырычнай паэмы «Біблія». Фантастычна-ўмоўная аснова паэмы «Хвядос – чырвоны нос». Мастацкія вартасці і часовыя выдаткі твораў.
3. Апавяданні К. Крапівы:
 - а) шматпрыкладнасць сказавых формаў у «малой прозе» пісьменніка («Каровін мужык», «Як ён стаў бязбожнікам», «Недарэчная штука», «Клас», «Аднае раніцы», «Смерць», «Мой сусед», «Вайна» і інш.);
 - б) выкрыццё мяшчанскай філасофіі ў апавяданнях К. Крапівы;
 - в) экспрэсіўнасць аўтарскага апавядання, анекдатычнасць, майстэрства камічнага партрэтавання ў «малой прозе» пісьменніка;

г) стылявая абумоўленасць публіцыстычных элементаў у апавяданнях «Вясна», «Сповідзь»;
д) фальклорна-фантастычны каларыт замалёўкі «Людзі-суседзі»;
е) рэалістычна-псіхалагічныя карціны ў творах «Здаў «акзамінт» і «Пальчык».

4. Драматургія К. Крапівы:

а) маральна-этычная скіраванасць драмы «Канец дружбы». Праблема выбару паміж грамадскімі абавязкамі і сумленнем. Трагічнасць часу.

Аб'ектыўнасць у паказе рэчаіснасці пачатку 1930-х гадоў. Градацыя драматычных падзей у п'есе;

б) сатырычная камедыя «Брама неўміручасці».

Фантастычны фон твора, яго філасофскі падтэкст. Сюжэтная кампазіцыйныя асаблівасці п'есы. Майстэрства стварэння камічных персанажаў, сродкі індывідуалізацыі мовы герояў.

5. Публіцыстыка К. Крапівы. Артыкулы пісьменніка аб шляхах развіцця нацыянальнай драматургіі, спецыфіцы сцэнічнага мастацтва і сутнасці камічных персанажаў («Канфлікт – аснова п'есы», «Што мне рупіць», «Аб сатырычнай камедыі»).

Літаратура

1. Бугаёў Дз. Зброяй сатыры, зброяй праўды. – Мн.: Навука і тэхніка, 1971. – 232 с.

2. Бугаёў Дз. Праўда і мужнасць таленту: выбранае: кніга пра Васіля Быкава. Артыкулы. Дыялог. – Мн.: Маст. літ., 1995. – 414 с.

3. Гніламёдаў У. На шляху да «Брамы неўміручасці». Кандрат Крапіва і яго роля ў беларускай літаратуры // Роднае слова. – 1997. – № 12.

4. Казека Я. К. Крапіва // Казека Я. Гартаванне слова: выбр. – Мн.: Маст. літ., 1985. – С. 178–294.

5. Каяла У. Кандрат Крапіва як стваральнік беларускай нацыянальнай байкі // Беларуская мова і літаратура. – 1999. – № 1.

6. Лаўшук С. Кандрат Крапіва і беларуская драматургія. – 2-е выд. – Мн.: Бел. навука, 2002. – 252 с.

7. Макарэвіч А.А. Сатыра Кандрата Крапівы. – Мн.: Дзяржвыд БССР, 1962. – 160 с.

8. Навуменка П.І. Невядомы Крапіва // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1991. – № 3.

Тэма 9. Творчасць Змітрака Бядулі

1. Асноўныя факты жыцця і творчасці пісьменніка.
2. Мастацкі свет дакастрычніцкай прозы З. Бядулі.
Уплыў імпрэсіянізму на аўтарскі стыль. Праблематыка твораў:
 - а) псіхалагічная дасканаласць сацыяльна-бытавых навел «Пяць лыжак заціркі», «Малыя дрывасекі», «На Каляды к сыну», «Умарыўся».
 - Трагічны адбітак рэчаіснасці ў апавяданнях;
 - б) сюжэтны дынамізм, кампазіцыйная зладжанасць, трапнасць мастацкіх дэталей у «малой прозе» З. Бядулі;
 - в) тэма мастака і мастацтва ў апавяданнях «Велікодныя яйкі», «Бондар».
3. Аповесць «Салавей»:
 - а) гісторыя напісання твора, прататыпнасць мастацкіх вобразаў;
 - б) варыянтнасць жанравага вызначэння «Салаўя» (гістарычная аповесць, «маладнякоўская» аповесць, прыгодніцкая аповесць, фальклорна-рамантычная аповесць);
 - в) складанасць кампазіцыйнай пабудовы твора;
 - г) стылявая камбінаванасць аповесці: псіхалагічныя, камічныя, натуралістычныя элементы ў ёй;
 - д) ідэйна-тэматычнае і вобразнае суладдзе твора з нацыянальнай і сусветнай літаратурнай традыцыяй.

Літаратура

1. Золава Э.А. «Язэп Крушынскі» З. Бядулі (з гісторыі напісання і друкавання рамана) // Весці АН БССР. Сер. грамадскіх навук. – 1986. – № 5.
2. Каваленка В.А. Міфа-паэтычныя матывы ў беларускай літаратуры. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981. – 320 с.
3. Каваленка В.А. Пошукі і здзяйсненні. Творчасць Змітрака Бядулі. – Мн.: Дзяржвыд-ва БССР, 1963. – 212 с.
4. Казека Я. 3 невычэрпных крыніц. – Мн.: Маст. літ., 1958. – 254 с.
5. Максімовіч В.А. Эстэтычныя пошукі ў беларускай літаратуры пачатку XX стагоддзя: дапам. для студэнтаў філал. фак. ВНУ. – Мн.: Аракул, 2000. – 351 с.
6. Мельнікава З. Красуйце, як жыта... Творчасць Змітрака Бядулі // Маладосць. – 2001. – № 5.
7. Навуменка І. На струнах душы. Жыццё і творчасць Змітрака Бядулі // Роднае слова. – 1996. – № 4.
8. Навуменка І.Я. Змітрок Бядуля. – Мн.: Навука і тэхніка, 1995. – 144 с.

Тэма 10. Творчасць Кузьмы Чорнага

1. Біяграфія пісьменніка.

2. Праблематыка і цэнтральныя вобразы апавяданняў К. Чорнага:

а) камічная «малая проза» («Маё дзела цялячае», «Усяму свой час», «Дзякуй богу, як шклянка», «Жаночая праўда і мужчынская крыўда», «Вясковая ветэрынарыя», «Заработак», «Фэст», «Дзядзькі поплаў мераюць»).

Тыповасць, схематызм вобразаў, разнастайнасць «смахавых» сродкаў і прыёмаў, уплыў «маладнякоўскай» паэтыкі;

б) ідэйны змест, праблемна-тэматычная шырыня сацыяльна-псіхалагічных апавяданняў «Па дарозе», «Хвоі гавораць», «Пачуцці», «Вераснёвыя ночы», «Справа Віктара Лукашэвіча»;

в) гуманістычна-філасофская аснова апавяданняў «Сцены», «Буланы», «Ноч пры дарозе», «Васпаваты чалавек».

3. Адметны тып «былога чалавека» ў аповесці «Лявон Бушмар».

Сімвалічнае значэнне прозвішча героя (ад ням. Busch – кустоўе, лясны гушчар, Mar – паданне, дзіўная гісторыя):

а) паказ у аповесці тагачасных сацыяльна-гістарычных працэсаў;

б) уздзеянне тэорый «жывога чалавека», «зрывання масак» на стыль твора;

в) псіхалагічныя рысы ў аповесці. Элементы ўмоўнасці, мастацкай трафарэтнасці ў распрацоўцы канфліктнай асновы твора.

4. «Дзённікі» К. Чорнага.

5. Літаратурна-крытычныя артыкулы пісьменніка.

6. Роля творчасці К. Чорнага ў працэсе развіцця айчыннага прыгожага пісьменства.

Літаратура

1. Андраюк С. Традыцыі і сучаснасць. Нацыянальная пражайтная традыцыя. Я. Колас і К. Чорны. – Мн.: Навука і тэхніка, 1981. – 256 с.

2. Казека Я. Кузьма Чорны. Старонкі творчасці. – Мн.: Маст. літ., 1980. – 135 с.

3. Корань Л. Цукровы пеўнік: літ.-крытыч. арт. – Мн.: Маст. літ., 1996. – 286 с.

4. Навуменка І.Я. Ранні Кузьма Чорны (1923–1929). – Мн.: Бел. навука, 2000. – 95 с.

5. Нарысы па гісторыі беларуска-рускіх літаратурных сувязей: у 4 кн. / І.С. Шпакоўскі [і інш.]. – Мн.: Навука і тэхніка, 1994. – Кн. 3: 1917–1941 гг. – 399 с.

6. Скрыган Я. Некалькі хвілін чужога шчасця: літ. успаміны, сустрэчы, шляхі. – Мн.: Маст. літ., 1979. – 192 с.

7. Тычына М.А. Кузьма Чорны. Эвалюцыя мастацкага мыслення. – Мн.: Навука і тэхніка, 1973. – 168 с.

8. Чыгрын І.П. Крокі: Проза «Узвышша». – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 144 с.

Тэма 11. Творчасць Міхася Лынькова

1. Асноўныя біяграфічныя звесткі.

2. «Малая проза» М. Лынькова:

а) адлюстраванне падзей грамадзянскай вайны ў апавяданнях «Над Бугам», «Гой», «Маньчжур», «Крот», «Чыгунныя песні» і інш.

Трагізм апавяду ў іх, псіхалагічная напружанасць, гуманістычнасць пафасу. Уплыў арнаменталізму на творчую манеру аўтара. Рамантычныя элементы ў творах;

б) ідэя стваральнай дзейнасці ў апавяданнях «Кларнет», «Андрэй Лятун». Тыповасць галоўных вобразаў. Праявы псіхалагічнай дасканаласці, народнасць гумару, жыццесцвярджальныя ідэі твораў;

в) прадбачанне пісьменнікам негатыўных наступстваў калектывізацыі («Салавей-разбойнік», «Саўка-агіцірнік», «Світка»). Праблема *асоба і ўлада* ў творах;

г) вобраз чалавека сацыяльнага дна ў апавяданнях «Баян», «На вялікай хвалі». Рысы рэалізму і ідэалізаванасць рэчаіснасці, дыдактызм твораў, адметнасці аўтарскай пазіцыі.

3. Аповесць «Апошні зверыядавец». Праблематыка. Ідэйны змест твора. Фактычна дакладная аснова аповесці. Вартасці і недахопы твора.

4. Раман «На чырвоных лядах». Этнаграфічна-бытавы фон твора. Цэнтральны канфлікт рамана, яго маральна-псіхалагічны бок. Аб'ектыўнасць аўтарскіх ацэнак і пэўная змадэляванасць сюжэтных хадоў.

Літаратура

1. Бугаёў Дз.Я. Спавядальнае слова: літ. крытыка, успаміны. – Мн.: Маст. літ., 2001. – 327 с.

2. Бугаёў Дз.Я. Шчодрое сэрца пісьменніка. Проза М. Лынькова даваеннага часу. – Мн.: Дзяржвыд-ва БССР, 1963. – 200 с.

3. Жыдовіч І.К., Казлова В.В. Міхась Лынькоў. – Мн.: Дзяржвыд-ва БССР, 1959. – 89 с.
4. Кенька М.П. Міхась Лынькоў: летапіс жыцця і творчасці. – Мн.: Выд-ва «Універсітэцкае», 1987. – 176 с.
5. Куляшоў Ф. Міхась Лынькоў: нарыс пра жыццё і творчасць. – Мн.: Нар. асвета, 1979. – 191 с.
6. Марціновіч А. «Глядзеў, бачыў вечнасць». Міхась Лынькоў // Беларуская думка. – 1999. – № 10.
7. Шамякіна Т. «Глядзеў, бачыў вечнасць» // Польша. – 1986. – № 8.
8. Шкраба Р. Усімі скарбамі душы // Польша. – 1973. – № 9.

Тэма 12. Творчасць Міхася Зарэцкага

1. Біяграфія пісьменніка.
2. Маральна-этычная скіраванасць «малой прозы» М. Зарэцкага («Цішка Бабыль», «Ракавыя жаронцы», «Максімаліст» і інш.):
 - а) «вяршынная» кампазіцыя твораў, іх драматычная напружанасць, іранічнасць аповеду і навелістычнасць;
 - б) дасканаласць і сэнсавая шматзначнасць мастацкіх дэталей (сюжэтных, апісальных і псіхалагічных);
 - в) сімвалічнасць і слухнасць аўтарскага версіфікавання грамадскай сітуацыі ў краіне. Рамантызацыя падзей і вобразаў у «малой прозе» М. Зарэцкага.
3. Аповесць «Голы звер» як узор псіхалагізаванай сатыры 1920-х гг.:
 - а) уздзеянне тэорый «зрывання масак», «жывога чалавека» на стылявыя асаблівасці твора;
 - б) трагікамічнасць мастацкага свету і аўтарскіх характарыстык персанажаў;
 - в) мастацкія матывы гульні, палявання і ўсёдавання ў творы;
 - г) мастацкія сродкі выкрыцця дэструктыўнай мізантрапічнай філасофіі.
4. Раман «Вязьмо»:
 - а) глыбіня і маштабнасць трагедыі беларускай вёскі пачатку 1930-х гг.;
 - б) яркасць і абагульненасць мастацкіх вобразаў у рамане. Гуманістычная скіраванасць твора.

Літаратура

1. Аўтабіяграфія Міхася Зарэцкага // Польша. – 1962. – № 6.
2. Бугаёў Дз. Праўда і мужнасць таленту: выбранае: кніга пра Васіля Быкава. Артыкулы. Дыялог. – Мн.: Маст. літ., 1995. – 414 с.

3. Майсеенка А.Ф. Творчасць Міхася Зарэцкага: станаўленне таленту. – Мн.: Выш. школа, 1978. – 152 с.
4. Максімовіч В.А. Палоннік мастацкай праўды: Міхась Зарэцкі – навеліст // Роднае слова. – 2001. – № 11.
5. Марціновіч А. «Кіраўнік контррэвалюцыйнай арганізацыі» // Марціновіч А. Дзе ж ты, храм праўды...: літ.-крытыч. арт., эсэ. – Мн.: Маст. літ., 1996. – С. 327–335.
6. Мушыньскі М.І. Нескароны талент: праўдзівая гісторыя жыцця і творчасці М. Зарэцкага. – Мн.: Маст. літ., 1991. – 294 с.
7. Платонаў Р. Чырвоны бунтар // Польша. – 1998. – № 3.
8. Скрыган Я. Некалькі хвілін чужога шчасця: літ. успаміны, сустрэчы, шляхі. – Мн.: Маст. літ., 1979. – 192 с.
9. Хведаровіч М. Незабыўнае. Успаміны. – Мн.: Маст. літ., 1976. – 176 с.

Тэма 13. Творчасць Андрэя Мрыя

1. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.
2. Тэматычная шырыня ранніх апавяданняў А. Мрыя «На кірмашы», «Цар Максіміліян» у вёсцы», «Разбудзілі», «Прафесар акультных навук».

Публіцыстычныя элементы, тыповасць вобразаў, анекдатызм мастацкіх фабул.
3. Сказавая форма ў «малой прозе» А. Мрыя («Камандзір», «Гармонія ў ружовым», «Няпросты чалавек», «Рабін»):
 - а) ідэя ператварэння *маленькага чалавека ў носьбіта новай грамадскай маралі*;
 - б) трагікамічныя элементы ў сказах пісьменніка, іх маральна-філасофская, духоўная накіраванасць;
 - в) трапінасць выкарыстання камічных матываў *змены масак і прыкідвання ў апавяданнях*. Гуманістычная канцэпцыя аўтара.
4. Сатырычны раман-памфлет «Запіскі Самсона Самасуя»:
 - а) творчая гісторыя «Запісак...». Арыгінальнасць жанравай формы;
 - б) усеахопны характар праблематыкі рамана;
 - в) мастацкі свет твора, яго трагікамічнасць, рысы антыўтопіі;
 - г) Самсон Самасуй – вобраз-тып, жахлівасць яго дэструктыўнай дзейнасці;
 - д) універсальнасць мастацкага смеху ў рамане, гратэскава-алегарычная сутнасць яго персанажаў;
 - е) стылявая поліфанічнасць камічных сродкаў: іронія, самаіронія, парадзіраванне, карыкатура, парадокс, шарж і інш. Уплыў

бурлескна-травесцыйных прыёмаў. Месца «Запісак...» у кантэксце сусветнай мастацкай смежавой традыцыі.

Літаратура

1. Васючэнка П. Рэпрэсаваны смех: роздум над лёсам і творчасцю беларускага савецкага празаіка А. Мрыя // Бел. літ. і мова ў школе. – 1989. – № 3.
2. Вяртання маўклівай споведзь: постаці творцаў беларускай гісторыі ў кантэксце часу. – Мн.: Выш. шк., 1994. – 318 с.
3. Грахоўскі С. Два лёсы – дзве трагедыі // Маладосць. – 1988. – № 1.
4. Грахоўскі С. Праўдзівыя дакументы жыцця // Полымя. – 1988. – № 1.
5. Драздова З.У. Творчасць А. Мрыя і Л. Калюгі: стылявыя асаблівасці. – Мн.: Бел. навука, 1997. – 143 с.
6. Казлоў А. Станаўленне сатырычнага рамана ў беларускай літаратуры (А. Мрый «Запіскі Самсона Самасуя») // Маладосць. – 2000. – № 11.
7. Марціновіч А. Каб не парывалася сувязь часоў. Творчасць А. Гаруна, А. Мрыя, Л. Калюгі // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1989. – № 9. – С. 38–43.
8. Падстаўленка В. «Ісціна ў каляровай вокладцы»: жанр сказа ў беларускай сатырычнай прозе 20–30-х гадоў XX ст. // Маладосць. – 2004. – № 9.
9. Чыгрын І.П. Крокі: проза «Узвышша». – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 144 с.

Тэма 14. Творчасць Лукаша Калюгі

1. Асноўныя факты біяграфіі і творчасці празаіка.
2. Рэалістычны паказ вясковага жыцця ў ранніх апавяданнях Л. Калюгі («Вясна», «Як Баркаўцы Міхалюку даліся ў знакі», «Краўцы і чаляднікі»).
3. Сказы Л. Калюгі «Лук’ян – капераціўскі сабака», «Трахім з Пагулянкі», «Трахім – штучны чалавек», «Іллюк – даследчык», «Тахвілін швагер» і інш.:
 - а) праблема даследавання народнай ментальнасці і захавання гістарычнай памяці ў апавяданнях пісьменніка;
 - б) вобраз дзівака, яго нацыянальная унікальнасць і тыпалагічная суаднесенасць з вобразнымі адпаведнікамі ў сусветнай літаратуры (К. Гашак, В. Шукшын);
 - в) вобразна-кампазіцыйная дасканаласць сказаў Л. Калюгі. Самабытнасць моўнай арганізацыі апавяданняў.

4. Навелістыка Л. Калюгі («Цеснаватая куртачка», «Вам знаёмае»):

а) сацыяльна-бытавы фон апавяданняў. Метафарычнасць мастацкай дэталі;

б) псіхалагічная матываванасць паводзін герояў, лірызм твораў. Элегізм аўтарскага апаведу.

Літаратура

1. Алейнік Л.В. Творчая індывідуальнасць Лукаша Калюгі: праблема стылю: аўтарэф. дыс. ... канд. філалаг. навук. – Мн., 2002. – 20 с.

2. Драздова З.У. Творчасць А. Мрыя і Л. Калюгі: стылявыя асаблівасці. – Мн.: Бел. навука, 1997. – 143 с.

3. Маракоў Л. Новае пра Лукаша Калюгу. Дакументы, успаміны, каментарыі // Роднае слова. – 1999. – № 9.

4. Марціновіч А. Каб не парывалася сувязь часоў. Творчасць А. Гаруна, А. Мрыя, Л. Калюгі // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1989. – № 9.

5. Падстаўленка В. Каб захаваць сябе... Сказы Лукаша Калюгі // ЛіМ. – 2002. – 16 жн. – С. 14.

6. Скрыган Я. Некалькі хвілін чужога шчасця: літ. успаміны, сустрэчы, шляхі. – Мн.: Маст. літ., 1979. – 192 с.

7. Чаеўская М. Традыцыя як форма сацыякультурнай дэтэрмінацыі ў апавяданнях Лукаша Калюгі // Роднае слова. – 1997. – № 9.

8. Чыгрын І.П. Крокі: проза «Узвышша». – Мн.: Навука і тэхніка, 1989. – 144 с.

9. Янкоўскі Ф. Чытаючы Кастуся Вашыну // Янкоўскі Ф. І за гарою пакланюся: апавяданні, абразкі, нарысы. – Мн.: Маст. літ., 1982. – С. 125–138.

Тэма 15. Творчасць Міхася Чарота

1. Біяграфія пісьменніка.

2. Лірыка М. Чарот:

а) нацыянальна-патрыятычны змест ранніх вершаў М. Чарота («Чужына», «Пад крыжам», «Звон», «Песня беларуса» і інш.);

б) матыў завірухі, буралому ў лірыцы паэта. Яго грамадска-філасофскі сэнс («Завіруха», «А я іду», «Вокліч мой», «Гром», «Вечная бура», «Буралом», «Заціхне бура»);

в) вершы-элегіі «З сучасных настояў», «На шляху Адраджэння», «Невядомая». Іх лірычная аснова, палемічнасць аўтарскіх высноў;

г) вобраз паэта ў вершах «Бунтар», «Я пясняр лясоў, балота», «Я малады», «Мілы сэрцу». Трагічная постаць творцы ў вершах «Жывыя акорды», «Песня» і інш.;

д) народныя матывы і вобразы ў лірыцы М. Чарота («Развітанне», «Каб я быў», «Заспявай быллём, мяжа», «Русалка»);

е) вершы-звароты М. Чарота «Кавалю», «Аратаму», «Маладому паэту» і інш.

3. Алегарычная карціна нацыянальнай гісторыі ў паэме «Босыя на вогнішчы».

Сімвалічнае значэнне вобразаў «босых». Сутнасць мастацкага канфлікту. Ідэя помсты, разбуральнасці ў творы.

4. Апавяданні М. Чарота:

а) маральна-духоўны характар праблематыкі ў апавяданнях «Бацюшка», «Кірмаш». Драматычнасць твораў, іх трагікамічныя рысы;

б) сатырычныя навелы «Дзіўная заява», «Чалавек, які не радзіўся».

Анекдатызм твораў. Шматаспектнасць праблематыкі: паказ мізэрнасці чалавечых канфліктаў, крытыка амаральнасці, выкрыццё неадукаванасці чыноўнікаў. «Сцэнічны» ўхіл аўтарскага стылю.

Літаратура

1. Гарэцкі М. Развагі і думкі // Гарэцкі М. Творы: Дзве душы: аповесць. Апавяданні. «Жартаўлівы Пісарэвіч»: п'еса. Літ. крытыка і публіцыстыка. Лісты. – Мн.: Маст. літ., 1990. – С. 179–198.

2. Гніламёдаў У. Лёс Міхася Чарота // ЛіМ. – № 45. – 1996. – 8 ліст.

3. Кабаковіч А. Ідэйна-стылявыя пошукі беларускай паэзіі 1920-х гадоў. – Мн.: Навука і тэхніка. – 236 с.

4. Навумовіч У. Шляхамі арлянт: проза «Маладняка». – Мн.: Навука і тэхніка, 1984. – 275 с.

5. Сабалеўскі А. Беларуская савецкая драма: кн. першая. – Мн.: Дзяржвыд БССР, 1969. – 322 с.

6. Хведаровіч М. Памятныя сустрэчы. – Мн.: Навука і тэхніка, 1977. – 237 с.

7. Чыгрын І.П. Проза «Маладняка». – Мн.: Навука і тэхніка, 1985. – 312 с.

8. Ярош М.Р. Міхась Чарот: нарыс жыцця і творчасці. – Мн.: Выд-ва АН БССР, 1963. – 116 с.

Тэма 16. Творчасць Уладзіміра Дубоўкі

1. Жыццёвы і творчы шлях пісьменніка.
2. Лірыка У. Дубоўкі:
 - а) патрыятычныя матывы ў вершах. Сімвалізм паэзіі У. Дубоўкі, яе аўтабіяграфічнасць;
 - б) апеляцыя да біблейскай метаобразнасці ў лірыцы паэта («Нікне ўсё ў нейкай шэрай мгле», «О, Беларусь, мая шыпшына», «Часіна ды з сокам рабіны» і інш.);
 - в) матывы захаплення сапраўднай прыгажосцю і прадчування трагічнай эпохі ў паэзіі У. Дубоўкі 1920-х гадоў;
 - г) мастацкая дасканаласць вершаў, іх рытмічная разнастайнасць, метафарызацыя аўтарскага мыслення.
3. Эксперыментальнасць паэм «Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуйце будучыні аванпосты!»:
 - а) умоўнасць мастацкага свету вершаванай трылогіі. Праявы драмы, лірыкі і эпасу ў ёй. Кампазіцыйная адметнасць паэм;
 - б) вечнае і часовае ў праблематыцы твораў. Філасофскае асэнсаванне гістарычнага лёсу беларусаў і лёсу нацыянальнага мастацтва;
 - в) роля антаганістычных вобразаў Лірыка і Матэматыка, Кандуктара і Пасажыра ў паэмах.
4. Традыцыйнае і новае ў стылі вершаваных цыклаў «Чакае ля берагу човен мяне», «Пасля вандравання», «Палеская рапсодыя», «Светлыя ўспаміны», «Дактылічныя рытмы».

Літаратура

1. Арочка М. Абаронца праўды і красы: адзін дзень з У. Дубоўкам // Беларуская мова і літаратура ў школе. – 1990. – № 7.
2. Багдановіч І. «На дзіды сэрца накалю...»: У. Дубоўка: партрэт паэта ў рэтраспектыве // Полымя. – 2000. – № 4.
3. Бугаёў Дз. Трагедыя паэта // Крыніца. – 1997. – № 8.
4. Бугаёў Дз. Уладзімір Дубоўка. Крытыка-біяграфічны нарыс. – Мн.: Беларусь, 1965. – 215 с.
5. Дубоўка У. Творы. Матэрыялы аб творчасці // Крыніца. – 1997. – № 8.
6. Максімовіч В. Узвышэнская мадэль свету (на прыкладзе паэм У. Дубоўкі) // Роднае слова. – 1992. – № 7–8.
7. Марціновіч А. Пялёстак за пялёсткам. Творчы партрэт У. Дубоўкі // Марціновіч А. Святло чароўнага ліхтарыка: выбр. старонкі гісторыі беларускай дзіцячай літаратуры. – Мн.: Нар. асвета, 1998. – С. 3–17.
8. Міхнюк У. Вязень сумлення // Полымя. – 1996. – № 2.

ТЭСТАВЫЯ ЗАДАННІ

Максім Багдановіч

1. Дзе і калі нарадзіўся М. Багдановіч:

- а) 3 ліпеня 1876 г. у в. Пешчына;
- б) 7 ліпеня 1882 г. у ф. Вязінка;
- в) 9 снежня 1891 г. у Мінску;
- г) 11 лістапада 1887 г. у Мінску.

2. У якой сям'і нарадзіўся М. Багдановіч:

- а) у шляхецкай;
- б) сялянскай;
- в) у сям'і фалькларыста, этнографа;
- г) у сям'і парабка;
- д) у сям'і ўпраўляючага маёнткам.

3. У якіх навучальных установах атрымліваў адукацыю Багдановіч:

- а) Ніжагародская гімназія;
- б) Віленская гімназія;
- в) Дзямідаўскі юрыдычны ліцэй;
- г) Яраслаўская гімназія;
- д) Пецябургскі ўніверсітэт.

4. Назавіце першы друкаваны твор пісьменніка:

- а) верш «Лета»;
- б) верш «Маці-Беларусі»;
- в) апавяданне «Суд»;
- г) апавяданне «Музыка»;
- д) апавяданне «Нарадзіны».

5. Як называўся паэтычны зборнік М. Багдановіча:

- а) «Скрыпка беларуская»;
- б) «Бярозка»;
- в) «Матчын дар»;
- г) «Курганная кветка»;
- д) «Вянок».

6. У якім годзе быў выдадзены зборнік паэта:

- а) 1913;
- б) 1906;

- в) 1910;
- г) 1914;
- д) 1918.

7. З якіх частак складаецца паэтычны зборнік Багдановіча:

- а) «Малюнкі і спевы»;
- б) «На чужыне»;
- в) «Места»;
- г) «Мадонны»;
- д) «Каханне і смерць».

8. Назавіце перыяд жыцця М. Багдановіча, у які адбывалася фарміраванне паэта ў нацыяльна свядомага аўтара:

- а) Ніжагародскі;
- б) Яраслаўскі;
- в) Крымскі;
- г) Мінскі;
- д) Гародзенскі.

9. Хто з дзеячаў беларускага адраджэння пач. XX ст. падтрымаў першыя творчыя спробы маладога паэта:

- а) Я. Колас;
- б) Я. Купала;
- в) А. Навіна;
- г) В. Ластоўскі;
- д) С. Палуян.

10. У якіх вершах з паэтычнай кнігі Багдановіча раскрываецца тэма Радзімы:

- а) «Краю мой родны! Як выкляты Богам...»;
- б) «Зімой»;
- в) «Змяіны цар»;
- г) «Кінь вечны плач свой...»;
- д) «Зразаюць галіны таполі...».

11. У чым праявіўся навацыйны характар паэтычнага зборніка:

- а) дамінаванне лірычнага пачатку;
- б) выяўленне асабістага, інтымнага ў творах;
- в) класічны прынцып пабудовы кнігі;
- г) урбаністычная тэматыка;
- д) адкрыццё грамадзянскай тэматыкі.

12. Як называўся цыкл «гарадскіх» вершаў, прысвечаны Вільні:

- а) «Малюнкі і спевы»;
- б) «На чужыне»;
- в) «Места»;
- г) «Мадонны»;
- д) «Каханне і смерць».

13. Каму адрасаваны верш «Раманс» («Зорка Венера...»):

- а) знаёмай паэта Кіціцынай;
- б) незнаёмцы;
- в) Аляксандры Валожынай;
- г) Ганне Какуевай;
- д) Клаве.

14. Якія паэмы напісаны Багдановічам:

- а) «Мушка-зеянушка...»;
- б) «Хвядос – Чырвоны нос»;
- в) «Люцыян Таполя»;
- г) «Максім і Магдалена»;
- д) «Явар і каліна».

15. У якой паэме аўтара адлюстравана тэма трагічнага кахання і сацыяльнай няроўнасці:

- а) «Мушка-зеянушка...»;
- б) «Хвядос – Чырвоны нос»;
- в) «Люцыян Таполя»;
- г) «Максім і Магдалена»;
- д) «Явар і каліна».

16. У аснове якой паэмы М. Багдановіча ляжыць апакрыфічная легенда:

- а) «Мушка-зеянушка...»;
- б) «Хвядос – Чырвоны нос»;
- в) «Люцыян Таполя»;
- г) «Максім і Магдалена»;
- д) «Страцім-лебедзь».

17. Творчую працу над якой кнігай не паспеў завяршыць паэт:

- а) «Вянок»;
- б) «Матчын дар»;
- в) «Лемантар»;

- г) «Першае чытанне для дзетак беларусаў»;
- д) пераклад апавядання У. Гаршына «Сігнал».

18. Вершы якіх замежных класікаў перакладаў Багдановіч:

- а) Гейне;
- б) Гамер;
- в) Авідзій;
- г) Ф. Шылер;
- д) П. Верлен.

19. Якія артыкулы належаць пяру М. Багдановіча:

- а) «Глыбы і слаі»;
- б) «Шануйце роднае слова»;
- в) «Новый период в истории белорусской литературы»;
- г) «Белорусское возрождение»;
- д) «За тры гады».

20. Якія апавяданні з'яўляюцца прыкладамі філасофскай прозы М. Багдановіча:

- а) «Музыка»;
- б) «Апавяданне аб іконніку і залатару...»;
- в) «Шаман»;
- г) «Апокрыф»;
- д) «Марына».

Алаіза Пашкевіч (Цётка)

1. Назавіце дату і месца нараджэння пісьменніцы:

- а) 3 ліпеня 1876 г. у в. Пешчына;
- б) 7 ліпеня 1882 г. у ф. Вязынка;
- в) 9 снежня 1891 г. у Мінску;
- г) 11 лістапада 1887 г. у Мінску.

2. Дзе набывала адукацыю А. Пашкевіч:

- а) у Віленскай гімназіі;
- б) на курсах выхавальніц і кіраўніц фізічнай адукацыі П.Ф. Лесгафта;
- в) на філасофскім факультэце Ягелонскага універсітэта;
- г) на філасофскім факультэце Львоўскага універсітэта;
- д) у Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі.

3. А. Пашкевіч як грамадскі дзеяч уваходзіла ў склад:

- а) сяброў Беларускай рэвалюцыйнай грамады;
- б) гурткоўцаў «Круга беларускай народнай прасветы»;
- в) рэвалюцыйнай маладзёжнай арганізацыі;

- г) «Беларускага таварыства дапамогі ахвярам вайны»;
- д) Партыі сацыял-дэмакратаў Літвы.

4. Якімі псеўданімамі карысталася А. Пашкевіч:

- а) Жывіца;
- б) Сумны;
- в) Крапіўка;
- г) Гаўрыла з Полацка;
- д) Мацей Крапіўка.

5. Назавіце першыя друкаваныя вершы А. Пашкевіч:

- а) «Лета»;
- б) «Восень»;
- в) «Зімою»;
- г) «Вясна»;
- д) «Музыкант беларускі».

6. Якія паэтычныя кнігі выдала А. Пашкевіч:

- а) «Дудка беларуская»;
- б) «Смык беларускі»;
- в) «Скрыпка беларуская»;
- г) «Жалейка»;
- д) «Хрэст на свабоду».

7. Якія кнігі для дзяцей і моладзі былі падрыхтаваны Цёткай:

- а) «Першае чытанне для дзетак беларусаў»;
- б) «Другое чытанне для дзяцей беларусаў»;
- в) часопіс «Лучынка»;
- г) «Беларускі лемантар»;
- д) «Калядная пісанка».

8. Да якой жанрава-тэматычнай групы належаць вершы «Хрэст на свабоду», «Пад штандарам», «Мора»:

- а) ліра-эпічныя творы сацыяльна-побытавага зместу;
- б) лірыка-філасофскія вершы;
- в) філасофскія вершы элегічнага характару;
- г) паэтычныя пейзажныя замалёўкі;
- д) вершы рэвалюцыйна-агітацыйнай накіраванасці.

9. На фарміраванне ідэйна-светапоглядных арыенціраў і стылю пісьменніцы паўплывалі:

- а) У. Сыракомля;
- б) А. Фет;
- в) М. Някрасаў;

- г) Ф. Багушэвіч;
- д) А. Міцкевіч.

10. Дзе і калі выйшлі паэтычныя кнігі Цёткі:

- а) у 1913 г. у Вільні;
- б) у 1914 г. у Вільні;
- в) у 1908 г. у Пецярбурзе;
- г) у 1910 г. у Пецярбурзе;
- д) у 1906 г. у Львове.

11. Ідэя стваральнай працы вызначае сутнасць верша:

- а) «Вам, суседзі»;
- б) «Наш палетак»;
- в) «Мае думкі»;
- г) «У дарогу»;
- д) «Вера беларуса».

12. У вершаванай мове Цётка дасягнула выключнай мастацкай дасканаласці дзякуючы ўжыванню:

- а) паўтораў;
- б) памяншальна-ласкавых форм слоў;
- в) градацыі;
- г) вобразнай сімвалічнасці;
- д) метафарычным параўнанням.

13. Дзе ўпершыню было надрукавана шырокавядомае апавяданне «Прысяга над крывавымі разорамі»:

- а) у першым нумары газеты «Наша доля»;
- б) у першым нумары газеты «Наша ніва»;
- в) у першым нумары часопіса «Лучынка»;
- г) у першым нумары часопіса «Саха»;
- д) у «Першым чытанні для дзетак беларусаў».

14. Для якіх апавяданняў Цёткі характэрны экзістэнцыяльныя матывы асуджанасці чалавека, прадвызначанасці яго лёсу:

- а) «Міхаська»;
- б) «Лішняя»;
- в) «Асеннія лісты»;
- г) «Зялёнка»;
- д) «Навагодні ліст».

15. Якія стылявыя элементы вызначаюць спецыфіку большасці вышэйназваных праявічых прыкладаў:

- а) сацыяльна-бытавы каларыт;
- б) псіхалагізм;
- в) містычнасць;
- г) трагічнасць апаведу;
- д) сімвалізм.

16. Назавіце публіцыстычныя творы А. Пашкевіч:

- а) «Як нам вучыцца»;
- б) «Одгукі»;
- в) «За тры гады»;
- г) «Шануйце роднае слова»;
- д) «Наша народная беларуская песня».

17. Якія праблемы аналізуюцца ў публіцыстыцы А. Пашкевіч:

- а) асветніцтва;
- б) маральнае выхаванне;
- в) эканамічная нестабільнасць у краіне;
- г) папулярызацыя традыцый народнай культуры;
- д) вывучэнне беларускай гісторыі.

18. Якія творы Цёткі адрасаваны дзіцячай аўдыторыі:

- а) «Перад Новым годам»;
- б) «Лес»;
- в) «Мой сад»;
- г) «Сірацінка»;
- д) «Лучынка».

19. Якія прычыны выклікалі працяглы перыяд эміграцыі ў жыцці Цёткі:

- а) грамадская дзейнасць пісьменніцы;
- б) запрашэнне знаёмых;
- в) прага новых уражанняў і творчых знаходак;
- г) сямейныя абставіны;
- д) даследаванне замежнай культуры.

Алесь Гарун

1. Назавіце сапраўднае імя пісьменніка:

- а) Яўген Іванавіч Скурко;
- б) Міхась Яўхімавіч Касянкоў;

- в) Аляксандр Уладзіміравіч Прушынскі;
- г) Антон Янавіч Лявіцкі;
- д) Мікалай Карлавіч Раманоўскі.

2. Якімі псеўданімамі карыстаўся аўтар:

- а) А. Сумны;
- б) М. Кніжнік;
- в) І. Жывіца;
- г) Т. Пушча;
- д) А. Чамярыца.

3. Дзе і калі нарадзіўся будучы пісьменнік:

- а) 9 снежня 1891 г. у Мінску;
- б) 5 сакавіка 1896 г. у в. Нізок на Уздзеншчыне;
- в) 25 чэрвеня 1868 г. у м. Добасня на Рагачоўшчыне;
- г) 11 сакавіка 1887 г. у Мінску;
- д) 18 лютага 1893 г. у в. Малая Багацькаўка на Магілёўшчыне.

4. Дзякуючы спрактыкаванасці ў гэтай прафесіі 15-гадовы Алесь Гарун пачаў зарабляць на жыццё. Назавіце яе:

- а) аптэкарства;
- б) кухарскі занятак;
- в) сталярства;
- г) настаўніцтва;
- д) стаматалогія.

5. Якую назву меў паэтычны зборнік пісьменніка:

- а) «Жывыя казкі»;
- б) «Першы снег»;
- в) «Песні-жальбы»;
- г) «Шляхам жыцця»;
- д) «Матчын дар».

6. З якіх раздзелаў складаўся паэтычны зборнік А. Гаруна:

- а) «Малюнкі і спевы»;
- б) «Думы»;
- в) «Роднаму краю»;
- г) «На чужыне»;
- д) «Праявы роднага».

7. Паводле А. Лойкі, у чым наватарства зборніка Гаруна:

- а) у навізне тэматыкі;
- б) у адкрытым рэвалюцыйным пафасе твораў;

- в) ва ўвядзенні ў паэзію урбаністычных малюнкаў і настрояў;
- г) у насычанасці лірыкі філасофскімі развагамі;
- д) у сінтэзе біблейскай сімволікі і беларускай фальклорнасці.

8. Адзначце прыклады філасофскай лірыкі Гаруна:

- а) «Шчаслівы той»;
- б) «Жыццё»;
- в) «Як ліст вярбінкі маладой»;
- г) «Одгукі»;
- д) «Навука».

9. Якімі прыкладамі прадстаўлена лірыка кахання Гаруна:

- а) «Варажба»;
- б) «Асенні спеў»;
- в) «Мяцеліца»;
- г) «Завіруха»;
- д) «Разваж, гаю зялёненькі».

10. У якіх жанравых формах былі напісаны вершы паэта:

- а) рэвалюцыйная прамова-заклік;
- б) балада;
- в) вершаванае апавяданне;
- г) эпітафія;
- д) фельетон.

11. Паводле аўтарскага азначэння, апавяданне «Першы снег» з’яўляецца:

- а) казкай;
- б) прыпавесцю;
- в) памфлетам;
- г) пасланнем;
- д) легендай.

12. Ідэйны змест апавядання «Першы снег» вызначаюць:

- а) утапічныя думкі аўтара;
- б) лірычныя настроі аўтара;
- в) пастаральныя матывы;
- г) філасофскія развагі пісьменніка;
- д) адраджэнскія ідэалы аўтара.

13. У якіх апавяданнях А. Гаруна раскрываецца тэма няволі:

- а) «Свята»;
- б) «Маладое»;
- в) «Першы снег»;

- г) «Пан Шабуневіч»;
- д) «Чалавек без крыві».

14. У якім апавяданні А. Гаруна аб'ектыўна пададзена грамадская сітуацыя на Бацькаўшчыне ў пачатку XX ст. і распрацаваны тыповы вобраз свядомага беларуса:

- а) «Свята»;
- б) «Маладое»;
- в) «Першы снег»;
- г) «Пан Шабуневіч»;
- д) «Чалавек без крыві».

15. Па жанравай форме апавяданне «П'ера і Каламбіна» з'яўляецца:

- а) прытчай;
- б) трыпціхам;
- в) імпрэсіяй;
- г) абразком;
- д) навелай.

16. Асноўныя калізії і сэнсавыя акцэнтны ў апавяданні «П'ера і Каламбіна» звязаны:

- а) са шчырымі чалавечымі пачуццямі і нешчаслівым каханнем;
- б) з сацыяльнымі перашкодамі да шчасця герояў;
- в) з несупадзеннем светапоглядных пазіцый персанажаў;
- г) з класавымі разыходжаннем ў поглядах герояў;
- д) з выяўленнем персанажаў твора ўяўнага патрыятызму.

17. Цэнтральныя вобразныя мадэлі з апавядання «П'ера і Каламбіна» паходзяць з:

- а) батлейкі;
- б) беларускай народнай песні;
- в) камедыі масак;
- г) тэатра абсурду;
- д) казкі А. Талстога «Залаты ключык».

Якуб Колас

1. Назавіце сапраўднае імя Я. Коласа:

- а) Іван Дамінікавіч Луцэвіч;
- б) Аляксандр Уладзіміравіч Прушынскі;
- в) Яўген Іванавіч Скурко;

- г) Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч;
- д) Іван Міхайлавіч Фёдараў.

2. Назавіце газету, у якой быў змешчаны першы верш класіка:

- а) «Наша доля»;
- б) «Наша ніва»;
- в) «Северо-Западный край»;
- г) «Звязда»;
- д) «Савецкая Беларусь».

3. Творчасць якіх рускіх паэтаў паўплывала на мастацкае светабачанне Коласа:

- а) А.В. Кальцова;
- б) М.А. Някрасава;
- в) М.А. Лермантава;
- г) А.С. Пушкіна;
- д) І.А. Крылова.

4. Укажыце рэвалюцыйна-сатырычныя вершы Я. Коласа:

- а) «Асадзі назад»;
- б) «Кепска будзе»;
- в) «Наш родны край»;
- г) «Канстытуцыя»;
- д) «Кірыла».

5. Якія з пералічаных твораў адносяцца да вершаў-заклікаў:

- а) «Чыгунка»;
- б) «Ворагам»;
- в) «Кіньце смутак»;
- г) «Не бядуй»;
- д) «Наша возьме!»

6. Адзначце вершы паэта, прысвечаныя тэме мастака і мастацтва:

- а) «Канстытуцыя»;
- б) «Пясняр»;
- в) «Жытні колас»;
- г) «Мужык»;
- д) «Ноч перад навальніцай».

7. Назавіце вершы «турэмнага цыкла» Я. Коласа:

- а) «Песні вясны»;
- б) «З боку ад жыцця»;

- в) «Пахаванне»;
- г) «Катаржнік»;
- д) «Турэмная камера».

8. Адзначце вершы беларускага класіка, у якіх ухваляецца праца селяніна:

- а) «Зімою»;
- б) «Маці-зямелька»;
- в) «Я – мужык»;
- г) «На полі вясною»;
- д) «Мужычая ніва».

9. Якія вершы з'яўляюцца прыкладамі пейзажнай лірыкі Коласа:

- а) «Пад шум ветру»;
- б) «Вясна»;
- в) «Мужычае жыццё»;
- г) «Хмаркі»;
- д) «Пятрусь-касец».

10. Адзначце зборнікі паэзіі Я. Коласа:

- а) «Голас зямлі»;
- б) «Песні-жальбы»;
- в) «Водгулле»;
- г) «Адпомсцім»;
- д) «На рэчцы зімой».

11. Адзначце паэмы Я. Коласа:

- а) «Рыбакова хата»;
- б) «Суд у лесе»;
- в) «Новая зямля»;
- г) «Адплата»;
- д) «Сымон-музыка».

12. Назавіце аповесці беларускага класіка:

- а) «Лабірынты»;
- б) «На прасторах жыцця»;
- в) «Балота»;
- г) «Дрыгва»;
- д) «Адшчапенец».

13. З якіх частак складаецца трылогія «На ростанях»:

- а) «У глыбі Палесся»;
- б) «Вялікае скрыжаванне»;
- в) «Украдзенае маленства»;
- г) «У палескай глушы»;
- д) «На ростанях».

14. Я. Колас-драматург вядомы творамі:

- а) «Бацькаўшчына»;
- б) «Вайна вайне»;
- в) «У пушчах Палесся»;
- г) «Па дарозе жыцця»;
- д) «Канец дружбы».

15. Я. Коласам былі выдадзены падручнікі:

- а) «Першае чытанне для дзетак беларусаў»;
- б) «Другое чытанне для дзяцей беларусаў»;
- в) «Беларускі лемантар»;
- г) «Методыка роднае мовы»;
- д) «Гісторыя беларускае літаратуры».

16. Зборнік «Казкі жыцця» з'яўляецца прыкладам:

- а) сатырычнай прозы;
- б) лірычнай прозы;
- в) аўтабіяграфічнай прозы;
- г) філасофскай прозы;
- д) алегарычнай прозы.

17. Асновай для якіх твораў Коласа паслужыў аўтабіяграфічны матэрыял:

- а) «Сымон-музыка»;
- б) «Новая зямля»;
- в) «На ростанях»;
- г) «На прасторах жыцця»;
- д) «На рэчцы зімой».

18. Галоўныя героі якіх твораў Я. Коласа маюць прататыпаў:

- а) «Адшчапенец»;
- б) «Новая зямля»;
- в) «На ростанях»;
- г) «На прасторах жыцця»;
- д) «Дрыгва».

19. У якіх зборніках беларускага класіка прадстаўлена яго паэзія перыяду Вялікай Айчыннай вайны:

- а) «Голас зямлі»;
- б) «Песні-жальбы»;
- в) «Водгулле»;
- г) «Адпомсцім»;
- д) «На рэчцы зімой».

20. У якіх сатырычных вершах Я. Коласа выкрываецца сапраўднае аблічча фашысцкіх захопнікаў:

- а) «У цяжкую часіну»;
- б) «Голас зямлі»;
- в) «Фашысцкім бандытам»;
- г) «Байцам Чырвонай Арміі»;
- д) «Нямецкі бінокль».

Абагульняючы тэст

1. Якія ніжэйпералічаныя творы прысвечаны падзеям калектывізацыі:

- а) «Золата» Ядвігіна Ш.;
- б) «Вязьмо» М. Зарэцкага;
- в) «Сокі цаліны» Ц. Гартнага;
- г) «Мядзведзічы» К. Крапівы;
- д) «Спалох на загонах» П. Галавача.

2. Якія п'есы 1930-х гадоў былі напісаны на матывах праявітых твораў тых жа аўтараў:

- а) «Салавей» З. Бядулі;
- б) «Мілы чалавек» К. Крапівы;
- в) «Бацькаўшчына» К. Чорнага;
- г) «У пушчах Палесся» Я. Коласа;
- д) «Сымон Карызна» М. Зарэцкага.

3. Якія стылёва-выяўленчыя рысы ўласцівы беларускай лірыцы ваенных гадоў:

- а) сатырычнасць;
- б) драматызацыя;
- в) сувязь з фальклорам;
- г) пашырэнне гістарычных мастацкіх традыцый;
- д) фантастычнасць.

4. Пералічыце асноўныя жанравыя разнавіднасці лірыкі ваеннага перыяду:

- а) верш-заклік;
- б) песня;
- в) элегія;
- г) балада;
- д) сюжэтны верш гераічнага характару.

5. Адзначце беларускія раманы аб Вялікай Айчыннай вайне:

- а) «Мінскі напрамак» І. Мележа;
- б) «Віленскія камунары» М. Гарэцкага;
- в) «Векапомныя дні» М. Лынькова;
- г) «Бераг» Ю. Бондарава;
- д) «Глыбокая плынь» І. Шамякіна.

6. Адзначце франтавыя газеты і часопісы:

- а) «Голос»;
- б) «Раздавім фашысцкую гадзіну»;
- в) «Полымя»;
- г) «Нёман»;
- д) «Савецкая Беларусь».

7. Якія з пералічаных паэм напісаны ў форме дзённіка:

- а) «Суд у лесе» Я. Коласа;
- б) «Янук Сяліба» М. Танка;
- в) «Беларусь» П. Броўкі;
- г) «Сцяг брыгады» А. Куляшова;
- д) «Адплата» Я. Коласа.

8. Творчасць якіх рэпрэсаваных пісьменнікаў пачынае вяртацца ў пасляваенны перыяд:

- а) Я. Коласа;
- б) П. Галавача;
- в) М. Гарэцкага;
- г) А. Кучара;
- д) В. Ластоўскага.

9. Адзначце галоўныя прынцыпы мастацкага метаду «сацыялістычнага рэалізму»:

- а) пераважнае апісанне пачуццёва-эмацыйнай сферы персанажаў;
- б) тэорыя бесканфліктнасці;
- в) класавасць;
- г) глабальны, агульначалавечы характар праблематыкі твораў;
- д) партыйнасць.

10. У якіх творах раскрываецца тэма «дзеці і вайна»:

- а) «Пошукі будучыні» К. Чорнага;
- б) «ТВТ» Я. Маўра;
- в) «Летапісцы» З. Бядулі;
- г) «Маленькая жанчына» К. Чорнага;
- д) «Васількі» М. Лынькова.

АДКАЗЫ НА ТЭСТЫ

Максім Багдановіч

1.В. 2.В. 3.А, В, Г. 4.Г. 5.Д. 6.А. 7.А, Г, Д. 8.А. 9.Б, Д. 10.А, Г, Д. 11.А, Б, В, Г. 12.В. 13.Г. 14.А, Г. 15.Г. 16.Д. 17.В. 18.А, В, Г, Д. 19.А, В, Г, Д. 20.Б, В, Г.

Алаіза Пашкевіч (Цётка)

1.А. 2.А, Б, В, Г. 3.А, Б, В, Г. 4.В, Г, Д. 5.А, Б. 6.В, Д. 7.А, В. 8.Д. 9.А, Г. 10.Д. 11.Б. 12.А, Б, В, Г, Д. 13.А. 14.А, Б, В, Г. 15.Б, Г, Д. 16.А, Г, Д. 17.А, Б, Г. 18.Б, В, Г, Д. 19.А.

Алесь Гарун

1.В. 2.А, Б. 3.Г. 4.В. 5.Д. 6.В, Г, Д. 7.А, Б, В, Г, Д. 8.А, Б, В, Д. 9.Б, В, Д. 10.Б, Г, Д. 11.Д. 12.Г, Д. 13.А, Б, Д. 14.Г. 15.Б. 16. А. 17.В.

Якуб Колас

1.Г. 2.А. 3.А, Б, В. 4.А, Г. 5.Б, В, Г, Д. 6.Б, В. 7.Б, Г, Д. 8.Б, Г, Д. 9.А, Б, Г. 10.А, Б, В, Г, Д. 11.А, Б, В, Г, Д. 12.Б, Г, Д. 13.А, Г, Д. 14.Б, В, Г. 15.Б, Г. 16.Г, Д. 17.Б, В. 18.Б, В, Д. 19.А, Г. 20.В, Д.

Абагульняючы тэст

1.Б, Г, Д. 2.В, Г, Д. 3.А, Б, В, Г. 4.А, Б, Г, Д. 5.А, В, Д. 6.Б, Д. 7.Г. 8.Б, В, Д. 9.Б, В, Д. 10.А, Г, Д.

ПЫТАННІ ДА ЭКЗАМЕНАЎ

«Беларуская літаратура першай паловы XX ст.»
для студэнтаў III курса спецыяльнасці «Беларуская філалогія»
(шосты семестр)

1. Агульная характарыстыка літаратурнага працэсу пачатку XX ст. Паэзія, проза, драматургія.
2. Ідэйна-тэматычны змест паэзіі М. Багдановіча. Праблематыка, кампазіцыйная дасканаласць зборніка «Вянок».
3. Проза М. Багдановіча. Тэма мастака і мастацтва ў ёй.
4. Публіцыстыка М. Багдановіча.
5. Паэмы М. Багдановіча.
6. «Малая проза» В. Ластоўскага. Тэматыка. Жанрава-стылёвыя асаблівасці.
7. Аповесці В. Ластоўскага. Праблематыка. Сістэма вобразаў.
8. Паэзія В. Ластоўскага.
9. Паэзія А. Гаруна: тэматыка, асноўныя вобразы, мастацкія адметнасці.
10. Жанравая разнастайнасць, цэнтральныя вобразы прозы А. Гаруна.
11. Паэзія А. Пашкевіч (зборнікі «Хрэст на свабоду», «Скрыпка беларуская»).
12. Проза А. Пашкевіч: тэматыка, асноўныя вобразы, мастацкія асаблівасці.
13. Аповяданні Ядвігіна Ш.: праблематыка, мастацкія асаблівасці.
14. Раман «Золата» Ядвігіна Ш.
15. Праблематыка, ідэйны змест, мастацкія асаблівасці ранняй драматургіі Я. Купалы («Паўлінка», «Раскіданае гняздо»).
16. Праблематыка, ідэйны змест, мастацкія асаблівасці трагікамедыі «Тутэйшыя» Я. Купалы.
17. Цэнтральныя матывы і вобразы паэзіі Я. Купалы 1920-х гадоў.
18. Патрыятычныя ідэі ў вершах Я. Купалы 1926 года («На Даўгінаўскім гасцінцы», «За ўсё», «І прыйдзе», «Акоў паломаных жандар» і інш.).
19. Ідэйны змест, мастацкія асаблівасці паэзіі Я. Купалы 1930-х гадоў.
20. Паэзія Я. Купалы ваеннага часу. Купалаўская публіцыстыка гэтага перыяду.
21. Ідэйны змест, праблематыка, мастацкія асаблівасці ранніх аповяданняў Я. Коласа.
22. Праблематыка, сістэма вобразаў у аповяданнях Я. Коласа 1920–1930-х гадоў.
23. Ідэйны змест зборніка «Казкі жыцця» Я. Коласа. Праблематыка. Алегарычнасць вобразаў.

24. Рамантычная і рэалістычная плыні ў паэме «Сымон-музыка» Я. Коласа.
25. Паэма Я. Коласа «Сымон-музыка», яе эстэтычныя вытокі, патрыятычная накіраванасць. Вобраз Музыкі ў сусветнай літаратуры.
26. Тэматыка, праблематыка, асноўныя вобразы паэмы «Новая зямля» Я. Коласа.
27. Жанравыя асаблівасці і структура аповесці Я. Коласа «На прасторах жыцця».
28. Творчая гісторыя, тэматыка і праблематыка трылогіі Я. Коласа «На ростанях».
29. Асноўныя вобразы трылогіі Я. Коласа «На ростанях».
30. Аповесць «Адшчапенец» Я. Коласа як першая спроба мастацкага асэнсавання працэсу калектывізацыі.
31. Аповесць «Дрыгва» Я. Коласа. Ідэйны змест, праблематыка твора. Галоўныя вобразы.
32. Публіцыстыка Я. Коласа.
33. Аповесць «Дзве душы» М. Гарэцкага як узор інтэлектуальна-філасофскай прозы. Сэнс назвы твора.
34. Апавяданні М. Гарэцкага 1920-х гадоў. Ідэйны змест. Праблематыка. Стылёвыя асаблівасці.
35. Раннія апавяданні М. Гарэцкага. Ідэйны змест. Праблематыка. Стылёвыя асаблівасці.
36. Жанрава-стылёвая адметнасці рамана «Камароўская хроніка» М. Гарэцкага.
37. Раман «Віленскія камунары» М. Гарэцкага. Творчая гісторыя. Суб'ектывізм і дакументальнасць у адлюстраванні падзей рамана.
38. Аповесць «Ціхая плынь» М. Гарэцкага. Ідэйны змест. Праблематыка. Кампазіцыя твора.
39. «Скарбы жыцця» М. Гарэцкага. Жанрава-стылёвая непаўторнасць твора.
40. М. Гарэцкі – крытык і літаратуразнаўца.
41. Літаратуразнаўства пра М. Гарэцкага.
42. Беларуская паэзія 1920–1930-х гг.: жанрава-стылёвая і праблемна-тэматычная эвалюцыя.
43. Беларуская проза 1920–1930-х гг.: жанрава-стылёвая і праблемна-тэматычная эвалюцыя.
44. Беларуская драматургія 1920–1930-х гг.: жанрава-стылёвая і праблемна-тэматычная эвалюцыя.
45. Лірыка З. Бядулі. Уплыў імпрэсіянізму на стыль аўтара.
46. Праблематыка, мастацкія адметнасці апавяданняў З. Бядулі («Малыя дрывасекі», «Пяць лыжак заціркі», «Бондар», «Сымоніха і Лявоніха» і інш.).

47. Аповесць «Салавей» З. Бядулі. Творчая гісторыя, тэматыка. Сістэма персанажаў.
48. Раман «Язэп Крушынскі» З. Бядулі як сацыяльна-бытавы твор. Вартасці і недахопы рамана.
49. Проза Ц. Гартнага. Раман «Сокі цаліны».
50. Лірыка Ц. Гартнага. Тэматыка, асноўныя вобразы.

«Беларуская літаратура першай паловы XX ст.»
для студэнтаў IV курса спецыяльнасці «Беларуская філалогія»
(сёмы семестр)

1. Асноўныя тэндэнцыі беларускага літаратурнага працэсу 1920–1930-х гадоў.
2. Беларускія літаратурныя суполкі 1920–1930-х гадоў.
3. Аповяданні М. Зарэцкага.
4. Аповесць «Голы звер» М. Зарэцкага: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
5. Раман М. Зарэцкага «Сцежкі-дарожкі»: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
6. Раман М. Зарэцкага «Вязьмо»: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
7. Публіцыстыка М. Зарэцкага. Нарысы пісьменніка.
8. Аповяданні К. Чорнага 1920–1930-х гадоў: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
9. Аповесць К. Чорнага «Лявон Бушмар».
10. Раннія раманы К. Чорнага «Сястра», «Зямля».
11. Раман К. Чорнага «Трэцяе пакаленне».
12. Аповяданні К. Чорнага перыяду Вялікай Айчыннай вайны.
13. Аповесці і раманы К. Чорнага перыяду Вялікай Айчыннай вайны («Млечны Шлях», «Пошукі будучыні»).
14. Публіцыстыка К. Чорнага.
15. Лірыка М. Чарота: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
16. Паэма М. Чарота «Босыя на вогнішчы».
17. Аповяданні М. Чарота.
18. Драматургія М. Чарота: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
19. Лірыка У. Дубоўкі 1920-х гадоў.
20. Паэмы У. Дубоўкі («Кругі», «І пурпуровых ветразей узвівы», «Штурмуйце будучыні аванпосты!»).
21. Вершаваныя цыклы У. Дубоўкі канца 1950 – пачатку 1960-х гадоў.
22. Сатырычныя вершы і байкі К. Крапівы.
23. Паэмы К. Крапівы: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
24. Аповяданні К. Крапівы.

25. Раман «Мядзведзічы» К. Крапівы: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
26. Драма «Канец дружбы» К. Крапівы.
27. Жанр сатырычнай камеды ў творчасці К. Крапівы («Хто смяецца апошнім», «Брама неўміручасці» і інш.).
28. Публіцыстыка К. Крапівы.
29. Апавяданні П. Галавача: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
30. Апавесці П. Галавача.
31. Апавяданні М. Лынькова.
32. Апавесці М. Лынькова: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
33. Раман «Векапомныя дні» М. Лынькова.
34. Лірыка Я. Пушчы: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
35. Паэмы Я. Пушчы («Песня вайны», «Цень Консула», «Крывавы плакат»).
36. Апавяданні А. Мрыя: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
37. Раман А. Мрыя «Запіскі Самсона Самасуя».
38. Апавяданні Л. Калюгі.
39. Апавесці Л. Калюгі «Ні госць ні гаспадар», «Нядоля Заблоцкіх».
40. Апавесці і раманы Л. Калюгі 1930-х гадоў.
41. Лірыка У. Жылкі: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
42. Паэма «Тастамент» У. Жылкі.
43. Лірыка П. Труса: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
44. Паэмы П. Труса.
45. Апавяданні Я. Маўра.
46. Апавесці Я. Маўра: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
47. Раманы Я. Маўра.
48. Проза перыяду Вялікай Айчыннай вайны: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці..
49. Паэзія перыяду Вялікай Айчыннай вайны: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.
50. Драматургія перыяду Вялікай Айчыннай вайны: ідэйна-тэматычны змест, мастацкія асаблівасці.

Репозиторий ВГУ